

podarował Jan Włanowicz. 1742.

~~C 8260~~

Md 5684

2) Jac. Sobieski commentariorum belli chotinensis libri III. Dantisci
sumt. Ge. Foersteri 646.
Jaueri biblioth. libror. rarior. 4. T. 89. l.
Freytag analecta de libris rarior. p. 875.

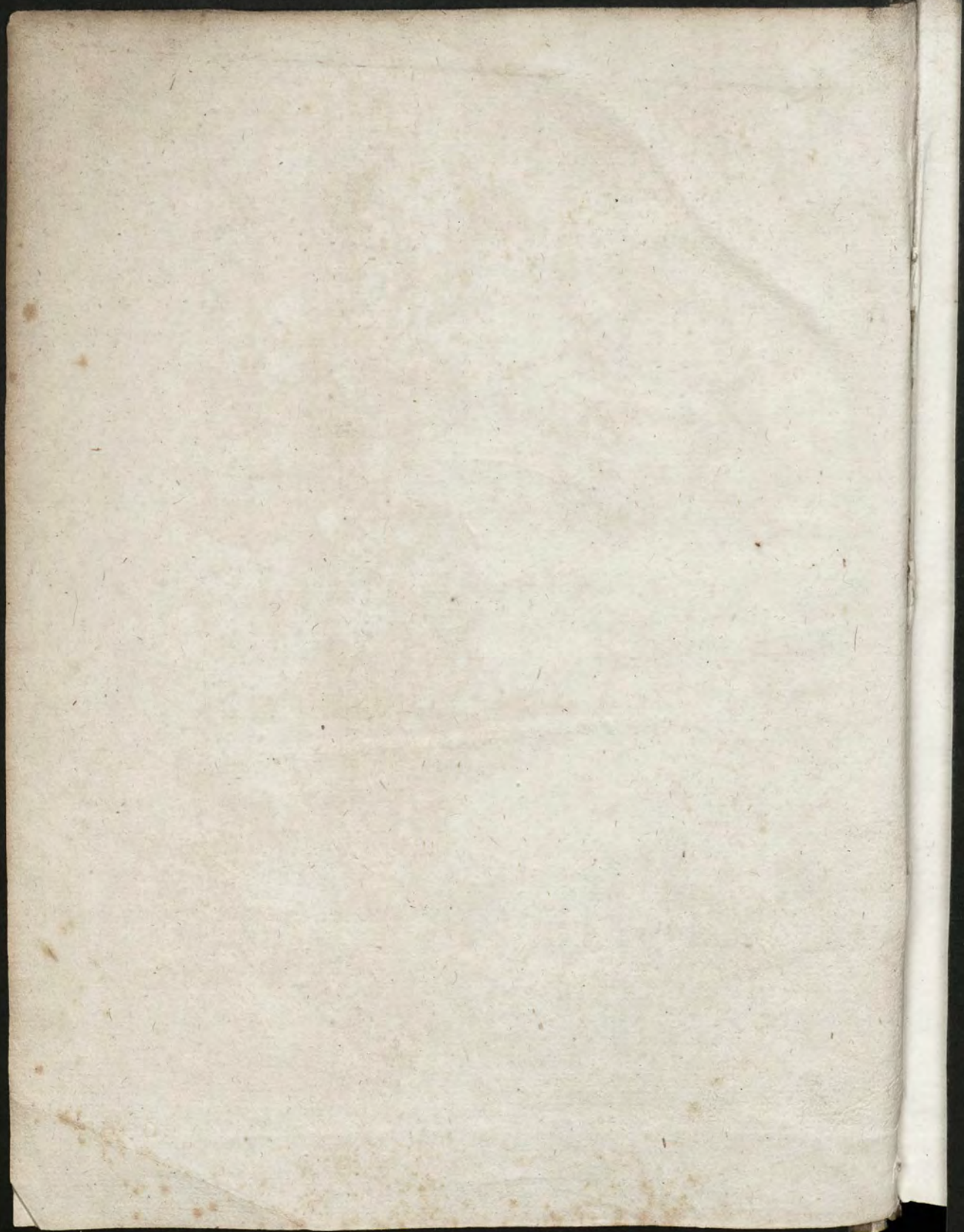
685378

Biblioteka Jagiellońska



stdr0014737

Berol. Md 5684 (a-b)





ILLUSTRISSIMO & EXCELLENTISSIMO

DOMINO, DOMINO

GEORGIO

Duci in Offolin, Comiti in Thenczyn,
S. R. I. Principi, supremo Regni Polo-
niæ Cancellario, Bidgostienfi, Luba-
czoviensi, Lubomlenfi, Rycensi, Adze-
lenensi Præfecto, &c. &c.

Domino meo gratiosissimo.

Bellum Chotinense, mole
grave, eventu anceps,
paucorum licet dierum,
sub felicissimis auspiciis
Vladislai Quarti, tunc
Poloniarum ac Sueciæ Principis; at

*

2

nunc

639836

DEDICATIO.

nunc Regis invictissimi, prudenter
cœptum, fortiter gestum, finitum fe-
liciter, Orbi politiori qui vel nudè
exhiberent, perpauci fuère: vix unus
aut alter, qui singula, quali arte quo-
ve Marte gesta sint, dextrè retulerit;
nemo vero, quod sciam, hætenus
arcana istius belli consilia, inopinatos
gentis nostræ successus, exinde fœ-
dera paulo post subsecuta, solidè atti-
git. Fuerit hæc nostrorum temporum
infelicitas, vel etiam exterorum in-
vidia, quibus solenne est propria tan-
tùm & sua laudare, aliorum incuriosi,
haut multum laboro. Nostrates sane,
qui bellum hocce scribere aggressi
sunt, dum non omnium exactam ha-
berent

DEDICATIO.

berent notitiam, pleraque imperfectè
posteritati transmiserunt. Unus de-
mum extitit Sobiescius, Vir quæ ge-
neris natales & proprias Virtutes
summus, quæ pietatem in suam Pa-
triam, quæ Polonia est, nemini secun-
dus: tractandis vero negociis quibus-
vis arduis par omninò; præterea in fœ-
deribus pangendis ultra humanam for-
tem felicissimus, tunc equidem ad ex-
peditionem illam ab Equestri Ordine
designatus belli pacisve Arbiter; post
autem, per varios honorum gradus
cum laude incedens, primus tandem
Regni Senator evasit: quam novam
spartam, iudicio sapientissimi Regis
Vladislai Quarti, oblatam, adornare
* 3 dùm

DEDICATIO.

dùm aggreditur; in ipso ilicò limine succubuit, jubente eo qui vitæ necisque Dominus est. Hic, inquam, talis ac tantus Reipub. Polonæ Senator, in vivis cum esset, brevi quidem at pleno in compendio Historiam belli Chotinenfis, cujus ipse magna pars fuit, summa dexteritate ac fide consignavit, ut sibi suisque aliquando usui foret. Cæterum ubi post fata demùm Illustrissimi Viri, (felicitate quadam mea, an seculi?) ad meas pervenit manus, piaculi instar duxi, nî fætum tanti Viri ab interitu, cui cuncta subjacent mortalia, pro virili mea vindicarem, atque vel tali modo pius existerem erga manes maximi Senatoris,

DEDICATIO.

toris, cui parem aliquando Respub. Polona habuit, superiorem haut æquè: idque opus posthumum, omni cedro dignum, in scenam literariam, typo nitidiorè descriptum, producerem. Sic enim est, ut fama cujusque post cineres haut longius duret, quam literæ jubent, in quibus perpetuo vivitur, si quid magnum æternumque esse debeat. Dum verò prædictum opus Historicum in publicum edere paro, quærendus non tam illi, quàm mihi patronus erat, me qui fortiori manu defenderet adversus quorundam zelum, si ita loqui liceat, intempestivum, qui nudam synceramque veritatem ægris adspiciunt oculis, ut nec
Solem

DEDICATIO.

Solem ferre possunt, queis visus est hebetior. Sed nec longè quærendus ejusmodi veniebat Patronus, cum Tuæ divinæ Virtutes, Illustrissime Heros, jam olim me, qui in Orbe sum minimus, quàm universum Orbem, & quidquid in eo præclarum reperitur, in sui admirationem traxere. Res Tuas, laudabiliter domi forisquè gestas, omnes loquuntur, qui Te unquam viderunt, audiverunt. Audivere Pontifex, Imperatores, Reges, Respublicæ, eloquentiam summam cum maxima prudentia junctam. Videre majestatem vultus in corpore specioso, elegantiam in singulis membris & admirati sunt. Ipsa verò etiam Roma, Urbium

DEDICATIO.

Urbium ac Religionis caput, penitus obstupuit, ubi insolitum comitatum, inauditum antehac Tuorum affeclarum splendorem, quem in solenni Legatione, nomine serenissimi Regis Tui, præferebas, suis adspexit oculis. At Polonia, in cujus Tu suprema specula constitutus, Te Iustitiæ summum antistitem, bonorum asylum, malorum verò terrorem laudat æternumque laudabit. Bonæ etiam literæ, quæ Rerumpub. fulcra sunt & ornamenta, Te unicè suspiciunt, quòd immortalis Dei beneficio cælitus datus, quantum singulis ingenio, doctrina, eloquio, prudentia prævalet, tantum universis palmam præripere

* *

affi-

D E D I C A T I O.

affiduè contendas , eas autoritate
Tua, quæ summa est fovendo , atque
eximiis beneficiis promovendo. Tibi
ergo, Princeps Illustrissime jure quo-
dam proprio hocce etiam opus con-
secrandum erat, quod à tineis & blat-
tis per me vindicatum, Tuis augustis
faustisque omnibus in æternitatis
ædem inferretur. Sed & alia superest
dedicationis meæ causa. Volui om-
nino memoriam Illustriss. Cels. Tuæ
per hoc renovare (quam tamen scio
nunquam apud Te intermorituram)
maximi illius senatoris , Illustrissimi
Sobiescii , Tibi verò etiam quondam
intimi ac conjunctissimi , quippe
quem ad Tuas incomparabiles Virtu-
tes

D E D I C A T I O.

tes proximè accedere judicabas, eo-
que intensius amabas , quod in ipso ,
propè Te ipsum cerneres. Accipe
ergo , Princeps Illustrissime , seculi
decus , Tui quondam paris , hoc est
summi in Republica Polona senatoris,
& innocentis Viri opus magnum so-
lerisque de Bello Chotinenfi , & quo-
tiens per graviora Reipublicæ negocia
licuerit , in eo tanquam in tabella ali-
qua contemplare veterem amicum ;
res verò ab illo pro Patria eo in bello
gestas , literisque consignatas oculis
ac mente quandoque revolve. Mihi
vero, qui eximiarum Illustrissimæ Cels.
Tuæ Virtutum admirator semper ex-
titi , clementer concede , quò sub
* * 2 umbra

DEDICATIO.

umbra illarum non minus securè,
quàm cum laude vitam ejusmodi
vivere queam, quæ omnibus pro-
desse nemini obesse unquam voluit.

Dantisci 15 Novembris
Anni 1646.

Illustrissima Celsitudinis

Tua

Devotissimus cliens

GEORGIUS FÖRSTERVS.

COMMENTARIORVM
CHOTINENSIS BELLII
LIBRI TRES.

Autore IACOBO SOBIESKI,
In eâ Expeditione ex Ordine Equestri Commissario,
post verò Castellano Cracoviensi, &c. &c.

LIBER PRIMVS.



Onstitutum mihi est descri-
bere Sigismundi Tertii Polo-
niæ Regis, contra Osmanum
Turcarum Imperatorem, ex-
peditionem: bellum certè,
quod unquam memoria hominum protu-
lit, aut ætas mortalium vidit, maximum;
apparatu & copiarum numero formidolo-
sissimum, rerum gestarum magnitudine ce-
leberrimum, ipsâ verò celeritate, & pro-
spero eventu, supra omnium seculorum
fidem, stupendum; ubi non in longinquis
& diversis regionibus, sed è vicinis castris,
atque adversâ ex propinquo acie, non plu-
ribus annis, tantò minùs mensibus, sed pau-

A cis

cis diebus unius Regni nec integer exercitus, cum tribus ferè Orbis partibus decertabat, vixque non totius rei Christianæ extrema alea ac fortuna, ad Tyræ vertebatur ripam, ut Chotinum proximioribus antea provinciis notum, nunc Turcarum cladibus nobilitatum, in ultimis terrarum finibus per seram posteritatem claresceret, & magnis scriptorum ingeniis exercendi styli latissimum campum præberet. Iuveni verò feroci, ac indomito Tyranno, Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnensem, Magni Ducatus Lithvaniæ supremum Ducem, ut ætate, ita iudicio maturum, variisque bellorum casibus eruditum, occulto quodam consilio fata opposuere. Quin imò hoc etiam spectaculum casus edidit, ut duo juvenes Principes, nascendi forte pares, hinc Vladislaus primogenitus Sigismundi filius, illinc Osmannus, pro tot populorum salute ac gloriâ in arenam descenderint.

Eo igitur ordine, quem ipsemet vidi, & diligentius observavi, eâ fide, quam Commissarii

missarii officio functus in omnibus consiliis adhibui, totius belli, quadraginta diebus gesti & confecti, seriem persequar: cum nihil Turcis (nam & in hostibus virtus solet esse admirabilis) per injuriam aut odium detracturus: tum nec plùs æquo Polonis, ob innatum in patriam studium, concessurus.

Quàm primùm Othomanici Imperii moles, Africæ jam, & Asiæ gravis, in Europam se exeruit, ac translata suâ Constantinopolim sede, Græcis & Triballis latè dominari cœpit: Poloniae quoque Reges, vicinarum Provinciarum, gentiumque, origine, cognatione, & linguâ sibi conjunctarum, extremis calamitatibus præmoniti, barbarorum magis indies crescentem fortunam ditionibus etiam suis habebant suspectam. Inde cum Bajafete, & Selimo, illo filio, hoc Mehmetis secundi nepote, Casimiri tertii, ejusque liberorum mutua intercesserunt foedera, pluribus legationibus, ac ipso sacramento utrinque stabilita, incontaminata coluit fides. Hanc à majo-

*Amicitia
Polonorum
cum Tur-
cis.*

ribus unâ cum imperio traditam sibi amicitiam Sigismundus primus, omnium ætatum memoriâ dignus Princeps, par pari retulit Solimanus, inter Turcarum Imperatores rerum gestarum gloriâ eminentissimus, qui sæpius multa propensissimæ in Polonos voluntatis indicia edidit, vetustâque fœdera sanctioribus adhuc, ac æterno quodam nexu duraturis pactis refarcivit, quæ in honorem memoriamque ejus SOLIMANEAE appellata, ad hunc usque diem, non sine magnâ veneratione, à Turcis leguntur. Sed rerum humanarum Imperiis etiam adjuncta vicissitudo interrupit nonnunquam hæc constantissima pacis studia. Stephano enim Palatino Moldaviæ contra Ioannem Albertum lata auxilia, conjuncta in ipsius Russiæ visceribus cum acerrimo Poloni nominis hoste focia ac infesta arma, cum Sigismundo primo regnante, in Oczakoviensibus campis sæpius cum mutuâ prædâ confertæ utrinque manus, & aliquot postea in Podoliæ ac Russiæ Provincias subsecutæ incurfiones, non leviter

tam

Polonorum & Turcarum rupta amicitia.

tam Polonorum, quam Turcarum irritarunt animos, non sine certo quodam præfagio funesti aliquando inter hos populos belli. Augusti tamen & Stephani, prudentissimorum Regum, insignis solertia, omnes majoris incendii scintillas sopiente, sancita olim à Divis majoribus suis fœdera, iteratis vicibus redintegavit. Ingemiscebat multoties alti spiritus & vasti animi Princeps Stephanus, communibus malis ac periculis per totam Christianitatem serpentibus: atque Sixto V Pontifice Maximo ad sacri belli piam societatem invitatus, volvebat Regiâ mente dignos virtute suâ conatus: sed difficillima imperii sui tempora, & continuata cum Ioanne Basili Magno Moschoviæ Duce bella retinebant pares animo impetus. Tandem viam fata invenerunt, tantique, ut mox exponemus, belli cum discrimine belli gloriam Sigismundo huic Tertio, non sine magnâ tot ætatum & Christianorum Principum invidiâ reservarunt. Aliis enim concessum erat de longè tantum fremendo

A 3 Turci-

Turcicam potentiam admirari ; aliis lace-
fere potius , quàm labefactare. Solus eam
ac primus Sigismundus summo ausu im-
petiit , & foelicissimo eventu infregit. Ex-
canduerat jam pridem Tyrannorum fero-
cia , cùm sæpius à Cosacis Zaporovienfi-
bus, piraticam exercentibus, solo adæqua-
rentur maritimæ urbes, igni & ferro vasta-
rentur fertilissimæ provinciæ , opibus ac
mercibus suis spoliarentur celeberrima Eu-
ropæ & Asiæ emporia. Nonnunquam et-
iam Imperatoribus , oculos hortorum suo-
rum amœnitate oblectantibus , triste &
pudendum objiciebatur spectaculum , fu-
mantes nempe undique pagi, quos Cosaci
in ipsâ Constantinopolis viciniâ, cum ma-
gnâ potentissimæ urbis consternatione, in-
cendebant : Vindicta quidem anniversariis
Tartarorum in ditiones Poloniæ excursio-
nibus repetitâ : altius tamen barbarorum
animis inhærebant continuatæ ab infimâ
plebis fæce injuriæ. Conceptum Turca-
rum in Polonos odium facilè fovit Ste-
phani Potocii in Moldaviam expeditio ,
quem

*Occasio
prima bel-
li Turcici.*

*Clades
Potocii.*

quem eò impulit contracta cum Mohilis
affinitas, ut multis Regni proceribus fren-
dentibus , privatâ autoritate , suismet viri-
bus , & spe solâ fretus, cum exercitu Con-
stantinum Hieremiæ filium in Moldaviam
duceret. Sed fortuna votis non annuit ,
nec spei eventus respondit. ad Dziezam
enim fluvium memorabili clade cum le-
tissimo exercitu affectus, & in manus ho-
stium illapsus , Turcarum furori in ludi-
brium cessit. Nec dissimilem exitum Sa-
muel Korecius sortitus est , qui Michaëli
Duci Wisniowecensi superstes , affinis item
sui Alexandri Mohilæ , partum insigni Po-
lonorum de Thomszâ victoriâ domina-
tum stabilire cupiens , ab Imbraim Bassis
profligatus ; unâ cum uxore , ejusque ma-
tre , & cum Alexandro ac Bohdano Mohi-
lis , ipse tamen rerum per aliquot menses
præclarè gestarum gloriâ & apud hostes
clarissimus, in Turcarum venit potestatem,
reservatusque in funestam insolentis tri-
umpho pompam , Constantinopoli in eo-
dem , quo & Potocius , ergastulo , misera-
bili

&

Korecii.

bili quodam fato delituit. Continuatis utriusque exercitus cladibus plurimum intumuerant Barbari; jam Polonum nomen in fabulam totius Constantinopolis verfum; Internuncii non in eo, quo pridem, honore habiti; mercatoribus etiam more prisco difficilior & periculofior per ditio- nes Turcicas patebat aditus, omninoque veteris amicitiae inter duo imperia arcta olim vincula, mox in apertum eruptura bellum, dissolvi coeperant. Ejusmodi incendi scintillas fovebant Moschi, inveterato odio in Polonos perciti, ac recentibus cladibus exulcerati. certatim cum literis currebant Constantinopolim nuncii, veniebant magno cum apparatu & splendore, variis muneribus onusti legati, variisque pollicitationibus in communis belli societatem Othomanicum Imperium trahabant. Extincto Achmeti filius ejus Osmanus, necdum pueritiam egressus, successerat, cujus animus paternis offensio- nibus exulceratus, ut eò facilius deliniri ac Polonis reconciliari posset, post subsecu-
tam

tam cum Patre Achmete per Skinder Bassam & Stanislaum Zolkievium Palatinum Kyoviensem, & Campestem exercitus Ducem, Buszensem transactionem, ad novum Principem renovandi foederis causa suscepit legationem Petrus Ozga Trembovelensis Capitaneus, qua omnibus inimicitiarum suspicionibus sublatis optata iterum pax coaluisse existimabatur. Verum Osmanus tantis fortunae obsequiis insolens, latissimi Imperii vastitate tumens, ingenio ferox, aetate furens, in ipso extremae adulationis finu inter innumeras blandientium mancipiorum illecebras enutritus, non unum Oceanum, nec unum orbem insanam libidine, ac plus quam humano fastu metiebatur: imò quasi naturae etiam Dominus, nihil furori suo invium, nihil potentia inaccessum, nihil fortunae invictum putabat. Principis genio indulgebat servilis Consiliariorum patientia. Skinder Bassa dolis & astu confutus, innatusque Poloniae hostis, Corecianam verò clade elatus, non solum illi indubitatum de Polonis vi-
B etoriam,

*Transactio
Buszensis.*

*Paracula
belli Cho-
tinensis.*

ctoriam, sed jam universum Poloniae Regnum pro certâ & incruentâ prædâ deferebat. Tomszâ & ex Moldaviâ ejectus, ac inde gravioris de Polonis vindictæ cupidus, fidelem suam operam promittebat, bellique felicitatem, prout odium in hanc Rempubl. conceptum, & mens mendaciis affueta vafro homini dictabat, tam in privatis, quàm publicis consiliis, & ipse, & per substitutas, magnoque precio conciliatas personas ostentabat. Ali Basza Wezirafemesz fraudulentis infensissimorum Poloniae hominum consiliis parvo negotio infatuari poterat: nullo enim usu rerum pollebat, Palatii alumnus, ac antea Principis libidinum minister, tunc voluntati quoque Domini, per fas & nefas, foedissimo servitio ancillari, inter præcipuas felicitatis suæ partes reputabat. Eorum igitur instinctu Osmanus Otfinovium, Sigismundi internuncium ad corrigendos nonnullos pactorum articulos, tanquam ad amicum & socium Principem missum, nec aspectu dignatus, loco honoris, quem sacra legationum

num ubique terrarum requirunt, adjunctis multis opprobriis, contumeliosè tractari, & per Sulbassam, Carnificum ac licitorum præfectum, in Urbem introduci iussit. Gaspar Gratianus Moldaviæ Palatinus, Christianâ pietate, & optimâ in Regnum Poloniae voluntate ductus, per dispositos tabellarios, Sigismundum de tantâ Regiæ Majestatis contumeliâ, ac aperto bello Turcico, certiozem reddidit. Ipse verò Turcarum jugum excutere satagens, Stanislaum Zolkievium (qui tunc ob sua insignia in Rempubl. merita, Cancellarii & Supremi exercituum Ducis, summam in Poloniâ utramque dignitatem obtinebat) per secretas literas sollicitabat; Vt cum exercitu fines Moldaviæ ingrederetur; Secum universâ Provinciæ illius Nobilitate Regum Poloniae Dominium non modò non recusare, sed maximo desiderio flagitare. Zolkievius, post magnam animi luctam, variasque deliberationes, Tyram in Moldaviam transgressus, ardentissima ejus vota explevit. Gratianus Turcis, qui ad

B 2 eum

*Expedi-
tio
Cecorensis.*

eum capiendum, & Skinder Bassa, maximis itineribus Iassos advolarunt, partim captis, partim trucidatis, licet non eâ, quam pollicebatur, accolarum frequentiâ, fidem tamen Reipubl. obstrictam exolvit. Longo servitio attrita Moldavia gens, & malo suo potentiam Turcicam experta, majus fortè Zolkievianarum copiarum robur expectabat. Parvus ille quidem numero exercitus censebatur, sed tum Militum virtute, tum vix aliquando tot seculis auditâ inediae, laboris, vigiliarum tolerantia, ævi sui fidem superando, pro ostento quodam à posteritate judicabitur. Numerosissimis enim Tartarorum, duce Devletgerejo Galga (hoc titulo insigniuntur secundogeniti Chamorum fratres) copiis, & conjuncto illis Skinder Bassæ, non solum tam parva, respectu hostilis exercitus, manus fortissimè restitit, impetumque barbarorum sustinuit; sed paucae illæ cohortes, nocturnâ multorum ex panico terrore fugâ, diminutæ, octo ferè in suo receptu diebus ac noctibus, tantam Turcarum Tartarorumque

rumque vim, & quasi è coelo demissum sagittarum ac globorum nimbum, eâ fortitudine repulerunt, ut impetu suo fatigatus hostis, & retro gradum movens, jam tunc substiterit; cùm funestus Reipubl. Polonæ casus, in portu naufragium, ac in victoriâ cladem attulerit, magisque eò lugubrem reddiderit cladem, quòd sola calorum, lixarum, ac infimæ in exercitu facis inconcussa licentia, talem patriæ suæ notam inusserit. Puduuit Zolkievium, ut alterum Paulum Æmilium, ne enim cladi suæ superstes esset, invicto animi robore, quo sibi in totâ vitâ semper constabat, cum Tartaris dimicando, in conflictu aliquot vulneribus faucius, non procul à Tyræ versus Mohilovum ripâ, pro patriâ occubuit. Stanislaus verò Koniecpolius Campestris Exercitus Dux, Varronis illius exemplo, non desperavit: qui animo, manuque promptus, dum equo abjecto, ab hostibus undique cinctus, per tot catervas acerrimè pugnando erupisset, in Moldavorum prius, ac mox & in Turcarum manus incidit.

Capti, Ioannes & Lucas Zolkievii, unus filius, alter ex fratre nepos supremi Ducis, & cum iis Nicolaus de Komorow Strus Haliciensis, Alexander Balaban Vinnicenfis Capitanei, Samuel Corecius iterato infortunio miserabilis, Martinus Kazanovius, Nicolaus Potocius Iacobi Palatini Braclaviensis filius, Volodimirus Farenbach, Malinfcus Strzyzovius, & omnes ferè agminum & cohortium Præfecti, fortissimi juxtà ac clarissimi viri, numerosaque varii gradus & ordinis militum multitudo. Sed minimè dubito, belli hujus ut rationem, ita eventum eos posteritati tradituros, qui illi interfuerunt. mihi hæc vel attingisse, ad prosequendam posterioris expeditionis seriem, sat erat.

Talia Martis præludia Osmani animum, sanguinolenta consilia spirantem, facile irritarunt. ad instar enim cruentæ belluæ furens, Regno Poloniae in omnibus Imperii sui partibus bellum denunciavit. proclamabantur passim à præconibus, per Asiae & Africae regna, provincias, urbes, vicos, hostes

Denunciatio apud Turcas belli Poloni.

hostes Othomanicæ domus, Poloni. vix sexus, nulla ætas, aut gradus, ab hac expeditione immunis declarabatur. Europæis, & vicinioribus Constantinopoli copiis sistendi se dies inprimis edicta. Dziambegerejus Tartarorum Krimensium Cham (id nomen apud eos Regium nomen denotat) ex Tauricâ Chersoneso accersitus. Osmani ipsius in futuro bello præsentia, equinâ jubâ ex palatio appensâ, tanquam sueto majorum suorum signo, omnibus manifestata. Ad pontem supra Danubium fabricandum, Moldavia & Bulgaria, non sine profundo suo gemitu, destinata, quòd impia contra Christianos arma servili operâ adjuvare cogerentur. Quicquid verò ad tantum apparatus in Europâ defuit, mare ex longinquis illis oris summâ celeritate, maximâ copiâ, ingenti sumptu suppeditabat. Devoraverat jam feroci suo animo universam Poloniam indomitus Tyrannus; arces ejus, urbes ac provincias, tanquam indubitata spolia, inter Bassas, libidinum suarum mancipia, dividebat. Ætate tamen prove-

proveciores, & prudentiâ eminentiores
 ejus confilarii, (inter quos Mosti, sacro-
 rum summus Præses, & Halil Bassa, origi-
 ne Armenus, autoritate pollebant,) variis
 rationibus injustam, difficilem, & longin-
 quam in Poloniam expeditionem dissua-
 debant. Mustapha Vezirazes, præpo-
 steros ejus conatus liberiùs arguendo, à
 propriis Tyranni manibus cultri ictu vul-
 nus accepit. Arioli quoque omnia infau-
 sta superstitionibus suis præfagiebant.
 Cum nihil horum obstinatam Osmani
 mentem, fatis eum ad interitum suum tra-
 hentibus, divertisset, ad primum pericu-
 losissimi belli nuncium exhorruit Polonia,
 contremuit & universus Christianus orbis.
 Varsoviæ Comitibus Ordinibus indixit Rex.
 ac primùm ad Pontificem Max., Ferdinan-
 dum Imperatorem, & omnes ferè Chri-
 stianos Principes; expeditis legationibus,
 classicum sacri belli per totam Christiani-
 tatem canebat, contra communem hostem
 communia expectando auxilia. Nihil enim
 æquius videri potuit, quàm ut Christianæ
 militiæ

*Comitia
 Varso-
 viciensis.*

militiæ antesignanus, Princeps non solùm
 votis, sed & subsidiis Christianitatis juva-
 retur; utque Regnum Poloniæ, quod in
 excubiis Reipubl. Christianæ situm, & ad
 sustinendum primum Paganorum impe-
 tum, vel ipsâ quadam naturæ dispositione
 esset constitutum, conjunctâ eorum pro-
 pugnaretur manu, qui sacrosanctum Chri-
 stianorum nomen profitentur. Ac Grego-
 rius, ejus nominis X V Pontifex Max. per
 Achatium Grochovium Præpositum Leci-
 censem, Regisque Secretarium, nunc Epi-
 scopum Præmissiensem Nominatum, & ad
 Sacram Sedem Internuncium, certam quo-
 libet mense pecuniæ summam, durante hac
 expeditione obtulit, majores adhuc pro-
 mittendo sumptus, quàm primùm Ferdi-
 nandi Imperatoris cum rebellibus hære-
 ticus bellum (à quo Ecclesiæ fiscum exhau-
 riri affirmabat) aut certâ victoriâ, aut ho-
 nestâ pace finem acceperit. Verùm Cos-
 mus de Torres, Archiepiscopus Andrino-
 politanus, ac Nuncius ordinarius, in Polo-
 niam, his ferè diebus Cracoviam appulit,
 C quibus

quibus transactionis Chotinensis fama ad eum pervenit, nullaque interpositâ morâ, confecti jam belli Pontificem certiozem reddidit. Iacobus Angliæ Rex, cum & Oratorem Regium, Georgium Ossolinum, Palatini Sendomiriensis filium, lautè & magnificè tractasset, & singulare suum in Rempubl. Polonam studium declarasset; non contemnendis Anglorum, Scotorum & Hibernorum copiis, Sigismundi exercitum aucturus erat, nisi temporis, quo bellum hoc Turcicum inceptum & finitum est, angustiae modum ac occasionem illi præclusissent. Cæteri Christiani Principes, partim antiqua sua cum Turcis foedera, partim intestinos ac domesticos motus, belli demum difficultatem, in excusationem adducentes, piissimos Sigismundi pro re Christianâ conatus omnino deseruerunt.

In Comitibus Varsoviensibus varia agitantur Consilia, de nervo belli, militum numero, & exercitus Duce. Omnium Ordinum ora conversa, animique simul erant incli-

inclinati in Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnensem, Magni Ducatus Lithuaniae supremum Ducem, autoritate, rei-que militaris usu ac scientiâ pollentem, multis victoriis, insignibus trophæis, clarissimis triumphis, apud exterâs ac barbaras etiam gentes celeberrimum. Illi igitur summum regimen & res Polona restituenda, unanimi Reipubl. consensu, deferebatur. Suffectus in locum campestris Ducis, laboris socius Stanislaus Lubomirscius Regni Pocillator. adjuncti publicâ lege ex Ordine Equestri Commissarii, quorum alii in aulâ Regis commorari, alii Chodkieviciu[m] sequi debebant, cum limitatâ secretiori diplomate, ac juramento obstrictâ potestate, quæ se extendebat ad trutinandum cum censu belli sumptum, solvenda militibus stipendia, absolvenda cum ducibus judicia, sancienda foedera, & fida consilia, quoties ad ea accerferentur, præbenda. Eorum autem non decet præteriri nomina, qui huic expeditioni interfuerunt. Nicolaus nempe Sieniavius Regni Incisor,

Matthæus Lesniovius Belzensis Succame-
rarius, Michaël Comes in Tarnow, Iaco-
bus Marci Sobiescii Palatini Lublinensis
filius, Ioannes & Paulus Dzialynii, hic Po-
krivnicensis, ille Bratianensis Præfecti, Ni-
colaus Kossakovius Visnensis Capitaneus.

*Contribu-
tiones in
bellum
Turci-
cum.*

Subsidia belli hæc, autoritate Comitio-
rum fuere decreta, præter universæ Nobi-
litis, more institutoque majorum, gene-
ralem expeditionem, octo agrariæ contri-
butiones, binæ ducillæ (eo vocabulo ab
antiquis in Regno legibus census ex cervi-
fiâ nominatus) binæ quartæ Regalium bo-
norum, & ex eisdem in magno Ducatu
Litvaniæ donarium, quod illi bono magis
exemplo, & laudatissimo in communem
Rempubl. studio, quàm concessio jure lar-
giti sunt. Ex bonis item summis antiqui-
tus oneratis & pensionibus certa pecunia
assignata. Ordo quoque spiritualis in Syn-
odo Petricoviensi centum quinquaginta
millia florenorum ad sacrum bellum con-
tulit.

Exercitus numerus, ob plures, qui post-
ea ex-

ea exponentur, defectus, à primo Comi-
tiorum instituto longè differebat. Constat
mihi tamen, pecuniam ex ærario publico
in Chodkievicianum exercitum distribu-
tam, tam pedites Germanos, Hungaros &
Polonos, quàm hastatos levis & gravis ar-
maturæ equites, computando in 34 millia,
987 milites, præter aliquot agmina Germa-
norum, qui pudendo & foedissimo exem-
plo in ipsis limitibus signa deseruerant.
Eâdem fraude multi & in Polono exerci-
tu, cum magno fisci detrimento, nomen
suum contaminarunt. Kozakorum Zapo-
rohenfium triginta millia numerari pote-
rant, quorum magna pars per ditiones Po-
doliæ prædabunda bellum Chotinense
subterfugerat.

*Exercitus
Polon.*

De expeditione generali nihil à me de-
terminati expectet posteritas. Cùm enim
non omnes Palatinatus ac districtus cum
Sigismundo Leopolim ad indictam diem
venissent, nec horum etiam certus nume-
rus patet. Inter aulicas tamen Sigismundi
cohortes mercenarii militis peditum &
C 3 equi-

equitum Germanorum censebantur aliquot millia. Magnatum etiam (præter hos, qui, ut memorabimus, Vladislaum sequebantur) propriis sumptibus collectas cohortes præteriri hîc non decet: Dominici Ducis in Ostrog Zaslaviensis, Ianussii Ostrogienfis Castellani Cracoviensis amplissimi hæredis, 600 peditum & equitum milites: tum Raphaëlis Lesczynii Palatini Belzenfis centum hastatos, Iacobi Sobiescii Palatinidæ Lublinensis levis armaturæ turmam, item Szafzkievicii Braclaviensis Succamerarii, Malinscii, Rasieczynii manipulos. Aderat & Georgius Dux Czartorienfis, qui in itinere à Tartaris vexatus, & vix non omnibus equis amissis, desideratis plurimis famulis, ipse tamen jacturæ superstes in castra venit. Tormenta bellica, quibus nos Cosaci fere adæquabant, viginti octo in castra fuerant advecta.

Atque hoc Poloni, quem recensui, sumptu, tali apparatu, iis viribus, quibus omnibus majorum memoriam superarunt, cum Osmano Turcarum Imperatore, de salute

salute ac gloriâ suâ decertarunt. Atrocissimi belli observabantur prodigia, in defectu sub ipsum meridiem Solis, terræque motu per diversas Moldaviæ, Podoliæ, Russiæ partes. Apparebant quoque in aëre confligentes inter se igneæ columnæ.

Chodkievicius, antequam reliquæ colligerentur copiæ, primas Lubomirscio excubias demandaverat, qui ad Skalam Podoliæ oppidum, ultimis Maji diebus, ingressus castra, loci naturâ, ob invias rupes, & Zbrutium fluvium alluentem, munitissima, vigilantis ducis exequebatur munus, exploratores sæpius in hostiles ditiones immittendo, & novis semper præfidiis vicina Tyræ vada sepiendo, subitaneasque è Moldaviâ Tartarorum incursiones reprimendo. ubi Simeon Kopyczynius, vir animi & corporis robore validus, ac multis antea bellis exercitatissimus, singularem ei operam præstitit. Podolicæ etiam nobilitatis rustici, inter sylvarum ac rupium saltus, cæsis ad interneccionem Tartaris, ferociam eorum refrænarunt. Venerat in Castra Lu-

Castra ad Skalam.

stra Lubomirscii Constantinus Vevellius, genere Cretenfis, Cretenfi quoque ingenio præditus, & postea in Christophori Ducis Zbaravii legatione ad Mustapham Imperatorem, notabili perfidiâ insignis, nomen quidem Christianum præ se ferens, sed Turcis, unde opibus creverat, propensissimus. Secretiora ille ab Alexandro Moldaviæ Palatino attulerat mandata, unâ cum literis Vſaim Bassæ monoculi, qui Turcarum confinia in Bessarabiâ tuebatur, & januæ Imperatoris Præfecti, qui apud Turcas magistratus pro summo honoris fastigio reputatur. Tentabant per Constantinum, Polonorum de pace animos, quam speciosis quidem verbis blandè suadebant, fictum in eâ refarciendâ studium suum obtestati. Sed eventus docuit, explorandi potiùs, quàm amicitiae causâ missum in castra ab iis fuisse, natione, fide, moribus Græcum hominem. Lubomirscius in absentia Chodkievicii nullo ei responso dato, honorificè, ut Christiani Principis Internuncium, exceptum, lautè propriis sumptibus

ptibus tractatum, in vicino à castris rure, sub honestâ custodiâ, usque ad supremi Ducis adventum, detinuit. Nec Chodkievicius tardavit, sed cum Litvano exercitu ad Rzepnice pagum Lubomirscio se conjunxit, ac statim universum exercitum in legiones partitum, ad Braham, Tyræ imminens oppidum, movit. Anteibant legiones, Boratiniana, Præfecti Lipnicensis, Lesniovii Belzensis Succamerarii, & Lubomirsciana. succedebant Zienoviciana Castellani Polocensis, Sieniaviana Incisoris Regni, cum Procopio fratre, Chodkieviciana & Sapiehana Capitanei Orsanensis: subsequebantur Zoravinsciana Castellani Belfensis, Opalinsciana Castellani Pofnaniensis, Kossakoviana Capitanei Visnensis: quæ postea tum in acie instruendâ, tum in muniendo ac defendendo vallo, & excubiis peragendis, eadem nomina obtinuerunt. Ibidem instituti excubiarum præfecti, Wiernek, Bogdaszovius, & Kazimiri; destinatus ad castra metanda Dolmad, Litvanus, veteranus miles sub signis

D Chod-

*Castra ad
Rzepnice.*

*Castra ad
Braham.*

Chodkievicii, quem magna tunc distinebat deliberatio, transeundusne cum exercitu Tyras erat, an in ipsis limitibus expectandus hostis, ubi difficilior ei aditus pateret, sibi verò pabuli, annonæ & victus copia faciliùs suppeditaretur, atque reliqua ex Poloniâ subsidia securiùs in castra venirent.

Ex alterâ parte Regis aliquot literæ ulteriores progressum urgebant: permovebant duces Nobilitatis Podoliæ, continuæ de rapinis militum querimoniæ; locus ipse trans Tyram & ad castra metanda aptissimus, & in acie instruendâ variorum stratagematum capacissimus, mirum in modum utrique Duci placebat. Brahæ denique inhærere minus tutum censebatur, ne exercitus validissimo Kozakorum Zaporohensium præsidio destitueretur, qui legatione suâ unanimem consensum Chodkievicio declararunt, se tunc exercitui Polono conjuncturos, cum is fines Moldaviæ attigisset, aliàs in perpetuo versari metu, ne Respublica Turcis per aliquam transactionem recon-

reconciliata, collectas in potentissimos hostes vires in capita postea sua convertat. Iacta igitur alea est, publicatumque per castra de transeundo flumine imperatorium mandatum. Ad instar portentis & prodigii omnibus videbatur, vertiginosum ac saxosum Tyram tunc primùm quasi subjugari pontibus velle, cum hæctenus tentatum ejusmodi in pluribus locis opus vi semper suâ rapidissimus fluviis discuffisset. Mobilem jam pontem extruxerant pedites; sed is grandi aquæ impetu fractus, Rutheno cuidam (Lithvanum alii fuisse volunt) exhibuit non vulgaris industriæ singulare specimen. firmiorem ille operam inchoaverat, imò & perfecerat: verùm ea, seu artificum aliorum imperitiâ, seu custodum negligentia, aliquoties destructa, iterum atque iterum reparabatur. Interim Constantinus Vevellius ad Chodkieviciam accersitus, tale accepit respon-

*Pons supra
Tyram.*

*Responsum
Vevellio
datum.*

D 2

pacem

pacem studium. Tardioris ejus in Moldaviam reditus conjecta causa in Tartarorum excursions, quæ difficiles viarum aditus reddebant. Datae ad hos omnes, qui ad Lubomirscium scripserant, literæ. Singulari etiam Chodkievicii Epistolâ interpellatus Vsfaimus Vefirafemes ad sana pacis consilia per Szembergum Internuncium invitabatur. Atque Szemberganae legationis, hominis sagaci ac circumsperto ingenio præditi, morisque barbarorum non ignari, hunc solum fructum expectavimus, ut eo prætextu mentes & vires Turcarum expiscari ille posset. Tanta elucebat in vultu Chodkievicii majestas, ut Constantinus, ad primum ejus aspectum, tanquam ad numen aliquod venerabundus procidere voluerit, nisi ipsius Ducis manu sublevatus, & singulari comitate recreatus è tentorio discessisset. Post ejus certè obitum, in familiari colloquio, me ipso audiente, aliquoties narrabat, Herois illius intuitu adeò se perterritum & consternatum fuisse, ut lingua ejus tunc balbutiret, tituba-

*Szembergii
legatio.*

titubarent pedes, tremere totum corpus, nec mens sibi constaret.

Continuis aliquot diebus exortus in exercitu magnus Cohortium fremitus transitum per Tyram impediēbat. Passim ac turmatim milites Præfectorum suorum tentoria obibant, obruebantur Duces importuno clamore, miscebantur omnia, modò irâ, modò dolore, nunc precibus, mox minis. languebat jam solitum obsequium, dissolvebatur disciplina militaris, contemnebantur utriusque Ducis jussa, æquè tyro ac veteranus, civis ac externus, gregarius & nobilis, pedes & eques, castra querimoniis implebant; pecuniâ & comœatu exercitum destitui, in stipendiis fraudari, multa sibi opponi pericula, nulla proponi præmia; imminere hostes, tardare subsidia; cuilibet denique cohorti celari in auctoritatis suæ diem. Chodkievicius, quò pululantem seditionem in ipsis primordiis faciliùs opprimeret, lymphatos ferè homines ad concionem vocare detrectavit. sed inito consilio cum omnibus Commissariis,

*Initia seditionis
militaris.*

D 3

quibus

quibus ex præscripto Comitiorum id negotium præcipuè incumberebat, singulis cohortibus eundem suæ inauçtorationis, quo castra ingrediebantur, diem assignavit, & unum ex Commissariis Iacobum Sobiescium Palatinidem Lublinensem, cum Stephano Potocio Camenecensi Capitaneo, ac privilegiato exercitus Notario, ad hunc describendum ordinem delegavit, pari diligentia ac fide, trutinando & temporis rationem, quo militiæ adscribebantur, & locorum distantiam, per quam ad castra tendebant. Unâ ac alterâ die injunctum nobis munus absolvimus, relictâ tamen penes Regem supremâ censurâ, quam nostris sententiis adstipulatam brevi ex literis Varfaviâ allatis cognovimus. Inter alios prosperos belli istius successus, & hoc non in extremis reputabitur, tot in exercitu capita, totque sensus, primæ statim Commissariorum de suâ inauçtoratione declarationi, per secretas schedulas, unicuique cohortis præfecto traditæ, ad eò acquievissè, ut nemo postea vel mussitare contra
 Duces

Duces ausus sit. Quod temporumne, quæ mox sunt subsecuta, necessitati, an Reipubl. Polonæ fortunæ attribuere debeamus, utrumque libero posteritatis iudicio relinquo. Priorem itaque militum contumaciam obsequio, moram alacritate compensatam, non sine magnâ animorum oculorumque voluptate spectavimus. Ruebat ad flumen univèrsus exercitus, & antequam pons fractus repararetur, tabulatis ligneis ab Odrovio equitum levis armaturæ Præfecto, ex superiori orâ secundo fluvio advectis, transibant Tyram suo ordine cohortes. Præcedebat cum suis legionibus Lubomirscii agmen. qui simul ac Moldaviæ fines attigisset, Lipnicii c l levis armaturæ equites, cum Richteri Livonis l sclopetariis, & cum non contemnendâ gregarii militis manu, ad suppeditandum ex hostili terrâ in castra com meatum, expedit. Exiguam Lipnicus tunc retulerat prædam: feliciter rem gesturus, si in Seratum Moldaviæ trans Prutum oppidum cautiùs irrupisset, quò ad celebrandas nundinas magna
 Arme-

*Polonorum
 in Molda-
 viam Ex-
 cursio.*

Armeniorum & Moldavorum frequentia confluxerat. Sed præpropere & insolenti Lipnicianorum clamore territa, tempestivâ fugâ, vitæ & facultatibus suis consuluit. Malè ista excursio habebat Chodkievicium. clementiâ enim potius, quàm rapinâ Reipubl. suæ Christianam provinciam devincire studebat, de cuius fide, & in Polonos optimâ voluntate multa ei pollicebatur Petrus, Simonis Mohilæ Valachiae quondam Palatini filius, qui exul & profugus, ac Zolkievio singulari Patrono orbatus, dum in clientelam Chodkievicii se, suasque omnes spes tradidisset, consuetudine ejus familiaris utebatur. Metuebat etiam ad omnia circumspectus Dux, ne injuriis suis laceffiti Moldavi ex redeunte Szembergo vindictam repeterent. quamobrem tubâ (ut mos fert militaris) severissimè edixerat, ne quis infestare amplius Moldaviam auderet. Verùm Bernascius, prædonum gentis suæ fax, in vicinâ sylvâ latitans, factâ ex insidiis in eos irruptione, qui pabulandi & lignandi causâ illuc comearant,

Latrocinia Bernascii.

mearant, multos equis & curribus spoliavit, plurimos cepit, reliqui, quinquaginta ex suo comitatu desideratis, celeri se fugâ salvarunt. Kopaczovius, animi intrepidus, & bellis Moschoviticis sub disciplinâ Liofii exercitatus Centurio, cum Byczek nobili Moldavo, Regias partes jam pridem secuto, redierant à Chodkievicio versus Socaviam, ad explorandum Turcarum & Tartarorum exercitum missi. Sed cum nullæ hostiles apparerent copiae, unum tantum ex Alexandri Palatini Moldaviae aulâ nobilem comprehensum adduxerunt.

Ob tardiùs reparatum pontem duodecimo tandem die Tyram transiit Polonus exercitus. Equorum hinnitu, tubarum clangore, tympanorum sono, nitentium armorum splendore, faustis denique omnium acclamationibus, effundebat se ingens quoddam per castra gaudium. ipsa quasi læta signa, tot illæ cruces, tot aquilæ Polonæ, ultro progredi, equi veluti gressu suo Moldavico solo minari videbantur. Tanta diversæ ætatis, varique gradus tur-

Transitus per Tyram.

E ba vin-

ba vindictam de cœlo extensis manibus poscebat : omnes jam in animo victoriam, jam in ore triumphum gerebant, armis etiam suis terram hanc penetraturi, quæ pridem Polonorum non aliter esset tumultus, quàm Italia Gallorum quondam sepulchrum. Unusquisque properabat ad expiandum cæde, incendio, ruinâ, tot seculis sparsum ibi Polonorum sanguinem; hic parentis, ille fratris, iste amici, omnes tot majorum suorum manibus ex hostium cadaveribus justa solvere accelerabant.

Chodkievicius ob ingravescentem valetudinem corpore debilis, & animo vividus, vultuque verum Martem præ se ferens, generosissimo equo insidebat, aspectu ac gestu solo universum animando exercitum. Ex unâ parte cingebantur castra rupibus Tyræ impendentibus, ab alterâ vicinarum sylvarum anfractibus. medius eo spatium patebat campus, ut nec totam aciem hostis explicare, nec pugnandi necessitatem Chodkievicio inferre valeret. Nulla hæctenus notitia pervenerat de Cosacorum

*Castra ad
Chotini-
um.*

facorum Zaporohensium exercitu. ad quem investigandum & accersendum oblata suâ operâ Konaszzevicius, cohortis levis armaturæ præfectus, avidiùs à Ducibus expectabatur. Plurimum interim omnium recreavit animos adventus Petri Konaszzevicii, cui militare cognomen à pharetrâ ductum, Sahaydaczny nempe, Zaporohenses indiderunt. redibat ille Varsoviâ, ubi legatione apud Regem functus, optatum suis ferebat responsum, certâ spe fretus, reperturum se Cosacos Chodkievicii castris conjunctos. Verum illi, vilissimi, & ex vulgi fece infimi hominis (quem Cosaci suetâ dicendi nugacitate, Borodavkam Rutenicè, quasi Verrucam dices, appellarunt) temulentum ac ignavum regimen tunc agnoscentes, non tam ejus ductu, quàm effrenatâ suâ licentiâ, modò per Podoliam, modò per Moldaviam erronei vagabantur. Petrus iste Konaszzevicius rarâ ingenii sagacitate, judicii notabili maturitate, in dictis factisque singulari industriâ, adèò originem, vitam ac consuetudinem

*Adventus
Petri Ko-
naszevicii.*

*Vita &
mors Petri
Konaszze-
vicii.*

plebejam excefferat, ut inter clariffimos ætate fuâ in Poloniâ viros æquiffimo jure pofteritati innotefcere poffit. Quoties exercitui Zaporohenfium præerat, rerum terrâ marique geftarum gloriâ celeberrimus, constantiffima ubique fortunæ beneficia agnofcebat. In Perecopenfibus campis, Tartaris aliquoties fufis, Tauricam Cherfonefum perterruit. In illâ pafcuorum vaftitate armenta abegit, prædam ex Ruffiâ reportatam in ipfo reditu eripuit. Vladiflao verò jus fuum in Mofcoviâ armis recuperante, summâ fe celeritate, cum maximâ hoftium confternatione, ad Mofquam Imperii illius metropolim conjunxit, victorica figna per ampliffimas ditiones circumtulit, ferro & igni hoftiles regiones depopulatus, opimisque fpoliis onuftus, Ielcii, Sackii, Livnii, Kalugæ, fitu ac præfidiis munitiffimarum urbium funeftis ruderibus nominis fui terrorem univerfæ Mofcoviæ incuffit, quæ tot ærumnis & calamitatibus ingemifcens, in ejus vidit manibus fuam auferri fupellectilem, fuasque

que opes, ac tantam diverfi gradus, difparis ætatis, utriufque fexus captivorum turbam, inter illius currus ac cetera impedimenta, interruptis fingultibus numeravit. Nec minùs maritimarum victoriarum famâ Konafzevicii nomen infigne videtur. & hîc conftabat fibi ejus fortuna, felicem illi femper piraticarum excurfionum largita eventum, diruta aliquot præftantiffima in Europâ & Afîâ emporia, exuftæ vicinæ Constantinopoli ditiones, & in iftâ, quam describimus, Chotinensi expeditione non vulgaris præftita dexteritas augebat ejus crefcentem indies apud Turcas gloriam. Cæterùm ipfe erat animo ingens, periculorum appetens, vitæ contemptor, in conflictu primus, in receptu ultimus, manu promptus, corpore agilis, in castris vigilans, fomno parùm indulgens, nec adeò, ut mos eft Cofacis, crapulæ deditus: Veneri intemperantiùs addictus, quæ mortem etiam illi acceleravit: in colloquiis, aut fobrius, aut ebrius effet, circumfpectus, ac in omni fermone parciffimus. Regi

ac Reipubl. æquè semper in suo Magistratu fidus, in compescendâ Cofacorum licentiâ adedè severus, ut etiam ex minimâ causâ sanguinis eorum esset prodigus, unde illis invisus aliquoties ex hac exercitus Zaporohensis præfecturâ ab insolenti multitudine dejiciebatur. Religionis Græcæ ritum ardentissimo & plùs quàm superstitioso cultu observabât: iis, qui in sacrosanctum Romanæ Ecclesiæ gremium se contulerant, infensissimus juratusque hostis. unde jam ante ipsum ejus obitum impii ejus in Rempubl. conatus variis suspicionibus differri per vulgum cœperant. Chodkievicius hunc Petrum Konaszevicius (cujus singulares virtutes & maxima in Patriam merita id breve diverticulum à nobis requirere videbantur) humanissimè exceptum, munèribusque cohonestatum, nullâ adhibitâ morâ, expedit, ut Tyræ inhærendo obviam Cofacis iret, unâ cum duobus subsidii causâ Annibalorum levis armaturæ cohortibus, & cum Molodecio, homine ex Lubomirscii familiâ, longo usu, ac ve-

Konaszevicius ex castris discessit.

ac veteri consuetudine Cofacis familiarissimo. Moscinio, uni ex domesticis Lubomirscii, explorandi hostis causâ castris egresso, cœca nox omnem successum perturbavit. Ex adversâ enim Pruti ripâ, cùm in Moldavos prædones casu incidisset, nec hostesne, an sui exercitus homines essent, dignoscere obstante caligine potuisset; vox tamen Moldavos prodidit. coortum inde tumultuarium prælium, quod ipsæ impendentes tenebræ facilè diremerunt. Moscinus postquam animadvertisset, suosmet mutuis se ictibus ac vulneribus conficere, receptui signum dedit, ac re infectâ rediit. Meliori fortunâ usus est Fekiety Vngarus, ex Turcarum castris, sub illam Bussensem cum Skinder Bassâ transactionem, ad Polonum exercitum transfuga, rarâ fide & fortitudine in Vladislai Moschovitico bello, Chodkievicio singulariter commendatus, qui tunc ex Iassenfi territorio adduxerat Moldavum captivum procerâ staturâ eminentem, & in prioribus expeditionibus, cum adhuc Turcica signa seque-

Moscinus excursio.

Fekietyi excursio.

40 BELLI CHOTINENSIS,
sequeretur, optimè sibi notum. verùm ab
eo nihil ampliùs expiscari Duces poterant,
præter concordem cum aliis exploratori-
bus de Alexandro Moldaviæ Palatino re-
lationem, quòd, Iassis præsidio nudatis,
cum suo exercitu Osmano obviam ivisset.
Invalescente de Turcarum adventu rumo-
re, Rufinovius & numerum & spem exer-
citus auxit, adductâ nimirum lectissimâ le-
vis armaturæ Polonorum manu, quæ in ca-
stris Ferdinandi Imperatoris, contra suos
rebelles, cum summâ Sarmaticæ gentis
apud exteros gloriâ, merebatur. Nonnulli
ex gregariis militibus, ob quærendum vi-
ctum ad vicinos pagos excurrentes, spe-
ciem hostilis alicujus cohortis speculato-
ribus præbebant. Certior ab eis redditus
Chodkievicius, jam aliquot equitum tur-
mas è castris in campum eduxerat. reli-
quus exercitus prælio se accingebat. cùm
Stanislaus Zoravinscius Castellanus Bel-
zensis, cujus tunc legio in excubiis diur-
nis permanebat, ipse omnibus vicinarum
sylvarum saltibus accuratiùs perlustratis,
mox

*Adventus
legionis
Rufino-
viane.*

*Panicus
terror.*

LIBER PRIMVS. 41
mox suos ex voce & habitu cognovit, &
rem, ut se habebat, Chodkievicio retulit.
Hanc exercitus perturbationem brevi idem
dies in summum convertit gaudium, opta-
tissimo adventu subsecuto Dorofzenkonis
Cofacorum Zaporohensium legati, qui
devastatis Orioviensis regionis fertilissimis
ditionibus, & Sorokâ funditus deletâ, pro-
spera jam incepti belli primordia enarran-
do, simulque advenientium propè Cofa-
corum & debitum obsequium, & propen-
sissimum in Rempublicam studium sacro-
sanctè promittendo, commune tædium
publicâ compensavit lætitiâ. Faustum hinc
ulterioris progressus arripiebatur omen;
solus cum reliquo suo exercitu & cum
majoribus tormentis desiderabatur Vladif-
laus. Moverat jam Leopolim castra: fed
ut eò citiùs versus Chotinum properaret,
Stanislaus Zoravinscius Castellanus Bel-
zensis cum Iacobo Sobiescio Palatinide
Lublinensi, nomine Ducum & totius exer-
citus, susceperunt ad eum legationem, per
fas patriæ, Parentis & altricis suæ, per
F suum

*Adventus
Dorofzen-
konis Le-
gati Cofa-
corum.*

*Ad Vla-
dislaum
missi Ca-
stellanus
Belzensis,
& Iacobus
Sobiescius.*

suum Regiæque domus decorum, per florentem denique hactenus Paternum dominatum, ardentissimis precibus flagitando, ut se in castra Chodkievicii sisteret, ad divertenda communi ope imminetia Poloniae regno pericula. Ad pagum ii Probuze repperunt Vladislaum, gloriae & novi in Rempubl. meriti avidissimum. Sequebantur eum Ioannis Wejer Palatini Culmenfis, Ernesti ac Gerardi Dönophorum tria agmina peditum Germanorum, Vngarorum, Nicolai Kochanovii, Almathi Bartofzevii cohortes, & sexdecim bombardæ majores: Hastatorum equitum Nimiræ Podlachiae, Constantini Plichtæ Sochaczovienfis Castellani turmae, & ipsius Vladislai Prætoriana cohors, cui Martinus Kazanovius præerat. Constabat hæc Nobilitatis insigni flore, & splendido ex privatis impensis comitatu. Ianussii Ducis Wisniovecensis, Adami Przyemscii Curruum Regis præfecti, Andreae de Danbrowica Firley Casimirienfis, Pauli Dzialynscii Bratianenfis Capitaneorum, Stephani Koniecpolscii, Sigif-

*Exercitus
Vladislai.*

Sigismundi Tarlonis, Thomæ Sobiescii, & aliorum magnæ in Republ. spei lectissimorum ac nobilissimorum juvenum. Erant & levis armaturæ Gniewofzii, Zborovii, Ioannis Dzierzek: Gravis verò armaturæ Palatini Culmenfis & Dönoffii Capitanei Hiperpolensis cohortes. Tum Pauli Volucii Episcopi Vladislaviensis, Antistitis ob hanc in patriam pietatem æternâ memoriâ dignissimi, centum hastati equites, & centum pedites, quibus Philippum fratrem suum Castellanum Ravensem præfecerat; item Alexandri Radzivilii à majorum suorum constantissimo in defendendâ Republ. animo non degeneris, hastatorum, levis armaturæ, & peditum tria vexilla. Summâ utrumque Legatum humanitate Princeps excepit, & attentissimas aures precibus exercitus porrexit, tardiozem suum adventum excusans, partim ob tormenta bellica Leopolim ferius & malo ordine advecta, partim ob tabescentem, & in horas languentem peditatum Germanorum, qui longo itinere confecti, nimio æstu afflicti, la-

borisque minimè tolerantés, & guloso ole-
rum esu continuis morbis exhausti, serpe-
re potiùs, quam progredi, & loco corpo-
rum, umbras hominum præ se ferre non si-
ne magnâ spectantium commiseratione vi-
debantur. Quæcunque à Vladislao acce-
pimus, tum ipsi vidimus, ea omnia in ca-
stra reversi Chodkievicio fideliter retuli-
mus, qui tum temporis tristissimo nuncio
perturbatus, ingentes curas animo coque-
bat. De Cosacorum Zaporohensium ad
internecionem cæso exercitu, incerto au-
tore, (ut sunt inania famæ) percrebuerat
rumor, qui in majus, more vulgi, creditus,
& ex longinquo variis sermonibus auctus,
in deterius vergebat. cuncta enim castris
observabantur funesta; tam summorum,
quàm infimorum par luctus, demissus vul-
tus, tristis aspectus apparebat, suspensa
denique omnium capita cernebantur, ac
murmure cum gemitu conjuncto (quilibet
enim mœsta proclamare detrectabat) per-
tentoria militum differebantur lugubria
nova. Chodkievicius animo anxius, cer-
tior in

*Novatri-
stia de Co-
sacis Za-
porohensi-
bus.*

tior in utramque partem reddi, hoc unum
cogitabat. unde Lifzka & Kuliczkovius,
cohortium levis armaturæ Præfecti, versus
Stepanowce excurrerant, atque à Tarta-
rorum exercitu præclusos sibi aditus nun-
ciantes, primi rumoris fidem cumularunt.
In rei autem veritate Zaporohenses ex ip-
sis extremi periculi faucibus erepti, fœ-
licissimo ac gloriosissimo successu cum
Turcis decertarunt. Octo ferè diebus ac
noctibus impendebat illis Turcarum exer-
citus, continuo insultu, & integro nume-
rosissimarum copiarum robore fatigaban-
tur eorum vires, variis, victus causâ, huc &
illuc, excursionibus distractæ & imminu-
tæ. Osmanus, nihil non ausus, auspicia sua
tentare, primaque militiæ simul & victo-
riæ tyrocinia deponere, in exterminio Za-
porohensium enitebatur. Quadringenti
ferè Cosaci, cùm ab exercitu suo aberras-
sent, in cavernis rupis cujusdam delitesce-
bant. in eos oppugnandos omnem poten-
tiæ suæ molem ac ingentem illam vim ho-
stis convertit. ad motis machinis bellicis

*Cosaci à
Turcis im-
festantur.*

oppugnabat nidulo affixos & humanâ ope orbatos. Atque dum uno ac altero die irritos suos conatus indignabundus Osmanus vidisset, naturam, quæ instinctu divino locum iis munitum præparaverat, fame debellare contendit. Obsessi undique (ut est desperatio magnum ad honestè moriendum incitamentum) cùm incredibili ausu hosti immanissimo restitissent, notabilem in Turcico exercitu stragem, stupentibus ac freudentibus ipsis hostibus edebant; tandem labore confecti, inediâ consumpti, pulvere sclopetario destituti, fide prius imploratâ, à tot calamitatibus reliquum, & quasi jam extremum spiritum in manus ferocissimi Tyranni unâ cum armis tradiderunt. Qui virus suum à majoribus adhuc in Cosacos conceptum, in hoc, ceu aliquo inermium hominum macello evomere cupiens, abhorrendam omnibus seculis, ac apud summam etiam barbariem pudendam lanienam exercuit, & cùm omnes diversis suppliciis, in truci suo conspectu mactari jussisset, tunc demum

inusi-

inufitatam suam crudelitatem satiavit, cùm majestatem Imperatoriâ abjectâ personam carnificis fumens propriis manibus aliquot ex iis ad arborem ligatos, partim sclopeto, partim sagittâ transfixisset. Præbebant miseri teterrimæ belluæ supplex jugulum, immortalis gloriæ æterna vestigia ibidem relicturi, ubi mortalem deposuissent vitam. Illos certè genere & factis antea obscuros tali demum interitu eadem fors nobilitavit, quæ & Osmano tanquam generis humani prodigio perpetuam ignominiam, ac perenne apud omnes Heroas opprobrium inuffit.

Ad castra Chodkievicii prædonum Moldavorum solita latrocinia non cessabant. adjunctâ sibi certâ Tartarorum manu eos, qui pabulandi causâ incautiùs excurrissent, sæpiùs aggrediebantur. Petrum quoque Konaszevicium ejusmodi, ut referemus, casus in summum impulerat discrimen, quod duce Fortunâ, & singulari suâ virtute comite tandem evasit. Converterat ad Stepanowce iter, illic se exercitum Zapor-

Latrocinia Moldavorum.

Casus memorabilis Konaszevicii.

porohensium deprehendere ratus, postquam incidisset in impressa ad instar latioris viæ equorum vestigia, mox pro hostibus suos transisse summo errore iudicavit. Accensi à Turcis obscuriore nocte frequentissimi ignes; & hi illum fallebant, jam enim à Cosacorum castris proximum se esse gaudebat. Illucescente statim die dum ex opposito monte tenteriorum apices conspexisset, retrogredi cœpit. insequuntur Turcarum speculatores: plures etiam advolant. ille comitatus sui paucitatem solâ animi alacritate ac manus promptitudine superare elaborans, ita manus cum obvio hoste conferebat, ut tamen ad majorem, quem longiùs reliquerat, suorum manipulum contenderet. nec ab Annibale & Molodecio deferebatur. Acriùs instabant Turcæ. amisso ille equo, & ob transfixam sclopeto manum, viribus primis destitutus, in adjacentes se sylvas recepit, ubi die ac nocte latitans, viarum ignarus, & ideo consilii inops, tum ex incurato vulnere debilis, languido gressu ad Tyram dirigebat,

rigebat, quem simul ac transfisset, non procul à Mohilovo castra sua reperit. Zaporohensis Cosaci Borodavkæ regiminis per-tæsi, solemni suo more, per unanmem acclamationem, Konafzevicium in exercitus sui præfectum iterum crearunt, qui Borodavkam, multorum criminum ab ipsâ multitudine accusatum, in vincula conjecit, & brevi pòst ad Chotinum capitis pœnâ condemnavit. Infestabantur nihilominus omnes circum castra viæ quotidianis ferè latronum excursionibus. Iam insidiis peti-tæ infidiæ, atque ad comprimendam illorum licentiam nonnullæ equitum expeditorum cohortes, in latibulis sylvarum, iteratis vicibus, erant abditæ. Sed, cùm nemo apparuisset, frustrâ expectabatur, circumspecta præsertim locorumque peritissima illa colluvies. Aliquot Zaporohensium manipuli ab exercitu separati, dum reportatâ ex territorio Onoviensi prædâ, versus Chotinum properando, densum excitassent pulverem, pro hostibus è longinquo facilè judicati, canendi per castra classici ansam

*Latrocinia
Moldavorum.*

*Adventus
legionis
unius Za-
porohensium.*

G dede-

dederunt. Iam acies tum instrui à ducibus
 coeperat, cùm de adventu illorum certus
 nuncius pervenit, qui cohortium strepitum
 statim compescuit. *Cantimirus*, pluribus
primi co-
natus. antè præliis prospero eventu cum Polo-
 nis commissis nimiùm ferox, & fuetis pu-
 gnandi furtis summopere confusus, primam
 ulterioris belli aleam subire voluit. Sele-
 ctis ex Tartarorum copiis veteranorum
 quinque millibus, ipse in remotiori sylvâ
 latitabat, fratre germano emisso, qui duo-
 rum millium equitatu, cui maximè fide-
 bat, stipatus, & optimam stratagematis
 occasionem ex coortâ nebulâ nactus, in
 excubias Poloni exercitus incidit, quibus
 vix non ad ipsam Lubomirscianam portam
 insistendo, barbaro clamore ac inordinato
 periculo castra implevit. Unus ex Tarta-
 ris, corporis egregiâ compositione, emi-
 nentiori staturâ, & imperterritio animo in-
 signis, acerrimè dimicando, à portâ Lubo-
 mirscianâ lapidis ictu propiùs occubuit.
 Ab aliâ verò parte, per montium Tyræ in-
 hærentium declivia, Tartarorum cohors
 inva-

invaserat, in primo castrorum ingressu sta-
 tiva Piotrovii, qui levis armaturæ equitum
 præfectus, à custodiâ vadum fluminis
 redeundo, magnâ exercitus Poloni fortu-
 nâ illic restiterat. Dolus enim hostilis, ip-
 sis castris imminens, in miserabilem co-
 hortis ejus stragem conversus est, ubi com-
 militonum plurimi, propter exercitus sui
 viciniam securi, & itinere nocturno de-
 fessi in utramque aurem dormiebant. Nec
 impiger Chodkievicius, quamvis malâ va-
 letudine affectus, contra advenientem ho-
 stem, exercitum in aciem redegit. Dextrum
 cornu Lubomirscius obtinuit, acceptâ in
 subsidium Matthæi Lesniovii Succamera-
 rii Belzensis legione; finistrum occupavit
 Chodkievicius, agminis fronte in obvios
 collium asperiorum anfractus conversâ,
 unde ex insidiis impetum Tartarorum me-
 tuebat, atque ibi legionem suam & Sienia-
 vianam collocaverat; quibus pro subsidiis
 imminebant legiones, in primo ordine, Pe-
 tri Opalinscii Posnaniensis & Bohuslai Zie-
 novicii Polocensis Castellanorum; in se-
 cundo,

*Acies tum
 primam
 instructa.*

cundo, Alexandri Sapiehæ Orfanensis, & Nicolai Kossacovii Visnensis Capitanei: medium constabat agmen ex legione Stanislai Zoravinscii Castellani Belzensis & Boratini Lipnicensis Præfecti. adjunctæ iis erant Svizinii & Srzedzinscii, militantes sub signis Thomæ Zamoscii Palatini Kyoviensis, hastatæ cohortes. In tantâ, & maximè tyronum multitudine, non omnes observabant, in iis præsertim primordiis, exactum in acie ordinem, idque non sine Chodkievicii stomacho, qui incredibili animi promptitudine & dexteritate, in numero habens omnes uniuscujusque legionis cohortes, suum cuilibet locum, verba facto adæquans, destinabat. Tam ob Vladislai atque exercitus Zaporohensis absentiam, quàm ob variatum à Comitiorum instituto militiæ numerum, & mutilatas plurimas, quæ aderant, cohortes, statim magnos in suo exercitu defectus facilè advertit Chodkievicius; cùm multò diversam aciem in animo suo disposuisset, tanquam Dux hac in arte versatissimus, & cum om-
nibus

nibus, non modò sui, sed veteris etiam ævi, Imperatoribus comparandus. Collocaverat etiam nonnullas gravis & levis armaturæ, Germanorum & Hungarorum peditum cohortes, in sylvarum latebris, ut ex insidiis Tartaros aggrederentur, atque feliciter stratagema successit. impetu enim in hostes facto, parvo negotio catervas illorum dissiparunt. Cantimirus fugâ suorum perspectâ, in eandem se ipse conjecit, & Zaporohensibus obviam casu factus, Tartarorum plurimos ex præcipuâ militiâ amisit. Captivorum de proximo tum Osmani, tum Dziambergeri Tartarorum Chami adventu constantem relationem Szembergus & Constantinus Vevellius confirmarunt. nam
Reditus Szembergii cum Vevellio.
 relicto quatuor à Chotino miliaribus Turcarum exercitu, tanquam præsentissimi belli Feciales in castra redierant. Usaimus Vezirazes Szembergum, honorificè tamen tractatum, coram Osmano celavit. Ii, qui de renovandâ pace per Constantinum Vevellium utrumque Ducem sollicitarant, turpi ob servilem metum mendacio inficias
 G 3 iverunt;

iverunt ; datumque ab Vfaimo superbum responsum , pacem nimirum, quam Poloni peterent , sitam in armis esse. Impendens totius Reipubl. cervicibus inexpertum hæcenus periculum , tubâ etiam est per castra denuntiatum. Animabantur in familiaribus colloquiis à Ducibus milites,unicam vigere spem , certamque sperari salutem in divinâ ope & Polonâ virtute, suadebant vim vi propugnandam , arma armis repellenda : non patère hîc locum precibus,quam summâ labe avitam gloriam contaminarent ; tantò minùs auro vel pecuniâ pacem redimendam, quod utrumque ferro sæpiùs parari soleat. Ad majorem verò securitatem, summâ celeritate castra vallo & fossis per legiones muniri imperavit Chodkievicius. Konafzevicius uno miliari à Chotino castra sub vesperam metatus , cùm tamen Turcas imminere sibi advertisset, non plùs horâ Confacis suis, post tot exantlatos labores, respirii concessâ , eâdem nocte in planitiem ad Tyram vergentem, & Chodkievicianis castris proximum, exercitum suum movit.

CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER SECVNDVS.



Memorabilis hic Polonis in omnem posteritatem evenit dies, quo tam cum Osmano Turcarum , quàm cum Dziambegeo Tartarorum, ex tot regnis ac gentibus collecta potentia Regno suo incubuit , ac Othomanici per tres orbis partes latissimè patentis imperii , elata ex innumeris victoriis signa tunc se Poloniae ostentarunt. Tunc Tyras Euphrati, Nilo, ac vicino Danubio invidens, ad accedentis novi hospitis, & tanti Imperatoris majestatem , veluti alveo suo exurgere ; Asia cum Africâ, quasi propriis sedibus mota, in Podoliam properare cernebantur. Immensa illa & variarum nationum colluvie referta agmina, à diverso cœlo , ex longinquo solo, ad Sarmaticos limites coadunata, aliam aëris constitutionem , diversum locorum situm, omnia denique oculis suis peregrinamiraban-

*Adventus
Osmani
secunda
Septem-
bris.*

*Exercitus
Osmani
descriptio.*

mirabantur. Multis barbarorum prius erant experta arma Polona, quàm eorum nomen auditum: ad plures citius explosarum bombardarum pervenerunt globi, quàm antea aliqua de remotissimâ gente notitia. Varia armenta, præcipuè buffalorum, camelorum, mulorum greges, multitudine suâ, excutiebant è longinquo ex aridâ ob inopiam imbrium terrâ, ad instar nebulae, densum admodum pulverem. Quatuor etiam Elephantis fervens sanguine ac ætate Tyrannus, insolenti potentiae suae alludere, & Africae monstris Polonum exercitum terrere voluit. Est, quod omnis miretur ætas, metandorum castrorum tempus quasi momento hostibus constitisse: incredibili celeritate explicata, atque extensa tentoria, illo splendore & candore, ac subitanea coelo demissa nix esset, tres eminentissimos montes impleverant. Dziambegerus uno inde miliari, inter circumjacentes fylvas, stagni cujusdam commoditatem nactus, Tartarorum collocavit exercitum, cum Valachis, Moldavis, iisdem quibus & Turcæ

Turcæ castris continebantur. Ingentem Barbarorum numerum, tum ex occupato loco, tum ex frequentissimis agminibus, facile colligere quilibet poterat. Variant hinc tamen tam nostri, quàm Turcæ. mihi narrasse sufficit, in hoc bello capita sua duos Imperatores devovisse; quorum si substituti Duces, numerosissimis sæpius cum Christianis copiis decertarint, credibile profectò eveniet, ipsis plus tum temporis propriae salutis ac dignitati consuluisse. Ianizerorum (quod militiae Turcicae robur semper fuit) multò, quàm vulgò credebatur, pauciores reperti. causam præbuisse affirmant, magistratum avaritiam, quæ præter majorum institutum in militum locum pecuniam emungebat, dum quilibet pro labore munuscula, & æs pro periculo libentissimè offerret. Equitatus, ob vestium, quibus passim Turcæ utuntur, elegantiam, & ornamenta equorum, splendebat; crebra vexilla, apicibus in normam globi deauratis nitentia, pulcherrimum edebant spectaculum. Equi ex delicatiori aëre longin-

H quo

*Numerus
Turcarum
& Tartarorum.*

*Equitatus
Turcarum.*

Asiatici.

quo itinere attriti, non adeò, ut expectabantur, comparebant validi. Asiatica imbellis turba numerum tantum explebat, promissis magis barbis (quas Turcæ summâ curâ plerumque alere solent) quàm fortibus factis notabilis, clamore, non virtute insignis, ad fugam prona, ad conflictum inepta, mercibus ac opificiis, non præliis assueta. Multi senio jam confecti, plurimi corpore obesi, nec arma dextre tractare, nec munia belli ritè obire valebant. Europææ copiæ, decus & præsidium totius exercitus meritò erant. Veterani in illis Hungaricis bellis exercitati milites, corporis ac animi habitu, & ipso etiam vestitu ab aliis Turcis dissimiles, veteris adhuc Christianorum coloniæ primos spiritus, & antiquæ militiæ nonnulla vestigia retinebant, atque hastati ii plerumque in primâ constituebantur acie. Communia, quibus exercitus Turcicus accingebatur, arma vidimus, cum acinace arcus, aduncos ferreos clavos, & angulares clavas, maximè verò breviores cum cuspide emissarias hastas, quarum

*Europææ
copiæ.*

quarum jactu hostes suos feriebant. minorum bombardarum ac sclopetorum rarissimus apud eos usus, præter Ianizeros solos, apparebat. loricas nonnulli induebant, alii vestibus tantum cooperti, graviore etiam ictus à Polonis, magnâ ex parte armatis, excipiebant. Ariolorum maxima in exercitu ab Osmano fovebatur turba, ad quorum vanissima auguria, inani quoque superstitione, omnem belli progressum dirigebat. Tormenta bellica, summo & apparatu & sumptu, ad fortissima quævis quatienda moenia adaptata, cingebant magno loci ambitu, tanquam validissimo muro aliquo, tot tentoria Polonis propiùs opposita, quorum aliquot globos LV libras ponderantes propriis hisce oculis conspexi. Tibiarum in magnâ copiâ, tubarumque ingratus auribus inhorrescebat sonus. Nihil tamen horum terruit ad omnia discrimina præparatum jam pridem Chodkievicii animum, qui educto castris exercitu, adjunctisque sibi Zaporohensibus Cosacis, eundem, quem nudius-tertius

*Tormenta
bellica.**Musica
militaris.*

H 2

contra

*Acies con-
trà adve-
nientem
Osma-
num.*

contra Cantimirum locum, ac lævum cor-
nu occupaverat, munitâ legionis suæ fron-
te densis Opalinscianæ, Zienovicianæ, &
Sapiehanæ legionibus. Dextrum cornu ad
sylvas, ubi latitabant Tartari, vergens, Lu-
bomirscio contigerat, qui in fronte collo-
catis suâ, Ioannis Rozrazevii, Zlotnicii,
Ianovii, Ratovii, hastatis cohortibus, sub-
fidia ita multiplicaverat; ut primum in iis
tenerent ordinem Stanislai Zoravinscii Ca-
stellani Belzensis; secundum, Matthæi Lef-
niovii Succamerarii Belzensis, & Stephani
Potocii Capitanei Camenecensis hastati
equites; tertium, binæ Ioannis Farensba-
chii turmæ; quartum, Boratinii legio; quin-
tum demum, Herburti Scalensis Præfecti,
Stanislavii & Alexandri Prusinovii Palati-
nidis Belzensis hastatæ cohortes. Mediâ
inter duo cornua acie continebantur ali-
quot Germanorum peditum cum bombar-
dis majoribus cohortes. Extremum verò
agmen, ad ultimum sustinendum hostium
impetum destinatum, constabat lectissimo
Nicolai ac Procopii Sieniaviorum equita-
tu, &

tu, & merentibus sub signis Thomæ Za-
moscii Palatini Kyoviensis, Swiezinii ac
Srzedzinscii cohortibus, quibus à latere in
subsidio Nicolaus Kossacovius Capitaneus
Visnensis cum suâ legione aderat. Magnum
inter Lubomirscium & Chodkievicium,
ob illos, quos antè recensuimus, defectus,
patebat intervallum. Ne verò Tartari ex
sylvarum insidiis postremos agminum or-
dines solito suo astu divellerent, aut sub-
reptitio antiquo stratagemate in extrema
castrorum irrumperent, conversæ versus
easdem sylvas sunt plures, tam in fronte,
quàm in alâ, levis armaturæ cohortes. In-
stitutâ igitur Chodkievicius universâ acie,
brevis, in quantum temporis ratio exige-
bat, pristino suo, summorumque Impera-
torum more, exercitum cohortari cœpit.

Campus hic, fortissimi milites, in quo
utramque cernitis aciem, factorum potius,
quàm verborum capax esse debet. Non
me natura ad loquacitatem composuit, aut
ætas, in castrensi pulvere transacta, specio-
sos mihi dicendi flosculos inseruit, nec ip-
sum

*Oratio
Chodkie-
vicii ad
exercitum.*

sum prælii, quod mox subsequetur, momentum, prolixam ad vos postulat orationem, qui charissimæ Patriæ & communis Reipublicæ cives, pro ejus gloriâ ac incolumitate, corpora vestra devovistis. Multùm equidem fatis debeo, quòd me è variis continuorum bellorum casibus ac periculis ereptum, & diversis, ut nunc videtis, morbis conflictatum, ad hunc usque diem reservarunt, ut vel vivus optimè de Regiâ Majestate ac inclytâ hac Republ. mereri, vel mortuus, tot Christianorum, tot denique civium meorum manibus in hostili solo parentare possim. Primùm in ipsâ causæ æquitate, quæ semper cum Christianis contra Pagmos militat, postea in hac uniuscujusque vestrùm dexterâ spem, & totius regni salutem positam esse, velim sciatis. Non vos terreant ista, quæ conspiciatis, tentoria, in fastum Tyranni, & inanem vestrum pavorem extensa, cùm plurima hominibus vacua, oculos tantùm fascinent: nec elephantis, aut camelis pugnandi vis inest; sarcinis illi suis onusti imposito

fito oneri succumbant: absit vobis aliquem terrorem incutiant. Hanc Asiaticam multitudinem pro inani umbrâ, & vano numero reputate: animo, victu, vestitu molles, voluptatibus suis enervati, & à muliebri agmine non dissimiles, ad primum Polonæ tubæ classicum, armorumque vestrorum strepitum concident, nec vobis unquam resistent, genuinis virtute & stirpe Sarmatis, ac duri Martis veris alumni; quorum olim majores, ab occidente, Albi, ab Oriente, Borystheni, ferreas illas imposuerant columnas, tanquam duratura cum ipso ævo sempiterna per tot sæcula gloriæ monumenta. Signo dato, ruite in hostes Poloni & Litvani, avitæ gloriæ memores. nec enim ignavissimo cuique hîc jam in hostico, inter alluentem rapidissimum fluvium, ac diffusas undique Turcarum & Tartarorum copias, occasio fugæ dabitur. Fortissimis verò viris, perpetuæ memoriæ latissimus patebit campus: Timidis, quos inter vos reperiri nec puto, nec opto, cedat in virtutem necessitas, audaces confirmet

met ipse constans sibi animus, ipsa demum in Deum & patriam pietas. Tu, ô summa justitia atque potestas, per quam Reges regnant, & omnes in terris bellatores victorias obtinent, insurge in acerrimos nominis tui hostes, atque dextrâ tuâ fac virtutem, scelerum nostrorum vindictam retardâ, immensæ verò potentiaë tuæ digito Paganorum conterendo agmina, justas tandem de immanissimis gentibus fume poenas.

Simul ac dicendi finem fecisset, multis in exercitu excussit lachrymas, in omnibus certè incredibilem quandam alacritatem excitavit. Avidissimè quilibet pugnaë tesseram expectabat. canebant nonnulli diversum in laudem Deiparaë sacratissimæ Virginis Pæana: nonnulli jam in proelii procinctu tum ultimæ voluntatis codicillos raptim notabant, tum anteactæ vitæ nævos sacris confessionibus expiabant. nec officio suo deerant ex variis Divorum familiis pii Religiosi, qui, in ipsius periculi limine, cohortibus se immiscentes, pro loci
& tem-

Preparatio exercitus ad proelium.

& temporis commoditate, devotis exhortationibus mentes Christianorum militum disponebant, & contra omnes Sathanæ insultus muniebant. Osmanus in suo impotenti animo fingeat jam, ipsâ adhuc adventus sui horâ, certam Turcarum victoriam, hostiumque Othomanicæ domus extremam ad internecionem cladem. atque eâ spe insolescens, cibum sumere detrectavit, donec prius omnes, ad minimum Poloni, apud inferos essent cœnaturi. Inde ad primum aspectum viribus, quas oppositas vidit, contemptis, nullâ ex continuo itinere exercitui quiete concessâ, eodem ferè momento, novo & inaudito hactenus bellandi exemplo, illic castra sua locare, hîc Polonos aggredi jussit. Coorta inter excubias Cosacorum Zaporohensium & Turcarum speculatores velitatio, non magni in Cosacos impetus initium dedit: quem cùm fortissimè sustinerent, & æquè pedites ac equites in barbarorum agmina summo ausu irruerent, ne tamen ictu suo defessi ab ingruente Osmani exercitus vi-

Prima velitationes

et

certamina.

I

obru-

obruerentur, latitantes in collium & sylvarum anfractibus Hungarorum ac Germanorum peditum cohortes, improvisâ eruptione factâ, lassis jam Zaporohensibus suppetias ferebant. Excurrebat & Chodkievicius, Ruffinovicus (qui vulgò Lissoviciani vocabantur) & nonnullis gravis & levis armaturæ equitibus, atque selectâ ex universo exercitu alacrium militum catervâ stipatus. Acrius postea commissum prælium appropinquans nox diremit. Pedites, arboribus se inter virgulta obtegentes, cum manifestâ Ianizerorum jacturâ sclopeta sua in eos explodebant. Equites magno utrinque ardore, animante suos Chodkievicio, manus conferebant. Nec tormenta Turcica talem, ut illo boatu suo minabantur, stragem in Polonis ediderant. Septem numerabantur equi ex Chodkievicianâ cohorte interfecti, unus ex gregariis militibus interemptus, ictus in dextrum pedem majoris bombardæ globo Zawisza, adolescens, ex Kiscianâ cohorte, stirpe nobilis, qui postea in castris maximis doloribus excru-

excrucciatus animam exhalavit. Bohodanus etiam & Czarowic, deductæ olim à Vitoldo Tartarorum coloniæ posteris, semperque in Livonicis ac Moschoviticis bellis egregiâ in Rempubl. fide insignes, & tunc communi cum Turcis Mahometanâ superstitione minimè devincti, non tanquam cum religionis suæ fociis, sed sicut cum patriæ hostibus acerrimè dimicantes occubuerant. transfixi sclopeto Ruffinovicus legionis, Iedrzejovicus, qui ex eo vulnere obiit, & Kluscus levis armaturæ, Klebecus Livo & Ryzkovicus gravis armaturæ equitum Præfecti, atque Rakovicus peditum centurio, quos Ioannes Stanislaus Sapieha supremus Magni Ducatus Lithvaniæ Marschalcus propriis sumptibus in exercitu alebat. vulnerati plures, occisi aliquot in variis cohortibus equi. Sed hanc, qualiscunque fuerit, jacturam, notabilis Turcarum clades compensavit. Auferebantur sua frequenti Turcarum manu cadavera, à peditibus verò Polonis generosi ducebantur equi, inferebantur castris equorum

splendida ornamenta, vestium elegantissimarum exuviæ, hastarum fragmenta, variique generis armorum reliquiæ. lixæ etiam & calones, pecuniâ, auro, & pretiosâ supellectile locupletati, in castra redibant. Vſaim Bassa monoculus, qui Skinder Bassæ in Silistrensi præfecturâ successerat, & tunc summâ autoritate atque bellicâ laude inter omnes ferè, qui aderant, Turcarum proceres eminebat, globo transfixus, maximo sui in exercitu Turcarum desiderio relicto, vitam cum morte commutavit. Quidam ex præstantioribus Osmani aulicis, Asiæ minoris præfecti cognatus, vivus quidem in potestatem Polonorum venit, sed præ nimio vulnerum dolore, cum nullam vocem exprimere posset, statim expiravit. Tartari se pauci admodum velitationibus ingerebant. ad distinendum enim Lubomirscii dextrum cornu destinati, sylvis tantum inhærebant, neque præclari quidquam facinoris, præter solum barbarum clamorem, edebant.

Prospera istius diei in primo conflictu
auspicia

auspicia pro optimo reliqui belli augurio reputabantur.

Subsecutâ nocte iniit Chodkievicius *Consilium de belli progressu.* consilium de ulteriori progressu. Ardebat invicti animi Imperator summo pugnae ac gloriae desiderio; & antequam medius campus hostium fossis ac munitionibus undique impleretur, Martis eventum experiri cupiebat. Commissarii cunctationem ei suadebant, neve Reipubl. fortunam extremæ committeret aleæ, flagitabant, cum & subsidia generalis totius Regni expeditionis tardarent, & Vladislaus, ad alteram fluvii ripam, ab exercitu suo disjunctus, periculo non careret. Annuit facilè salutari-
Vladislai adventus, bus sententiis Chodkievicius, optimè animadvertens, rei gerendæ occasionem præmanibus sibi esse, nec invito pugnae necessitatem ab hoste inferri posse. Vladislaus, omnibus impedimentis cum magnâ exercitus sui parte ad Braham relictis, selectæ militiae ac nobilitatis flore comitatus, in castra ad Chotinum venit. sed sive præ nimio æstu, dum armatus in ipso diei ar-

et dore à Cameneciâ ad Tyram contenderet, five etiam ex repentinâ aëris Moldavici mutatione (quæ plerumque ad instar acerimi hostis multa robustissima quævis corpora vexabat) in gravem ac periculosum incidere morbum, quo plurimum conflictatus, & cum summâ etiam animi ægritudine, durante illâ expeditione, lecto affixus in castris decumbebat.

subsecutus statim morbus.

Simulac Dziambegerejus Tartarorum Chamus Osmano se conjunxisset, magnæ inter eos intercesserant similitates. barbaro fastu elatus Princeps iniquis oculis intuebatur Cantimirum, genere & gradu inferiorem, propriumque subditum, sibi ab Osmano præferri, eum in summâ veneratione apud omnes Turcas haberi, & præter vetus majorum institutum, in Silistriæ & Besfarabiæ Præfecturam evehi. Inde non illo studio ac obsequio, quod utrumque promittebat, mandata Osmani exequatur, verum nomini ejus infensus in suis seorsim stativis permanebat, atque Tartarorum commoda fatagendo, nec communicato cum

cum Turcis consilio, Nuradinum fratrem suum natu minimum, aliosque fidos & rei militaris peritissimos proceres, quibus se & Cantimirus immiscuerat, ad vastandas Ruffiæ & Podoliæ ditiones expedivit. Turcæ nihilominus in Polonorum perniciem semper intenti, ab hostili conatu non abstinebant. Legio tunc Petri Opalinscii (qui dum post hanc expeditionem in Palatinatum Posnaniensem Ioanni Ostrorog successisset, magnamque sui in omnium animis expectationem excitasset, in ipso virilis ætatis flore extinctus est) in diurnis vigiliis excubabat, cui opposita aliquot Turcarum agmina versus Lubomirscianam portam se convertebant, & jam plures illorum equites congregati cum Opalinscianis speculatoribus cœperant, donec uno ex Grzymultovii cohorte nobili viro desiderato, in speciem fugæ juxta præscriptum Chodkievicii terga dederint. Interim castra ab omni militiæ gradu, pari labore ac summâ celeritate muniebantur. tam Chodkievicianæ, quàm Lubomirscianæ portæ obcerant

Nuradini in Poloniam excursio.

Certamen novum Turcis.

cerant pedites in modum aggeris plaustra terrâ ac fimo repleta. constituerant etiam ab utroque latere munitiones fossâ cinctas, prout temporis ipsius ratio concedebat. Turcæ, directo ad portam Lubomirscii cursu, Polonos, qui ex castris excurrerant, magno clamore aggrediebantur. sed frequentius explosæ, ex Lubomirscii propugnaculo, majores bombardæ plurimos equis dejiciebant, adversamque discutiebant aciem. Reliquæ tamen Osmani legiones, tum in declivio, tum in sylvis abditæ, & ab omni tormentorum periculo remotæ, celeri gradu properabant versus delubrum ritus Græci ex lapide confectum, quod inter rudera Chotinensis oppidi integrum adhuc remanserat. Poloni, qui in suâ ad vallum statione pervigilabant, postquam perspexissent hostem imminere parti castrorum, exiguâ, aut nullâ ferè munitione cinctæ, magno impetu illuc omnes ruebant, unde præsentissimum discrimen observabant: quos Ianizari ex sclopetis suis depellere frustra conabantur. Non enim

enim vicinum jam fossæ hostem ibidem expectabant, sed singulari alacritate, & imperterrito animo, turmatim ex vallo in medias defiliebant Ianizerorum cohortes, qui cum vexillis suis sylvam castris proximam occupaverant. Destinatum iis mox est à Chodkievicio subsidium, partim ex cohorte Nicolai Kochanovii trecentorum peditem Hungarorum, qui in ipsâ corporis Vladislai custodiâ merebantur, partim ex Germanorum peditibus militantibus sub signis Ioannis Wejer Palatini Culmensis. Res igitur ad acerrimum utrinque congressum devenit. tandem hostes notabili reportatâ clade in fugam se conjecerunt, quos ulterius insequi, ob insidiarum metum, circumspectus in omnia Chodkievicius vetavit. Cofacorum quoque Zaporohensium castra ingenti ac irrito conatu à Turcis oppugnabantur. tot majorum ac minorum bombardarum globi coniecti nihil effecerunt. Cofaci enim, viribus suis freti, longius à fossâ excurrerant, hinc cum Turcis cominus dimicabant, illinc in aperto campo sclo-

*Turcarum
insultus in
Cofacos.*

K

74 BELLI CHOTINENSIS,
po sclopeta sua in eos securiùs explode-
bant. Turcæ animadversâ manifestâ suo-
rum strage ; amissis tribus campestribus
tormentis , quæ postea sub vesperam recu-
peraverunt , primos illos conatus turpissi-
mâ fugâ deseruerunt , mox nomen suum
novo opprobrio contaminaturi. Calonum
& lixarum fex , ac puerorum caterva , lude-
re , non pugnare edocta , ultrò se velitatio-
nibus , quæ ab utrinque fiebant , intruserat.
dum milites signo receptui dato in castra
se contulissent , imbellis illa turba prælium
redintegavit , & impetu in hostes facto
solo clamore adedò eos perterruerat , ut
Turcarum agmina , quæ plùs quàm ex cen-
tum vexillis constabant , perturbata ac dis-
sipata , sine ordine , sine regimine in proxi-
mas sylvas fugam arripuerint , quos non
fortium virorum arma , sed puerilis petu-
lantia cachinni ac sibili , non sine insigni
potentia Turcicæ labe insequerantur.

Quamvis Chodkievicius præcipiti non-
nullorum sensu sæpiùs eo traheretur , ut
tergiversatione postpositâ , quàm primùm
de sum-

LIBER SECVNDVS. 75
de summâ rerum prælium cum Osmano
iniret ; dubium tamen ille Martem cautè
experiri statuens , non speciosa , sed tuta
elegit consilia. Totius belli ratio in muni-
tionibus ei constabat , unde tum hostem
ex libitu aggredi , tum imparem viribus suis
Turcarum impetum securè sustinere pos-
set. Vno igitur Græci cultus ligneo facel-
lo , latebrarum hostilium capacissimo fun-
ditus dejecto , in altero priùs nominato , ex
lapidibus fabricato delubro , collocaverat
præsidium Ioannis Kochanovii peditum.
Collem portæ suæ imminentem , ad ex-
truendum unius noctis operâ vallo & fos-
sâ septum propugnaculum assignavit , quod
nullâ interpositâ morâ machinis bellicis
majoribus , & agmine peditum utriusque
Dinhoffii munierat. Relictis Turcæ Polo-
norum castris , quicquid eis roboris inerat ,
in Zaporohenses converterunt. duabus fe-
rè continuis horis reboabant bellica illo-
rum tormenta : Ianizeri etiam sclopeta sua
sine intermissione explodebant. Cofaci
propugnando defessi , ne tandem ingenti

*Castra à
Chodkie-
vicio mu-
nita.*

*Cofaci à
Turcis op-
pugnaban-
tur.*

K 2 vi, &

vi, & recentibus hostium subsidiis succumberent, opem à Chodkievicio sæpiùs implorabant, quæ illis non defuit. Germani enim Vejeri & Lerunti fortissimi viri, ac Georgii Ducis Zaslaviensis, Ielscii, Racovii, Hungari pedites, statim omnem Turcarum impetum repulerunt. Ante portam verò Lubomirscianam, quocunque hostium equites comparebant, ab alacri milite, qui ex munitionibus excurrerat, fugati, lautè sanguine suo obvium campum consperferant.

*Poloni à
Tartaris
infectati.*

Ad alteram verò Tyræ ripam Tartari infestabant vias à Cameneciâ Braham vergentes, & plures ex Vladislai exercitu currus victum vehentes spoliabant. Turcæ quamvis à Cosacis attriti, eo tamen magis exulcerati, animum & vires iterum resumpserunt. admotæ bombardæ grandiores adeò continuis aliquot horis quatiebant Zaporohensium fossam, ut aërem fumare, & oculos caligine quadam obscurari crederes, atque Chodkievicius palàm fateretur, se, ab ineunte ætate bellis assuetum, similem

milem tormentorum boatum nunquam invitâ suâ audivisse. Edebatur non exigua in equis strages. Zaporohenses in manufactis cavernis sine ullo discrimine latitabant, cùm in eâ explosorum globorum admiraculum usque multitudine nemo ex iis periisset, præter unum Wasiuk (quod Basilii nomen est) veteranum unius legionis Præfectum.

Ad divertendum Turcarum à Zaporohensibus impetum, Rusinovii legio, cum aliquot gravis armaturæ cohortibus, destinata irruit in hostem, qui in primo statim congressu fractus, & inopinatè alio in loco, à numerosis alacris militiae catervis, ex vallo in eorum agmina currentibus, oppressus, non solum coactus est turpissimam fugam capeffere, sed etiam, illas suas præcipuas bellicas machinas deferendo, gloriosam prædam Polonis relinquere. Verùm cùm ii in grandiores machinas ad quercus ferreis catenis ligatas cernerent, rotis earum abscissis, ne tam facilè à Turcis recuperarentur, ipfas bombardas in vi-

*Turpis fuga
Turcarum.*

cinum præcipitium dejecerunt. Nec hîc substitit victoriæ cursus, qua utinam Poloni uti tunc scivissent! plûs una effecisset hora, quam 40 illi dies in summis laboribus ac periculis exacti. Turcas enim fugientes infecuti, in castrorum partem Tyræ adjacentem, jam tentoria cum omni supellectili abripiabant, equorum, camelorum, & varii generis armentorum greges abigebant, obvium quemque interimebant: jam Turcica castra Christianorum armorum strepitu, ac magnis clamoribus sæpiùs repetito tremendo cunctis potestatibus Salvatoris nomine resonare, jam sanguine suo inundari cœperant; cùm tam Zaporohensium Cofacorum, quàm adjunctæ iis castrensis fæcis pudenda prædæ libido hostibus ad recolligendas vires ultro tempus dedit: qui dum multitudinem illam spoliis inhærere vidissent, optimam rei gerendæ occasionem nacti, castris suis omnes pepulerunt, multos ibidem necarunt, captos quæsitis tormentis ac meditatâ sævitiâ excruciarunt. major tamen eorum pars
id

id discrimen evasit, spoliisque onusta rediit. Accurrit ad Chodkievicium, ante suam portam equo infidentem, celerrimus nuncius, Osmani castra à Cofacis Zaporohensibus & magnâ ex Polono exercitu turbâ esse occupata, ac ad plenam victoriam nihil nisi subsidia deesse: de quibus iteratis vicibus utrumque ducem Konaszevicius sollicitabat. Sed Chodkievicius solem inclinare jam inspiciens, nocti pugnam committere prudentissimo consilio renuit: nec minùs fatidico spiritu id pertimuit, quod suis cladem attulerat, ne prædæ in plurimis ignominiosa aviditas universum postea exercitum in summum præcipitaret periculum. Adeò credibile est, magnorum Imperatorum mentibus assistere semper singularem quendam Genium, qui illis salutares cautelas infusurrare soleat. Edito tamen profundo suspirio, ac profusis lachrymis, oculisque ad cœlum elevatis, magnâ undique militum coronâ cinctus, in hæc verba prorupit. Tua, ô supreme rerum hominumque arbiter, potestas, tuum
impe-

*Chodkie-
vicii ver-
ba.*

80 BELLI CHOTINENSIS,
imperium, & tuum est bellum. Tibi soli
assurgit, quicquid sub Sole videtur ma-
gnum; prælia, clades, victoriæ, ex tuo de-
pendent nutu: ad libitum inermes armas,
imbelles præstas bellicosos, conteris arro-
gantes, extollis humiles, ignavissimo cui-
que animum addis, ac ubi minimus appa-
rebat timor, tu formidinem injicis, & (si
ego abjectissimus ante Thronum tuum
pulvis id eloqui possum) in rebus humanis
ludis. Atque nunc divinam Majestatem
tuam supplex veneror, quod ejusmodi ad
me perveniant nuncii, stupendæ tuæ pro-
videntiæ in patriam meam recentissimi te-
stes. Perge tanta augere beneficia, oppro-
briis fatiare paganos, Christianorum verò
propagare gloriam.

Ex hac insperatâ Zaporohensium irru-
ptione Turcarum castra magna invaserat
consternatio: nullus ordo aut gradus mi-
litiæ terrore vacuus reperiebatur. & ipse
Osmanus, cum antea minimè crederet, ni-
hil tam firmum in mundo esse, cui etiam
ab infirmo non immineat periculum, tum
demum

LIBER SECVNDVS. 81
demum, quàm fragili loco starent superbi,
propriis oculis vidit, prioremque fastum
in muliebrem mutavit planctum, dum ina-
ni spe delusus conspexisset, præcipites in
fugam eos ruere, quorum virtute fretus,
non tantùm de Polono exercitu, sed de
universo terrarum Orbe certam sibi victo-
riam, & magnificos triumphos, vanâ fidu-
ciâ, pollicebatur.

Ob fæliciùs subsecutam hanc incurfio-
nem, inveniebantur nonnulli, qui noctu
Turcarum castra invadenda serió suade-
bant. Chodkievicius primis suis adhibitis
rationibus opinionem eorum refellebat, in
eam potiùs propendendo partem, ut quàm
primùm reliquæ Vladislai copiæ à Brahâ
Tyram transfissent, antequam exercitus
pulvere tormentario, annonâ, commeatu,
& equis fame passim intereuntibus desti-
tueretur, aperto jam Marte cum Osmano
decertetur. Verùm cum ei cunctatione fa-
cillimè vires Turcarum frangi posse, tam
Commissarii, quàm alii in re militari ver-
sati legionum ac cohortium præfecti de-

L mon-

82 BELLI CHOTINENSIS,
monstrassent, arreptum consilium deseruit,
omnemque animum partim ad corrigendas,
partim ad augendas castrorum suorum
munitiones applicuit.

*Insolentia
gregarii
militis.*

Memorabilem gregarii militis insolentiam ad posteritatis horrorem inferere hinc operæ pretium arbitror. Ementitum illi sparserant rumorem, Chodkievicii mandata accessisse, ut omnes Moldavi, qui hactenus Regias partes sequerentur, nunc manifestâ perfidiâ notati, penitus sine ullâ commiseratione delerentur. Ad radicem ii Chotinensis rupis, per familias suas dispersi, in tuguriolis degebant; alii, in summâ egestate precarium ducendo spiritum, per emendicata suffragia victum quærebant; alii propriis, quantulæcunque erant, impensis se & universam domum sustentabant. In fide itaque publicâ munitos, & ab omni violentiâ securos, petulantissima illa posteriorum militiæ ordinum turba, non uti in Christianos, & Reipubl. deditios, sed ut in paganos & acerrimos hostes sæviit, non ætati, non sexui pepercit. Senio con-

LIBER SECVNDVS. 83
nio confecti homines, & decrepitæ anus ex ponte Chotinensi in præcipitium detrudebantur, ab uberibus maternis avulsi infantuli, abrepti è sinu paterno liberi, cum nec extremi utrinque osculi vel tantillum temporis concederetur, in profundum fluminis abjiciebantur, & constupratæ prius in oculis parentum puellæ. Imbellis hæc multitudo, quæ ejulatu suo cælum penetrabat, non rabiem eorum mitigare, non plûs quàm ferrea pectora emollire poterat: sed in unum plurima congesta supplicia, miserabilem spectantibus abominandæ lanienæ speciem præbebant. Atrocissimum id facinus coram Chodkievicio celabant omnes, ne fortè malâ valetudine affectus, bili ex tantâ insolentiâ commoveretur. Lubomirscius tamen ad inquirendas exortitum omnes circumstantias, certis personis delegatis, aliquot eorum in recenti crimine captos, in loco patrati delicti suspendi iussit. Sceleris nihilominus immanitati pœna non correspondebat; quam nec brevi ipse severus innocentis sanguinis

L 2 vindex,

vindex, ac vivorum mortuorumque justus iudex, in aliquâ notabili exercitus clade repeteret, in communi omnes versabantur metu.

*Castra
Turcarum
mota.*

Interea Turcæ castra sua, ex primo loco mota, propiùs ad exercitus Poloni munitiones transtulerant, ut inferior eorum pars in planitie Tyræ adiacens, parùm non equaretur Zaporohensium Cosacorum fossæ. Nihil Osmanus intentatum ad obtinendam victoriam reliquit, & ubi vel leonina pellis non sufficiebat, vulpinam assuebat, dum varios dolos in capita Polonorum fabricaret. Aliquot rusticos ex Podoliâ, nobilium subditos, qui cum latronibus Moldavis passim prædabantur, primùm datâ pecuniâ, postea adjunctis non contemnendæ fortunæ pollicitationibus, illexit, ut promptam illi suam operam in castris Polonorum incendendis offerrent. Unus jam ex iis ad hanc fraudem emissus, Rzepnice pagi, duobus à Kameneciâ miliaribus fiti, accola, optimo in rem Polonam casu, in Zaporohensium Cosacorum manus incidit.

*Fraus aliquorum
rusticorum
Podoliæ.*

dit. adductus in castra, variisque tormentis excruciat, omnem Turcici astus feriem prolixè enarravit, ac plures nobilitatis Podolicæ subditos, ejusdem sceleris conscios, nominavit. ipse tandem ad aliorum terrorem merito enormi affectus supplicio, cautiorem postea in extinguendis focus reddidit exercitum.

Constantinus Vevellius, qui pridie ante adventum Osmani cum Szembergo ad Chodkievicium ab Vsaimo Vezirazeme venerat, facilè versipellis Græcus ex antea actis diebus colligebat, pacis utrinque consilia nondum affectari. atque ut eò citiùs animum Chodkievicii expiscaretur, semper de responso ad Vsaimum sollicitare eum non desinebat, qui inter armorum strepitum minimè sibi literas exarandi hactenus vacasse ostendens; ne tamen legationis ac omnium gentium jura in tardiori Internuncii reditu violari à se, temerario aliquo hostium judicio perpenderetur; Constantinum, plusquam unâ septimanâ in arce Chotinensi detentum, in castra Osmani

*Vevellius
in castra
Osmani
dimissus.*

L 3 ni di-

ni dimisit, ac per eum, in ipso etiam belli ardore, optimam suam, in honestam & æquam pacem, voluntatem Vezirazemi declaravit. Nihilominus hostiles utrinque ausus non cessabant. Lermuntus, inter Dinophii propugnaculum & Cofacorum Zaporohensium munitiones, cinxerat se fossâ celerrimâ operâ confectâ. adhærebant ei Sapiehæ Marschalci Curiaë Litvaniaë, & Georgii Ducis Zaslaviensis, ac Ielscii Hungari pedites: cùm Turcæ, nullo fructu explosis toties in Cofacos bombardis, Dinophium postea aggredierentur, vicinus tam Lermunti, quàm illorum magnatum peditatus, ignominiosè numerosas hostium ceteras fugavit. Ne tamen victi omnino viderentur, comparatis ad hunc solum usum vehiculis, è regione portæ Lubomirscianæ bellicas suas machinas transtulerunt. Obversabantur oculis, cum exiguâ tamen jaçturâ, per castra huc & illuc, prope etiam Vladislai tentoria, defilientes globi, qui maximè petebant Nicolai Sieniavii Incisoris Regni cohortem, cui Gliniecius præerat,

*Turcarum
fuga.*

erat, ac tunc extra vallum in diurnis excubiis remanebat. atque Iarcezevius interemptus evitandi majoris periculi modum exhibuit, dum Gliniecius per virgulta ad Lubomirscii munitiones pedetentim retrocessisset. Assignaverat Chodkievicius aliquot peditum cohortibus locum, inter suam & Lubomirscii portam aptissimum, ut stationes destinatas vallo quàm primùm munirent. sed negligentius opus procedebat, ac omnino imperfectum, novam Turcis rei gerendæ occasionem porrexit. in eam enim partem, quæ nullo aggere septa, tutissimum hosti aditum præbebat, edito ingenti clamore ac strepitu, plura equitum ac peditum, densis ordinibus, coacervata agmina irruerunt. Ziczovius ac Sladkovius, insigni labe notandi centuriones, nullas excubias, nullos speculatores præmiserant; ipsi, ac si in intimo pacis & otii sinu inter domesticos lares degerent, incauti, inermes, vestibus etiam exutis, pomeridiano somno indulgebant. Verùm ibidem, antequam expergiscerentur, ignaviae suæ
justas

*Ziczovii
ac Sladko-
vii igna-
via.*

justas luerunt poenas : Turcæ enim statim, ac stationes illorum invasissent, utriusque in primis abscisso capite, duobus vexillis ereptis, ad reliquos pedites mactandos summâ se celeritate contulerunt. passim ii cædebantur, inopinatâ hostilium armorum vi oppressi. Dispersa vidisses ac truncata cadavera; cum Turcæ amputata eorum, & ad castra sua reservata capita, non ut viliorum hominum, sed quasi selectæ Polonæ militiæ, eminentiorisque status procerum essent, gratiæ Osmani captandæ & præmii assignandi causâ, ad pedes ea defunctis etiam ferociâ suâ illudentis Tyranni turmatim prosternebant. Iam & munitiones ad portam Chodkievicii vergentes deserere peditum plurimi, vicino periculo territi, cœperant: nisi à Nicolao Sieniavio ac ejus commilitonibus, vigilias diurnas peragentibus, modò minis, modò verberibus revocati fuissent.

Edita prope ipsa castra duarum cohortium Sladkoviani & Zyczoviani peditatus strages, tantum spiritus addidit reliquis
Polonis,

Polonis, quantum minuerat, profligatis illis. Incredibili enim alacritate, maxima florentis militiæ turba ex vallo ruebat in obvios hostes, qui primo statim congressu discussi, primoque vigore in consternationem verso, atque fugâ arreptâ, non incruentam ex illâ irruptione reportarunt victoriam. per suorum enim cadavera terga dabant, amissis aliquot, ut ex corporis constitutione, vestiumque exuviis cognosci poterat, primariis in Osmani exercitu viris.

Antequam in demoliendâ Ziczovii fossâ conatus suos experirentur, ad distrahendâ Polonas vires, præmiserant nonnullas legiones, quæ rectâ ad Græca delubra, versus castrorum partem non bene adhuc munitam sita, solo clamore impetum fingentes, velitationum ludicris in varia loca Polonos ubique intentos divertebant. Nec stratagema malè cessit. Lubomirscius, loci istius munitione destituti evidens periculum animadvertens, illuc se ipsum, & exercitus præcipuum robur conjecerat. Non procul inde Ioannes Wejer Palatinus Cul-

M mensis,

*Polonorum
alacritas.*

mensis, arte & ingenio Apelmanni Belgæ, Architecturæ militaris periti, extruxerat propugnaculum, quod Turcæ magno nisu oppugnare conati, atque mox insigni clade affecti, illam partem castrorum aggredi ampliùs cessarunt. Furorem eorum astu Wejer domare contendit. ex condicto enim pedites sui, in fossâ abditi, non comparebant, ut Turcæ, destitutum omni præfidio vallum rati, eò audaciùs ibi irruerent. Quod cùm præstitissent, & ab omni discrimine securi ad ipsam accurrissent fossam, Germani tum temporis sclopetis suis proximos sibi hostes commodissimè petebant. Ita plurimis cæsis, reliquis dissipatis, virtutis ac dexteritatis suæ egregium Palatinus Culmenfis edidit specimen. Turcæ nihilominus, prospero ad fossam Ziczovii & Sladkovii successu elati, priorem fortunam tentare appetebant. Nicolaus Sieniavius, cum unâ ducentorum hastatorum cohorte, diurnas peragebat vigilias. Chodkieviana, Petri Opalinscii Posnaniensis, Nicolai Zienovicii Polocensis Castellanorum, & Ale-

Stratagemma Wejeri.

& Alexandri Sapiehæ Orfanensis Capitanei legiones, in omnemque eventum paratæ, quidnam moliturus esset hostis, speculabantur. Dum itaque celeri cursu, districtisque acinacibus, referta Turcarum agmina versus valli Ziczoviani reliquias impetum suum dirigere cœpissent; Chodkievicius ilico, repetitis aliquoties acclamationibus, manus cum iis Sieniavio conferere mandavit, qui majorum suorum gloriâ ac virtute non dedecorus, pari genere & expectationi animo in obvium hostem irruit, minimè ab ipso Imperatore destitutus. Is enim corporis ægritudinem, diuturno morbo nactam, vivido illo & ingenti spiritu superans, mox cum tribus cohortibus occurrit, & Sieniavio ita se adjunxit, ut Chodkievicius aciei frontem, Sieniavius dextrum, Zienovicius sinistrum obtineret cornu, Rudomina verò iis in subsidio immineret. Diversum in utroque exercitu spectaculum fortuna, per omnia humana, maximè autem in res bellicas potens, & illic exhibuerat. Turcæ selecti

Prælium cum Turcis.

M 2 equi-

equitatus tam robori, quam numero confisi, vultu & gestu victoriæ applausum præ se ferebant. Poloni quatuor tantum suas cohortes cum numerosis hostium agminibus congredi cernentes, inter spem & metum positi, intimis suspiriis & ardentissimis votis Chodkievicianum conflictum prosequabantur. Interim coortus summus armorum ac hominum undique strepitus, acerrimæ pugnæ faciem intuentibus præbebat. Brevi tamen, urgentibus fatibus, ad Polonos inclinata victoriæ tumidos antea Turcarum animos eò usque depressit, ut non solum signa stationesque suas deseruerint, sed turpissimam capeffentes fugam, ignominiosissimo certamine, in castra sua ruerent, tanquam ferales aliqui nuntii, non tantum unius exercitus, sed totius jam Othomannici imperii deplorandæ cladis. Osmanus inopinatâ copiarum suarum consternatione perculsus, & tunc, cum inter homines esset, hominem se sensit. Vnico enim adversi casus ictu, ex ferocissimo tyranno in abjectissimum mancipium repente mu-

*Clades
Turcarum.*

tè mutatus, solis lachrymis, fæmineis nempe armis, salutem, ac tantam nominis sui majestatem tutari non dubitavit: dum inter crebros singultus, puerilibus querimoniis, coram ipsismet ex proelio profugis, summam eorum ignaviam inculasset, & quos leonum gestare pectora putasset, eos tandem ad instar leporum in fugam, auspiciis Osmanicis indignam, coniecisse vidisset. Magnam hanc Turcarum fuisse stragem, quilibet ex ipsis cadaveribus colligere poterat, quæ in adjacenti Polonis castris campo ubique sparsa patebant. Sed mihi etiam, quando cum Stanislao Zoravinscio Castellano Belzensi apud Osmanum Republicæ nomine legatione fungebar, nonnulli, non vulgaris inter Turcas status, liberius retulerunt, nefastum illum copiis suis extitisse diem, quo plurimos veteranos, multorumque bellorum gloriâ eminentissimos viros, & præcipuum militiæ suæ florem amisissent. Id certò constat, nocte, proelium subsecutâ, cum facibus & rhedis summâ diligentiam à Turcis quæsita

M 3 fuisse

*Cædes
Castellani
Polocen-
sis.*

fuisse præstantium heroum cadavera. Nicolaus Zienovicus Castellanus Polocensis, legionis unius Præfectus, vir & natalium splendore, & singularibus in Rempublicam meritis clarissimus, dum ex equo interempto in medios hostes decidisset, eodemque momento dejectâ casside, quæ ineptè ligata erat, caput denudasset, à Turcis undique cinctus, & inter illorum equos huc & illuc volutatus, iteratis confodiebatur ictibus. tandem cum Turcis in fugam conversis, plus quam viginti vulneribus faucibus, & semivivus in plastro quodam in castra est advectus, magnâ nominis sui gloriâ relictâ, tertio demum die spiritum, unde acceperat, reddidit. Ex cohorte quoque Chodkievicii, sex ex primis ordinibus nobiles, cum vexillifero occubuerunt. Vexillum ipsum, ex Moschoviticis adhuc proeliis reportatum, non sine magno Chodkievicii stomacho, in hostium manus devenit. Zienovicii tres, Sieniavii duo, Rudominæ novem commilitones, unâ cum ejus fratre cæsi; vulnerati, Rudominæ cohortis

hortis præfectus, octodecim Chodkievicii, & ex qualibet quatuor cohortium aliquot equites. interfecti sunt nonnulli gregarii milites, & plures equi. Lubomirsiana agmina in stationibus ad vallum permanent, & ad primum congressus intuitum, subsidium suis ferre properabant. sed celerrima hostium fuga non solùm iis, sed ne Opalinscianæ quidem, Sapiehanæ, & Zienovicianæ legionibus, quæ propè aderant, ad conflictum tempus concesserat. In tanto proelii fervore, ex alterâ tamen parte, tam Zaporohensium Cofacorum castra, quam Lermunti & peditum Hungarorum munitiones à Turcarum petebantur insultu. verùm quàm primùm Cofaci & pedites in campum progressi, cominus cum iis pugnassent, nullâ interpositâ morâ, omnes, quæ se illuc contulerant cohortes, non sine insigni clade repulerunt. Chodkievicius animos ac vires hostium in commisso proelio expertus, primum illud de subeundâ pugnæ aleâ consilium exequi instituerat, nisi partim maturi ex Poloniâ subsidii

*In Cofacos
Turcarum
insultus.*

subfidii spes, partim ingravescens Vladislai morbus conatus ejus retinuisset. totus tamen dies in restaurandâ Ziczovii fossâ infumptus, Turcis nihilominus cœptum laborem impredientibus, qui hesternâ attriti ignominiâ in suis castris delitescabant. Postridie, præter usitatum hæctenus morem, summo manè Turcarum legiones re-ctâ ad portam Lubomirscianam comparebant. Lubomirscius, providens ne vindictæ cupidi agmina sua aggrederentur, tempestivè aciem instruxit. ad divertendum verò Tartarorum impetum, peditatus Cosacorum Zaporohensium duo incirca millia in vicinis sylvis abdita collocavit. Vtrinque bellico certabatur astu. Lubomirsciani in sua stratagemata hostem allicere studebant. Turcæ, loco occupato dimoveri minùs tutum rati, Lubomirscianos ulterius à castris provocabant. Duæ itaque adversæ acies, prælio accinctæ, circumspectâ quadam cunctatione inter se contendebant. Antecesserunt tamen velitationum præludia, sæpiùs etiam, at nullo effectu, explo-

*Cunctatio
Turcarum.*

explodebantur Turcarum majores bombardæ. Declinante jam Sole alacriorem Chodkievicius ex alâ suâ militem velitationibus immiscuerat, quem tres Rufinavianæ cohortes subsecutæ, & magno ausu in aliquot Turcarum agmina irrumpentes, in fugam ea converterunt. Dissipatas recolligere vires hostis putabatur, dum ex declivio signa versus aciem Lubomirscianam ostentaret, quo Svisinii ac Srzedzincii cohortes, ad sustinendum primum impetum destinatæ, gradum celeriore jam moverant. sed Turcæ prælium omnino detrectantes, in sylvas se receperunt. Zaporohenses Cosacos, non jam majoribus bellicis machinis, sed sclopetis Ianizeri impetebant. verum ii extra fossas, conjunctâ cum Lermunti & Dinophii Germanis peditibus manu, plurimis nullo suo damno interemptis, reliquos fugarunt. Nec Bartoszovii ad Braham trans Tyram munitiones ab insultu Tartarorum immunes erant. at facilè una & altera peditum Hungarorum irruptio omnem eorum vim repressit.

N equi

equi tamen in pascuis cum armentis abacti, rapacissimæ & prædæ assuetæ genti insignis victoriæ loco sufficiebant.

*Polono-
rum ad-
versa for-
tuna.*

Fœlicem hæctenus periculosissimi hujus belli progressum multæ (ut plerunque fert rerum humanarum vicissitudo) interturbabant adversitates. Ac primum fera, & ideo incerta ex Poloniâ auxilia, præfens discrimen augebant. Indies, imò in horas diminuebantur cohortes: quotidiana multorum efferebantur funera, grassante passim per summos ac infimos, omnemque militiæ gradum, ex aëris aut aquæ infectione, pestilentiali quodam & contagioso morbo; ut alii profusione alvi excruciat, inter tormina ac ingentes dolores, ad instar durissimi supplicii, animam exhalarent; alii reluctantem cum corpore spiritum, ob vehementem ægritudinem, etiam inviti retinentes, bellica obire invalidi, & ad propugnandam extremam vim inepti, in castris tabescerent. Si æquo judicio aliquorum ex posteris ignavia, per tot ætates partam fortissimis factis majorum gloriam obscuro-

obscurare, aut nonnullorum ex popularibus fœcordia universæ gentis res continuatâ felicitate ac fortunâ gestas, deturpare posset; jure merito & mortuorum Polonorum manes, & superstitem vitam pude-re deberet, quòd plurimi in hâc reperirentur expeditione, qui detestando in omnes nationes exemplo, castra ac signa sua, diurnâ, nocturnâque fugâ certatim desererent, nonnulli in fluvio, luctuoso potiùs fato immergi, quàm periculo pro patriâ gloriosè opponi; plurimi, dum fugerent, in Tartarorum manus incidere, quàm forti dexterâ hostem repellere, maluissent. Iniquo (ut par erat) animo ferebant Duces tantam patriæ suæ labem, variisque modis tam nefando sceleri obviabant, & in reparando ponte tardiores se, non sine magno exercitus incommodo exhibentes, ut vel hoc solo retinaculo turpissima eorum fuga cessaret. Insignia etiam nobilitatis nomina, in interiori currus parte, inter victualia, hæsitantia, ac inde extracta, tanquam exercitus sui probra, per castra ducebantur. Atque

*Pœna pu-
blica in
fugitivos.*

eorum singuli, qui se hoc facinore contaminarunt, publico rescripto postea notati, ad majorem posteritatis formidinem, bonorum privatione, & perpetuâ infamiâ Comitiorum edicto sunt mulctati. Reliqui verò, qui huic bello supererant milites, singulari suâ constantiâ, & eorum delicta compensarunt, & suam gloriam per omnes orbis partes immortalitati consecrarunt. Accedebat, ad manifestam quotidie exercitus diminutionem, equorum strages, ob avenæ & fœni defectum, cùm ab utrâque Tyræ ripâ hostium obsidio difficillimum commeatum, & periculosam redderet pabulationem. Pulveris quoque tormentarii, qui continuis bombardarum dispersonibus absumebatur, notabilis inopia bene navandæ operæ spem tollebat. Tot igitur simul coadunatis difficultatibus adactus Chodkievicius, novum ex re consilium cœpit; noctu nimirum castra Osmani invadendi, quæ nullo vallo aut fossâ septa aditu facillimè patère putabantur. Idem suadebat nox ipsa, ad ejusmodi militaria furta

*Consilium
de inva-
dendis
noctu Os-
mani ca-
stris.*

furta obscuritate suâ aptissima, cùm præfertim Turcæ à captivis & transfugis traducerentur, quasi non solum armis, sed etiam vestibus exuti, ab equis separati, delicatius somno indulgerent. Stimulabat non minus recens Cosacorum Zaporohensium exemplum, qui tanto terrore, lucente etiam die, totum barbarorum exercitum impleverant; ac si plena non daretur victoria, sola tamen inopinata animorum in hostibus perturbatio magnam illis afferret cladem. Ioannes Wejer Palatinus Culmenfis, in Hungariâ bellorum cum Turcis gestorum non inexpertus, eam sententiam maximè promovebat; in quam summopere vel decumbens Vladislaus propendebat: tum Petrus Konaszevicius, suo & totius exercitus Cosacorum nomine, excursionem hanc feriò postulabat. Chodkievicius Cosacorum prædæ aviditas primum maximè deterrebat, nec vastus permittebat animus furtivis conatibus rem agere, cùm præclarè factorum insigni memoriâ celebres olim Imperatores aperto Marte cum

N 3 hoste

hoste decertare gloriosius judicarent, seque in continuâ armorum palæstrâ ita consenuisse; ut non astu aliquo, sed ausu belli fortunam hæcenus experiretur. Verùm quamvis aliquoties in tam gravi deliberatione animo hæreret, tandem ne mordicus secundis exercitus successibus obstare videretur, studiis ac rationibus aliorum cessit; atque omnem stratagematis illius apparatus, solitâ suâ in gerendis rebus promptitudine, jam disponebat: Cùm hostes advectis quatuor trans Tyram grandioribus bellicis machinis, Cofacorum Zaporohensium castra demoliri frustrâ tentarent. Nec plus ibi damni est reportatum, præter aliquot equos interemptos, & cum Ioacinto legionis unius Præfecto & decem egregariis Cofacis cæfos. quinimò, ex loco eminentiori sæpiùs explosis Polonorum bombardis perterriti Turcæ, celeri gradu cum tormentis suis ad pontem nuper constructum retrocesserant. Duas simul castrorum Osmani partes aggredi placuit, unam inferiorem Tyræ adjacentem, Cofacisque

Modus irruptionis nocturnæ in castra Turcarum.

vici-

vicinam, in quam viginti millia Zaporohensium, & aliquot levis armaturæ cohortes per declivium, per ascensum autem Georgii Ducis Zaslaviensis, Rakovii, Ielscii, Almadii Hungari, ac Gerardi Dinophii Germani pedites irruere, & hos omnes ad agmen Chodkievicii pertinentes legiones sequi debebant. Ad invadendam verò alteram partem ad sylvam vergentem, reliqui Hungari pedites, cum Ernesti Dinophii Germanis destinabantur: Subsidii causâ Lubomirscio cum suâ alâ, & agmine pedestri Palatini Culmensis, penès nemus quoddam, Tartarorum insidiis obnoxium, in eminentiori colle subsistendum erat. Mandaverat Chodkievicius levis armaturæ cohortibus, ut in excubiis, si aliqui apparerent, speculatores, excitato priùs clamore ac strepitu impetum facerent; illis fugatis illico in castra Turcica irrumperent, ea verò cursu accelerato occuparent Zaporohensium, & tam Hungarorum, quàm Germanorum pedites. Tunc quoque assignatum fuerat tempus, communi totius exerci-

Sombuffii

exercitus acclamatione, tubarum, tibi-
rumque clangore hostes obruendi. Ipsi
Duces cum hastatis, & gravis armaturæ
cohortibus, & cum Palatini Culmenfis ag-
mine, in maturum auxilium intenti, in pa-
tenti campo successum illum speculari vo-
lebant, quò faciliùs & profligatis peditibus
succurrerent, & tam Tartarorum, quàm
Turcarum impetum sustinerent. Determi-
natum opus inchoari commodiùs non nisi
diluculo poterat. Relicti sunt in castrensi
præsidio ii, qui castra sequebantur, & ex-
tra ordines militiæ, partim ob cohortium
supplementum, partim propter proprium
usum, à singulis ferè militum privato sum-
ptu sustentabantur. Nec contemnenda il-
lorum extitit manus: imò alter exercitus
apparebat. arma omnes portabant, sclo-
petis etiam utebantur, ut penès unum ali-
quot reperisses. inde Turcæ igneas Polo-
norum fuisse copias profitebantur.

Vladislaus primogenitus Regis filius,
Regni magna spes, Princeps de Republ.
Polonâ, alterâ parente, altrice certò &
propa-

propagatrice suâ, optimè ab ineunte ætate
merendi studiosissimus, ob crescentem
morbum in castris relinquendus, piâ qua-
dam & conjuncta cum luctu sollicitudine,
omnium animos impleverat. discessurus
inde quilibet, quoties ad decumbentis
Principis vile tuguriolum oculos conver-
tisset, statim & in mente graviter punge-
batur, remanere ibi insidiis hostium expo-
situm, gloriæ suæ pignus, exercitusque uni-
versi decus. Prætoriana tamen cohors, cum
Kochanovii peditibus, ab eo non dimove-
batur. Eo igitur præmisso ordine jam ex
Chodkievicianâ & Lubomirscianâ portâ
egrediebantur simul cohortes. Silentium
omnibus indictum, tesseraque prælii data.
Hinc autem caliginosa nox, illinc hostium
securitas, optimâ fausti successus fiduciâ
unumquemque muniebat. Ac in ipso pro-
cinctu, dum nihil aliud præter auroram ex-
pectaretur, repentino non casu equidem,
sed æterno quodam fatorum nexu, pluvia
sereno cœlo exoriri cœpit, quæ adeò inva-
lescebat, ut Zaporohenses Turcarum ca-

O stris

stris jam vicini usum sclopetorum omnino sibi hoc repentino imbre jam esse ademptum Chodkievicio nunciarent, & ex illâ, ubi erant, statione missionem flagitarent, ne brevi illucescente die stratagema expergefactis hostibus palàm fieret. Idem & aliis cohortibus vitandum erat. ac proinde statim reliquus exercitus, injuncto sibi silentio, in castra rediit. Pluviam illam immortale singularis DEI Opt. Max. providentiæ beneficium, cùm submissâ Numinis adoratione agnoscant in omnes ætates Poloni. humanitus enim nocturna hæc excursio bene illis succedere non poterat. nam in uno plura objiciebantur discrimina, cùm omnia primis nonnullorum relationibus contraria, ipse postea in castris Turcarum viderim, quæ loco valli cingebantur, in eâ, quam conabamur aggredi, parte, bellicis machinis, denso ordine inter se connexis. Qualibet nocte ex pascuis ad dominos suos abacti equi ibidem ligabantur: apparebant accensæ totâ nocte lucernæ ante præcipua tentoria. hæc verò funibus aded

strictum

strictum in modum erant colligata, ut nec semitam inter ea conspexisses. atque hoc solo impedimento non solum equites, sed & pedites Poloni, noctu præsertim, omni aditu illinc arcerentur, sæpiusque ipsi cadendo non tam facilè hostem feriissent, quàm ipsi frequentissimis Turcarum ictibus succubuissent. nec aded somnolentos Turcas, ut narrabatur, observavimus. nam more institutoque eorum, noctu omnia peraguntur consilia, visitantur amici, instruuntur mensæ, parantur convivia & privatae comestiones, lege Mahometanâ vetitæ: somno etiam sopiti, horridis ubique & creberrimis acclamationibus ad preces & supplicationes superstitionas excitantur. Ad extremum, ut verum (quemadmodum fides historiæ à me requirit) fatear, dum castrorum Osmani splendorem ad hunc usque diem confidero, vix credibile videtur, exercitum Polonum, plebejos maxime, abstinere manus potuisse à tantâ prædâ, quæ eos sine dubio, turpissimo lapsu in extremam cladem & perennem ignomi-

O 2 niam

*Adventus
Vevelii.*

niam coniecisset. In ipso ab utrinque hosti-
 lium conatum casu, Constantinus Vevel-
 lius, tanquam tractandæ pacis Commissa-
 rius, venerat, cum literis Radulonis Palati-
 ni Valachiæ, qui Chodkievicium ardentif-
 simè sollicitabat, ut ad Vsaimum Vesirase-
 mem, internuncium aliquem rerum usu
 pollentem quàm primùm mitteret; debi-
 tam verò ei per omnium gentium jura non
 solùm securitatem, sed etiam cum dignitate
 Reipublicæ Polonæ singularem inter bar-
 baros reverentiam sacrosanctè polliceba-
 tur. Nihilominus Chodkievicus, commu-
 nibus omnium votis stimulatus, coeptum
 aggrediendi noctu Turcica castra confi-
 lium iterum exequi studebat, eodem quo
 nudius-tertius ordine: ac maturiùs jam se
 ad constitutam excursionem accinxerat
 exercitus, cum aliquot ex cohorte Mosci-
 nii Hungari, & ex cohorte Dinophorum
 Germani profugi sub ipsam vesperam, rei
 gerendæ feriem hostibus patefecissent. ita
 ut tunc occultâ quadam factorum disposi-
 tione bis tentatum opus dissolutum sit.
 Illâ

Illâ tamen nocte, Cosacorum Zaporohen-
 sium manipulus, Tyram transgressus, quos-
 cunque Turcarum in pascuis somno sopi-
 tos invenerat, armentorum grege abacto,
 omnes interemit. Antequam certum ne-
 gotium, quod Commissariis cum Zaporoh-
 ensibus intercesserat, recensebimus: (quan-
 doquidem hætenus longè latèque per va-
 rias gentes famam eorum pervagari cog-
 noscamus,) non abs re fortè videbitur, vel
 per transfennam, de initiis, moribus, ac in-
 stitutis illorum recensere ea, quæ & à pe-
 ritis accepi, & ipse videns annotavi. Om-
 nes ferè ex Russiâ originem ducunt. quam-
 vis plurimi ex majori & minori Poloniâ
 nobiles, infamiâ notati, tum nonnulli ex
 Germaniâ, Galliâ, Italiâ, Hispaniâ etiam,
 ob patrata facinora extorres, inter illos in-
 veniantur: qui tamen religionis Græcæ
 cultum observare, Ruthenicam linguam
 exercere, abjectâ generis, si quæ inerat,
 claritudine, plebeja cognomina assumere,
 atque omni civilitate depositâ, agrestem
 vitam degere coguntur. Domicilia majores
 O 3 eorum

*Origo, vi-
ta, & mo-
res Cosaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

eorum fixerant in locis naturæ miraculo munitis, quæ Borysthenes ad ostia sua vergens alluit. Catadupas olim veteres appellarunt Geographi, nunc à Roxolanis vernaculo sermone Porohy vocantur. Ibi ante corruptam disciplinam militarem, omnes per cohortes & legiones distributi, in summo obsequio, & continuo bellorum exercitio degebant, & tanquam nidulo aliquo affixi, palæstram hanc propter alias occupationes deferere nefas putabant. Vitum parcâ manu, tum ex venatione, tum ex piscatione quærentes, frugalitatem per omnia colebant. ab urbanis commerciis segregati, rei que familiaris nullam aut parvam notitiam nacti, ab intemperantiâ & insolentiâ alieni, nihil aliud præter arma sola attendebant. In Oczakoviensibus campis fælicissimè sæpiùs cum Tartaris dimicabant, & gloriam pro peculio satagentes, excursionibus maritimis ditiones Turcarum infestare non desinebant. Exercitus eorum aliquot tantùm millibus constabat, & observabantur gradus militiæ, veteranisque

nisque & emeritis summus præstabatur honos. Quamobrem Divi Poloni Reges, jura, privilegia, ac immunitates certas iis largiti, singulari gratiâ bellicosos subditos suos fovebant, & prompto ubique patrocinio protegebant. Successu postea temporis, dum fœcunda culpæ secula & eorum priscum morem depravassent, indies hæc colluvies excrescere cœpit. Non jam ex virtute & meritis censebantur milites, sed passim dabant nomina ex ditionibus Russiæ ab agriculturâ, à variis opificiis profugi. Rustica imbellis illa multitudo non nisi gravis veteranis esse poterat. inde æmulatio ac dissensio exorta veteris militiæ institutum interturbabat, parsimonia versa in rapinam, disciplina in contentionem, obsequiumque in licentiam mutatum. Prædabundi vagabantur passim per Russiam, Litvaniam, Kyoviensem & Braclaviensem Palatinatum. patebant libidini eorum Ecclesiæ, fisci & nobilitatis bona. copiis etiam Reipubl., duce Stanislao Zolkievio, decertatum est cum Nalevaikone exercitus il-

tus illorum Præfecto, qui profligatus, & cum sceleris sui sociis captus, in comitiis Varfaviensibus enormi supplicio immanium criminum dignas luit pœnas. Non solum verò vi, sed & variis per præcipuos viros transactionibus, Respublica insolentiam eorum compescere, ad primumque illos ordinem redigere enitebatur. Quotiescunque enim aliquam suscipiunt expeditionem, numerosos exercitus ex rapinâ ditionum Regni alunt; ex bello reversi, quasi colonias quasdam per vicus & urbes, tam Regias, quam Nobilitatis, ducunt, omnique Præfectorum ac Dominorum suorum obedientiâ se exolvunt. Pauci ex veteranis in suis ad Borysthenem domiciliis commorantur, reliqui, partâ toties prædâ locupletati, rei tantum Oeconomicae cum uxoribus & liberis operam navant. otio verò allectati in forenses contentiones se immiscunt, ac in Comitiis, frequentibus legationibus partes eorum promovent, qui Græci ritus religionem professi, in Latinos invehuntur, & Occidentalis, Catholicæ
nempe,

nempe, Ecclesiæ imperium renuunt. Non pridem stipendiarios suos voluit esse Respublica, quibus quotannis certa pecuniæ summa Kyoviam reportatur. Summum apud illos obtinet regimen exercitus Præfectus, qui loco insignium gestat baculum ex arundine confectum. atque ut tumultuario modo, non suffragiis, sed solis acclamationibus, & frequentibus pileorum in candidatum ejectionibus, eligitur: ita sæpiùs instabilis vulgi libidine magistratu privatur; quàm diu tamen munere suo fungitur, penès eum remanet supra quemlibet Cosacorum vitæ & necis arbitrium. Secundum honoris obtinent gradum quatuor bellici Consilarii, vocati Assavlii, cum Legato, qui Substitutus Præfecti exercitus nominatur. Sequuntur postea Castorum, bellicarum machinarum, legionum præfecti, tum Centuriones, & publicus Notarius, qui census & sumptus eorum notare, & consilio religionis Græcæ Monachorum literas ad Regem & Proceres Regni exarare solet. In Trechtimirovo, Pa-

P

latina-

latinatus Kyoviensis oppido, quod iis Republica, ob fidelem ex præstitis meritis, grati animi memoriam, donavit, asservantur, cum exercitus Præfecti & Consiliariorum scitu, eorum privilegia, tormenta bellica, varia ex dirutis Turcarum emporiis importata spolia, militaris etiam supellex, ac Regia vexilla, quæ illis in signum supremi domini, quotiescunque pro Republ. arma sumunt, à Regibus Poloniae ex insigni benignitate mittuntur. Quando arduum aliquod negotium in exercitu incidit, ad concionem vocatur ab ipso Duce universa plebs. atque is primùm vultu ad reverentiam & modestiam composito, aliquoties versus multitudinem se inclinans, destinatum ingreditur locum, & detecto capite, sub extenso Regio vexillo, inter cæteros affidentes, solus cum IV Consiliariis stat, statumque causæ, quæ in deliberationem venit, pleno comitatis sermone, proponit. Tunc vel crimina, si quæ illi obijciuntur, diluit, aut, in proprium usum, aliquem ab exercitu favorem submisse petit.

Illic

Illic omnia, quæcunque accepit, mûnera proferre, atque, ut ea sibi concedantur, multitudinem flagitare debet. Hæc si renuat, omnia libidini ejus non vulgari, in voce & gestu, cultu permittit. Dum Præfectus exercitus eos alloquitur, verba illius summo silentio excipiunt, postea sententias suas alternis obruunt acclamationibus. Ad bellum maritimum aptissimos longus effecit usus. vehuntur lintribus, quibus à latere ad instar tabularum fasciculos ex arundine compactos, contra tempestates & fluctus maris adnectunt, ac summâ velocitate onustis triremibus Turcarum sæpissimè potiuntur. Plurimi eorum frameis non utuntur, sed sclopetis omnes. quo genere militiae Reges Poloniae, potentissimorum in orbe terrarum Principum peditatum adæquare possunt. Castra etiam, dextrè in aliquot ordines redactis plaustris, ad normam fortissimi propugnaculi muniunt, quæ Tabor appellant, & contra hostium impetum extremum ibi quærunt refugium. Hi itaque Zaporohenses ad bellum Turci-

P 2

cum

cum accersiti, dum Borodavcæ, ignavissimi, ut antè commemoravimus, hominis culpâ tardiùs, quàm ex communi usu erat, castris Polonis se conjunxissent, nec ob adventum hostis, sibi aut equis competentem com meatum comparare potuissent, largiter profectò juvabantur à militibus, tum fæno, tum exiccato pane. at respectu tantæ multitudinis illis victus non sufficiebat, his diminuebatur. Cosaci verò indies magis frendentes, iteratis querimoniis Petrum Konaszevicium turbare non desinebant, qui, pro insigni suâ in Rempubl. fide, pullulantem in exercitu suo seditionem statim Chodkievicio & Commissariis denunciavit, obnixè petens, ut serpenti malo maturè obviam irent. Zaporohensium alii missionem flagitabant, alii immensam mercedem exigentes, turpissimè (ut vulgus solet) cum patriâ suâ nundinabantur. Vladislavus, cujus nomen in summâ apud illos est veneratione, communicato cum Ducibus & Commissariis consilio, Petrum Opalinscium Castellanum Posnaniensem, Lubomir-

*Tractatio
Cosaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

bomirscium & Iacobum Sobiescium in castra eorum, cum æquissimis pro communi bono postulatis, misit. Adducti ii in publicum consilium, cum summâ observantiâ à Petro Konaszevicio sunt excepti. Vtrique collegæ visum erat, ut Sobiescius eos alloqueretur, tanquam plurimis & præcipuis ex belli Moschovitici contubernio optimè notus. Nec audientis multitudinis volubilitas, nec temporis ipsius ratio prolixum postulabat sermonem. Brevibus igitur verbis, honorificè tamen, Vladislav, Chodkievicii, & Commissariorum nomine, enumeratis eorum in Rempubl. meritis, & collaudato præsentis obsequio, per ipsius Vladislav salutem eos Sobiescius obtestabatur, ne difficilimis Reipubl. temporibus, & in extremo ferè discrimine desererent religionem Christianam, Patriam, & tot seculis partam gloriam. Ad resarcienda verò damna, in summis publici ærarii angustiis, quinquaginta millium florenorum donarium illis obtulit. Hoc unum tamen sollicitabat, ut post eventum belli istius prosperum,

sine querimoniis & Ruffiæ Provinciarum ejulatu, in assignatis locis promiffam pecuniam expectarent. Duriùs hæc excepit jejuna plebs, quæ plerunque timere nescit, & præmium jacturæ impar, & incertum solutionis tempus, communi acclamatione incufabat. Tandem præparatis eorum antea, per Petrum Konafzevicium & alios legionum præfectos, animis, facilè omnia infinuavimus. id tantùm mordicus postulabant (quod nos statim concessimus) ut pollicitationes nostræ publico continentur instrumento; hoc verò Chodkievicii & Senatorum, qui expeditioni Chotinenfi aderant, ac omnium Commissariorum figillis obfignatum, ac propriis manibus subscriptum, quàm primùm ad Regis notitiam perveniret.

Interim ne Chodkievicius, Constantino Vevellio aliquot diebus in castris detento, abhorre omnino ab honestis pacis conditionibus videretur, in eam incumberebat curam, ut aliquem Internuncium, modestiâ & judicio commendatum ad Vefra-

femem

femem mitteret. Iacobus Zelinscius, aulæ Lubomirscii præfectus, omnium expectationi responsurus censebatur. Hic itaque unà cum Vevellio, certa à Chodkievicio & Commissariis mandata ad Vsfaimum detulit. Ac in primis more institutoque omnium gentium petiit, ut illic commorandi, sic inde redeundi, conjunctam suam cum decoro Reipubl. securitatem. Postea veteris amicitiae singularia exempla recensuit, non sine magnâ apud amicos cognatosque Regis sui Principes invidiâ. sudore & sanguine Polono Valachiam ac Moldaviam propugnata cum livore Christianorum. meditati contra Othomanicam domum belli vix non universæ Christianæ Reipubl. spretam societatem. ad primum denique inaugurationis Osmani nuncium, Petri Ozdze Tremboveliensi Capitanei ad Ianuas Legati profectionem, ut is ex adepto avito imperio, præmissâ novo Principi gratulatione, antiqua, inter duo hæc imperia, foedera, Regio ac totius Poloniæ nomine, confirmaret. Nullo tamen merito

*Zelinscius
in castra
Turcarum
proficiscitur.*

Sigif-

Sigismundum ab Osmano laceffitum iudicabit posteritas, dum Otfinovium Secretarium ac Internuncium ejus, multis opprobriis fatiatum audiet. Si Cofacorum fuetâ insolentiâ irritabantur Turcæ, ex consuetudine sociorum & amicorum Principum, aut per literas, aut per nuncios cum Rege exoptulandum prius, quam bellum erat proclamandum. Retinendæ enim Turcarum amicitiaë causâ, maximo studio ac summo semper conatu, Zaporohensium licentiam refrænare Respubl. intendebat: distentæ eo Reipubl. vires, armâque distracta, dum Cofacos reprimere deberent, Tartaris resistere cogebantur. Osmani igitur nutu, ex quo pendent Tartari, arceantur eorum in Poloniam incursiones: facilè & Respubl. providebit, ne quid à Cofacis Turcæ detrimenti capiant. Tales de futurâ pace sermones conferente Zelinscio cum Vezirazeme, belli tamen fortuna ab hostibus tentabatur. Summo manè legiones eorum ad sylvam castris Polonis oppositam comparere cœperant. mox directas

rectas versus Lubomirscianam portam grandiores bellicas machinas sæpius explodebant; frequenti globorum ictu, ex cohorte Stanislai Stadnicii concisi sunt aliquot equi, interemptus Breniecus, & alter ex commilitonibus auditu privatus. Appropinquante jam meridie, omnia illa, ac numerosissima, quæ circa sylvas cernebantur agmina, Ioannis Wejeri Palatini Culmensis munitionibus retrò relictis, vehementi insultu ad fossam Moscinii tendebant. Hungarus enim ex ejus cohorte transfuga, eam valli partem ut minori præsidio & rudiori operâ munitam, præsentissimo patère periculo sciens, Turcas illuc ducebat. Quorum equites, ligatis ad arbores equis, dum se Ianizeris adjunxissent, pari omnes validissimoque impetu demonstratum à proditore locum petebant. Inopinato strepitu implentur Polona castra, conclamatur ab omnibus, jam fossam transfiliisse hostes: animantur à Ducibus milites, anhelans turba, quò vocatur, currit. Chodkievicius tractandæ pacis abjectâ

Q spe,

spe, deploratâque Zielinscii vitâ, per sacra fidei myſteria, per fas patriæ & communem ſalutem, per chariſſima denique cujuſlibet pignora, ſuos obteſtatus, in hoſtem omnes ruere jubet, ipſe verò, ante Lubomirſcianam portam equo infidens, cum Prætorianâ Vladislai cohorte ad ultimum ſe periculum reſervabat. Lubomirſcius autem ad foſſam Moſcিনিi ſubſidia diſponebat. At Poloni, cum extremo fato ſummâ fortitudine decertantes, tanquam devota pro Republica capita, deſiliunt ex foſſâ imperterriti ſclopætis exploſis, manibus & armis hoſtibus commiſcentur. Tandem Numine propitio inclyta Virtus triumphavit, Turcarum plurimi occubuerunt, præcipui aliquot capti, & lethalibus vulneribus conſoſſi, brevi poſt interierunt. Vidiffes vix non ad nauſeam truncata Turcarum capita à viliffimo quoque trahi, geſtari abſciſſos cum annulis digitos, ſericæ veſtes, pileos Turcicos ex tenuiſſimâ Aſiaticâ telâ contextos per caſtra venundari, barbarorumque numiſmata paſſim oſtentari.

Fekiety

Fekiety Hungarus invaſerat relictos in ſylvâ equos, necatiſque qui illic manſerant Turcarum nonnullis, & equis aliquot ab actis rediit, multò plùs præſtiturus, ſi maturius ei adveniſſet auxilium. Karakaſz Baſſa Budinenſis Præfectus (quæ dignitas plerunque non niſi optimè meritis, & in re militari eminentiſſimis Proceribus confertur) illic cecidit. Magnâ ille nominis famâ elatus, & ab univerſo Oſmani exercitu pridie interitus ſui honorificentiffimè exceptus, bello adhuc Chotinenſi magis inclareſcere ambiebat: nec vaſtus animus Vſaimum, gloriæ & Principis gratiæ æmulum, ferre poterat. Dum igitur ignavum ſuum regimen modò convitiis, modò ſcommatibus proſcinderet, fidelemque cum dexteritate operam in delendis hoſtibus Oſmano polliceretur, ejus ductu Turcæ conatus illo die omnes exequi ſtudebant. Verſipelli ingenio præditus Vſaimus, lubens tumido homini, & rei cum Polonis gerendæ penitus ignaro, palmam detulit. In primum ſe impetum Karakaſz Baſſa in-

Q₂

ſeruit:

seruit : in subsidiis ejus collocatus Vfaimus , quamvis suppetias ferre debebat , acerrimum tamen , majoremque suum , quàm Poloni essent, hostem ultro deseruit, ut ex clade atque cæde illius , Osmani antea conceptam de se opinionem restauraret. Karakaszii cadaver quadrigis albis, & cooperto curru in castra advectum , cunctis lugubre exhibuit spectaculum. mortuo magni habebantur honores , totiusque exercitus conspersum lachrymis funus cum barbaro ejulatu efferebatur. Canitur & nunc à Turcis , qui Heroum in bello defunctorum manes singulari cultu prosequi solent.

Moscini Hungarus proditionis suæ exhibuit pœnas , ob infelicem successum , & quasi malè præstitam fidem , in minutas partes à Turcis dissectus. Verùm ii vindictam simulantes , sequenti die castris suis egressi , plurium legionum signa & bombardas majores postquam de longè ostentassent , tandem cum illo apparatu in declivio quodam usque ad vesperam latitabant.

bant. Tartari non procul ad Braham oppidum more suo prædabantur, aggressi eos, qui Cameneciam victus causâ se contulerant, vehiculis ac equis ademptis, plurimis in vincula coniectis , cæteros mactarunt. Magna exercitus pars jam se accinxerat ad comparandum Cameneciæ commeatum , sed multi eo prætextu turpissimam fugam in animis volventes , severi edicti ansam dederunt , ne quis Tyram transire auderet. Tunc primùm Chodkievicius universum exercitum ad concionem vocavit , atque viribus ob diurnitatem morbi destitutus , & in suo tentorio lectisternio suffultus , languidâ voce , novum , insperatum , generosi verò cujusque auribus ingrattissimum consilium in hæc verba proposuit : Pertinacem Osmani in continuando bello mentem optimè omnes cernitis : quanta

Prima vice ad concionem vocati milites.

Oratio Chodkievicii.

Q 3

que

que subsidia frustra expectantur ; quandoquidem nulla de adventu Regis , ac generali Regni expeditione notitia hactenus ad nos pervenerit. Hostem aggredi diminito & attrito exercitu , qui equitatu , maximo sui robore privatur , periculosum arbitror : impetum Turcarum iteratis vicibus in castris sustinere , minùs tutum ob notabilem pulveris inopiam censeo. Nunc de modo & ratione receptus sententias vestras promite. Vbi enim de dignitate & salute Vladislai Principis agitur , fatiùs erit acervatim recedere , quàm sparsim fugere.

Cessavit hinc Chodkievicius , versisque huc & illuc oculis , vultus , gestus , motum denique militum suorum contemplantur. Unde facilè colligi poterat , vocem hanc genio suo & gloriæ tot rebus gestis acquisitæ imparem ideo emisisse , ut uniuscujusque in exercitu expiscaretur animum. Fælicissimè ejusmodi tentamen Imperatoriæ successit arti. Omnes attoniti , insolitam Chodkievicii orationem duriùs exceperunt. à primo ad ultimum ruebant cuncti in hanc

in hanc sententiam , honestiùs censerì , pro patriâ gloriosè occumbere , quam evitari , inevitabilis tamen , fati gratiâ ignominiosè fugere. in arduis probari virtutem , in periculis agnosci viros. ducerent se (abducere enim nefas esto) quò vellent generosi Duces , mox constans obsequium sacramento militari confirmatum iri. Petrus quoque Konafzevicius , cum præcipuis legionum Zaporohensium Præfectis illic præsens , ne latum quidem unguem ab eâ exercitus concordiam abscefferat : ita ut ignobilis illa multitudo cum nobilissimis etiam viris alacritate contenderet. Chodkievicius igitur , factò cum Commissariis secretiori conventiculo , alloqui denuo in hunc modum exercitum cœpit : Communes vestras pro tuendâ charissimâ patriâ voces , intensa studia , fortissimorumque militum invicta pectora , quantopere animum meum cum ægro corpore luctantem refocillarint , videt hic , cui abdita humanarum mentium arcana semper patent. Nunc jam vires refumo , nunc hos artus quasi reviviscere

*Alacritas
militum
Polono-
rum.*

*Chodkie-
vicius ite-
rum allo-
quitur mi-
lites.*

viviscere sentio, dum florem Reipubl. meæ in pristinâ majorum gloriâ reflorescere intueor. Macte innatâ fortitudine, ô Polona & Litvana Militia ! prius me deferet conflictatus tantis doloribus spiritus, quam ego tuos deferam conatus. Auspice DEO, cujus hîc vertitur cunctis potestatibus adorandum Nomen, fortunâ Duce, Virtute vestrâ comite, lubens vel cum extremo anhelitu præibo, quocumque nos Patriæ fata vocabunt. Ne verò me, aut Commissarios ingratos putetis, quamvis posteritas suum unicuique decus rependet, cœlum mercedem parabit, Respubl. (si me bello huic superstitem cernetis) devinctam se meritis vestris agnoscat, & Regia benignitas digna periculis vestris præmia distribuet: Nunc tamen salutem populi pro supremâ lege considerantes, ligatam solvimus potestatem, vobisque loco donarii trimestria integra, prout quisque sub signis meretur, stipendia pollicemur, fidemque nostram promissis addicimus.

Dimissâ concione, consternationem primam in

mam in gaudium conversam aspeximus. prodibant milites ex tentorio Chodkievicii lætitiâ gestientes: hi dextris juncti mutuum in discrimine auxilium spondebant: illi fugæ, si compareret, autorem diris devovebant, nihilque in castris tum temporis aliud præter tales perpetuas acclamationes audisses: hîc stando moriendum; hîc extrema mala potiùs expectanda, quàm signa derelinquenda.

Cofacorum Zaporohensium octo millia eâdem nocte irruperant in castrorum Turcarum inferiorem partem, ubi cæsi Karakasz Bassæ stativa erant. insignem occasionem ex ipsâ nocturnâ obscuritate nacti, exiguo opere tentoria occuparant, quibus discerptis, Turcis, qui nihil adversi metuentes securissimè dormiebant, confossis, equis, camelis, & Karakasz Bassæ, ut præfecti militiae, signo, & splendido rubro vexillo, atque diversi generis supellectili potiti, in castra sua incolumes properarunt.

Tardior Zielinscii reditus Chodkieviciam mirum in modum afficiebat, ac ad

R eum

*Irruptio
Cofacorum
Zaporohensium in
castra Turcarum.*

eum repetendum uni ex Turcarum speculatoribus tradi iussit ad Radulonem Valachiae Palatinum pertinentem Epistolam, quae brevi ad manus Zielinfcii pervenit.

*Consilium
Vladislai
cum Sena-
toribus.*

Vladislaus à Medicis præmonitus, morbum Chodkievicii in horas magis invalescere, Senatores & Commissarios ad se accersivit, de ulteriori belli progressu deliberaturus. Accessit unanimis consensus, castra angustiiori ambitu stringi, Regem verò tam de periclitante Chodkievicii salute, quàm de expeditionis istius statu certiores reddi. Quidquid privatim constituerat consilium, per Constantinum Plichtam Castellatum Sochaczoviensem, & Iacobum Sobiescium absenti Chodkievicio referendum erat, nisi lethalis ipsius morbus prohibuisset.

Extra castra tamen velitationes non desinebant. instabat Polonorum alacris miles. Stanislaus Zoravinscius Castellanus Belzensis, Senatoriâ dignitate, & legionis in exercitu præfecturâ venerandus, atque longo morbo affectus, imperterriti nihilominus

minus animi vigorem indicavit, dum se selectæ magnatum juventuti, Nicolao Sienvio, Ioanni Rozrazevio, in ista Martis ludicra immiscuisset. Simon verò Kopieczynius, Christophorus Waficinius, Ioannes Gdefzynius, Ioannes Swiczynius, cœptum redintegrabant certamen. Fekiety ad infestandum hostem expeditus, magnum equorum numerum, mulos, bufalosque plurimos adduxerat.

Rediit cum Vevellio Zielinfcius, repentinâ magistratus mutatione retentus. Nam Dilaver Bassa, Mesopotamiæ Præfectus, origine Cerkieffum, alii Roxolanum affirmant; sunt qui narrent, dum post necem Osmani à Ianizeris in domo suâ obsessus, à captivis Russis acerrimè defenderetur, Russico eos sermone animasse. Is itaque, provectâ ætate, longo rerum usu, atque sancito cum Persarum Sopho foedere, magnam sibi apud Turcas conciliaverat auctoritatem. Auxerant ei Osmani gratiam raræ ex Asiâ advectæ opes, quibus præter naturam, juvenis, & aliàs magnarum rerum con-

*Reditus
Zielinfcii.*

temptor Princeps adeò inhiabat, ut sordidissimum quemlibet avaritiâ superaret. Empto Dilaverius illorum, qui aulâ potiebantur, favore, & Imperatori donatâ magnâ in auro pecuniâ, quamvis tardiùs in castra venisset, statim tamen summum Primi Vesiri Magistratum obtinuit, dejecto Vsaïmo, qui ob gestum infeliciter Chotinense bellum, vulgi tædio affecti invidiâ, & furentis Principis odio flagrabat. Parùm abfuit, quin & vitâ privaretur, nisi eum nonnullorum vetusta amicitia juvisset, quæ eum in Secundum Vesirem promovit.

Adeptâ Dilaverius primâ in Otomani-
co Imperio dignitate, bellandi ob decrepitam senectutem minùs cupidus, ac mun-
erum, quæ ab Internuncio Polono offerebantur, avidus, arcano communicato con-
silio cum Hodziâ sacrorum Imperatoris
Ministro, & in pueritiâ pædagogo, atque
cum Æthiope Gisleragâ, libidinum palatii
præfecto, humanissimè Zielinsecium tracta-
vit, promissisque Legato venturo publicis
liberè

liberè veniendi & recedendi literis, pacis spe eum plenum dimisit.

Zaporohenses tamen nocturnis suis excursionibus hostes vexabant, fixa eorum trans Tyram tentoria occuparunt. cædebantur somno obruti Turcæ. alii celeri versus pontem suum fugâ inopinatum periculum evaserunt. Cosaci verò, solam quærentes prædam, spolia pro plenâ victoriâ reportarunt. Fortuitus nihilominus casus Vsaïmum, de quo plura retulimus, Vesirem secundum, ibidem cum aliis pernoctantem, in extremum ferè discrimen impulerat, vix enim ex manibus unius Cosaci elapsus, veste pretiosâ, pileo, cingulo, armis atque pecuniâ spoliatus, tanti nominis vir, totâ nocte erroneus, in nemore vagabatur, repertâque angustâ speluncâ, ramis cujusdam arboris coopertâ, in qua absconditus aliquantulum latitabat, illucescente die, præ pavore semivivus, & vix à Turcis agnitus, ad pontem suum pervenit.

Postquam proxima mortis signa in Chodkievicio apparerent, tum ut ipse in

secessu commodiùs amplæ domui suæ disponeret, animamque, mox corpus coacervatis doloribus exhaustum derelicturam, ante horrendum tremendæ Majestatis Tribunal, Sacramentis ritu Christiano præpararet, tum ut obitus ejus faciliùs in suo & hostium exercitu celari posset, in arcem Chotinensem est devectus. Quicumque transiens Chodkievicium vehi cognovisset, is veluti jam Imperatoris sui funus efferretur, ita de longè lachrymis atque suspiriis coopertum undique, tanquam jam feralem currum, prosequeretur. Quò faciliùs variis ærumnis afflictus exercitus comœatu recrearetur, Nicolaus Kossakovius Capitaneus Wisnensis, cum Woronicii levis armaturæ cohorte, Korsunensibus Iohannis Danyłowicz Palatini Ruffiæ, & cum selectis Palatinatus Volyniæ equitibus, ac Vladislai centum peditibus, dum plaustris hinc & inde adversus hostium insultus sepiretur, ad Cameneciam iter convertit.

Vigente adhuc & florente omnis ordinis militiâ, latè castra Polona extendebantur.
at de-

at deficientibus copiarum viribus, Lubomirscius propugnaculum Wejeri dirui, reliquas munitiones coarctari, & Zaporohensium castra propiùs Dinophii vallum submoveri curavit.

Frequenti prædâ inescati Cosaci noctu expedierant duorum millium legionem, quæ ab Hungaris Bobovii peditibus, tum & à lixarum & calonum plurimis comitata, Tyramque transgressa, sueto stratagemate nonnullis tentoriis Turcicis est potita. multi interempti numerabantur, alii solo strepitu dissipati, cùm terga darent, in Tyrâ mergebantur. Occupaverant jam Zaporohenses Turcarum pontem, exquisitâ operâ, magno labore à Valachis & Moldavis jussu Osmani fabricatum, quem parvo opere dirupissent, si ut vincere, ita victoriâ uti scivissent. Verum spoliis incumbendo tempus terentes, Turcis illo clamore in castris suis concitatis, satis ad reprimendum omnem impetum spatii concesserunt.

Tandem Chodkievicium cùm naturæ & gloriae satis, patriæ ac familiæ suæ parùm vixisset;

*Zaporo-
hensium
irruptio
nocturna.*

*Chodkie-
vicis obi-
tus.*

vixisset ; post tot morborum supplicia ,
 Epilepsiâ enecatus : qui ex publicis priva-
 tisque votis immortalis esse debebat, Cho-
 tini VIII Calend. Octobr. inter secundam
 & tertiam pomeridianam horam mortalem
 exuit vitam. Ad constituendam tanti He-
 rois magnitudinem, Fortuna & Virtus, ra-
 ro & pari cursu, contendisse mihi videntur.
 Indulserat ei fortuna , quamvis aliàs man-
 cipiorum suorum negligens Domina, sum-
 ma beneficia. Paternum , Maternumque
 genus clarissimis imaginibus resplendens.
 Pater Castellanus Vilnensis , Marschalcus
 supremus M. Ducatus Lithvaniæ , natus
 Proavis ac Abavis , militarem gloriam , Se-
 natoriamque dignitatem adeptis. Mater
 Christina Zborovia Palatini Cracoviensis
 filia , Fratrum summis honoribus ac Magi-
 stratibus eminentissimorum soror, majores-
 que numerans suos , magna olim Reipubli-
 cæ Polonæ pace & bello decora. Consi-
 derare in Chodkievicio licebat non po-
 stremam humanæ felicitatis partem , di-
 gnam tali stirpe corporis constitutionem :
 vultum

vultum primo aspectu austerum, sed maje-
 statis plenum , alti animi & ipsius Martis
 indicem, exporrectam frontem, aquilinum
 nasum, omnia generosissimi Imperatoris si-
 gna. Eadem Fortuna , quæ magnificam ei
 dederat originem , nec opes denegavit,
 conciliaverat & illustria connubia , pri-
 mis nuptiis Sophiam Meleciam , à Palati-
 no Podoliæ & exercituum Regni Duce
 procreatam , in matrimonium antea Si-
 meoni Duci Slucensi elocatam , secundis
 Annam Alexandri Ducis in Ostrog Voli-
 niæ Palatini filiam , utrasque conjuges na-
 talibus , institutione , sanctimoniâ , pud-
 citiâ, moribus , & amplissimis ætate nostrâ
 in Poloniâ hæreditatibus celeberrimas.
 Non inferiores opibus Honores in eo elu-
 cebant : Pocillatoris nempe M. D. Lithva-
 niæ , & præter ætatem exercituum Ducis ,
 Capitanei Samogitiæ , Commissarii Livo-
 niæ , Palatini ad extremum Vilnensis di-
 gnitates. Continuata verò trophæa, iterati
 toties triumpho , perpetuum quasi actum
 faventis fortunæ denotabant. Sed hæc à
 S Virtute

Virtute minimè deferebatur, quæ fidissima vitæ Chodkievicii comes, vivit nunc in animis omnium, & tamdiu vivet, quàm diu Orbis hic stabit. Atque commendant inprimis pietatem ipsius, castæ mentis sincerus divini Numinis cultus, preces ante proelia supplices. post victorias gratiarum actiones humiles, pluribus ante obitum annis quolibet die Sabbathi, post expiata per confessionem delicta, ad Eucharistiam devotissimus accessus, extractum sumptuoso opere Cretinge Patrum Minorum de observantiâ cum Basilicâ Monasterium, erectum Bichovii Canonorum S. Augustini Regularium cœnobium, in Samogitiâ Patres Societatis Iesu fundati. Testantur Magnanimitatem summi semper conatus, dicta heroica, structuræ magnificæ, Bichovum vallo & propugnaculis ex militari arte exquisitissimè cinctum; Lachoviciana arx & ingeniosâ munitione & splendidis ædificiis præstantissima: armamentaria certè Regia, machinis bellicis singulari industriâ confe-

fectis repleta. Liberalitatem magnâ suâ laude exercuit, egenos, vulneratos, aut egregio aliquo facinore insignes milites juvabat modò pecuniâ, modò veste, hunc equis, illum armis, omnes hospitalitate devinciebat. Clementiâ maximum sibi nomen apud exteras, remotissimasque gentes comparavit: in captivos, quamvis à naturâ ad iram promptior, nunquam sæviit, imò honore eos & muneribus dignatus dimittebat. æmulatus etiam hac in parte Imperatorum Romanorum gloriam, humanissimum se in hostium cadavera præstitit. Post subsecutam Kircholmensem victoriam, cæsorum Germanorum Ducum funus præfentiâ suâ, splendido apparatu, & magnâ pompâ exornasse illum vidit Rigenfium civium turba, audierunt externæ gentes, mirati sunt hostes. Bella Livonica summam illius dexteritatem posteris illustrabunt: loca limosa paludibus, lacubus, & sylvarum saltibus invia, incredibili celeritate victricibus signis peragrabat:

140 BELLI CHOTINENSIS,
ad multa castella cùm venisset, vidit statim & vicit.

Volmariam sine suorum jacturâ aperto insultu cepit, recuperavit Parnaviam portâ stratagemate effractâ, per idem bellicum instrumentum pulvere impletum, cujus primus in Hungariâ ad Iavarinum usus Christianis feliciter successit. Rigam, Dinamuntum, Derpatum, Bialocamenum, parvis viribus, magnâ virtute, & insigni artis militaris peritiâ sæpiùs tutabatur. Nec solùm hostibus, sed mari etiam ingenti suo spiritu terrorem incussit, dum naves Suecorum incendisset.

Kircholmenfis de Carolo Sudermannia Duce Sueciæ Tyranno reportata victoria, omnium potiùs gentium miraculo, quàm historiæ fide dignâ esse censetur: tantâ, stupentibus & nunciis, qui proelio aderant, felicitate ac fortitudine, exiguis licet copiis, cum numerofo hostium ex Suecis, Gallis, Belgis, Germanis collecto exercitu dimicavit, ut vix audito hoc sæculo

LIBER SECVNDVS. 141
culo exemplo, novem millia armatorum hominum cæsa tunc numerarentur. Ad-dam, quod veritas à me extorquet, Chodkievicium tot annis nec uno proelio à Suecis attritum, totius Livonici belli fuisse victorem. In diffidiis civilibus, propriis sumptibus, fido consilio, imperterrito animo, dexterrimo regimine, partes sequebatur Regias. Moschoviticiis item bellis implicarunt eum fata. in periculofissimo rerum statu exercitui præfuit, atque simul hîc cum seditiosi militis procacitate, illic cum maximis, nec cum suâ parvâ manu comparandis Moscorum viribus decertando, & fartam tectamque Reipublicæ gloriam, ac militantis nobilitatis salutem conservavit. Invidiâ postea apud malevolos laborabat, quòd minùs prospere illam provinciam administrasset. quasi non pro majori reputaretur laude unum civem servare, quàm mille hostes occidere. Ex alterâ Vladislai expeditione, recuperatâ magnâ Ducatus Severiensis parte gloriosus rediit.

rediit. Ad extremum, post tot res feliciter gestas, ita benigna fors extremum ejus vitæ cursum disposuit, ut unâ cum bello, omnium, quæ antè confecerat, celeberrimo, nominisque immortalis gloriâ caduca sua terminaretur vita. Viguit in eo laboris, æstus, frigoris, inediæ tolerantia. in disponendis excubiis vigilantia, in mittendis exploratoribus sumptuosa solertia. in acie autem instruendâ ea promptitudo atque dexteritas, quæ cum summis veteris & recentioris ævi Imperatoribus æquari poterat. Architecturæ militaris erat peritus, & dimensionum Geometricarum non ignarus. Generosissimorum equorum, exquisitorum armorum studiosissimus, omninoque facie, gestu, gressu, voce, vestitu, ad Martem à naturâ compositus. In dicendâ sententiâ & militaribus orationibus succinctum, at nervosum audivimus. Comem, affabilem, & accessu facilem vidimus; in familiari consuetudine suavissimum: nisi Melancholicus prævaluisset humor, partim à

tim à variis morborum affectionibus, partim à continuis bellorum curis, maximè militari in Moscoviâ insolentiâ accersitus. Et ad Chotinum angebatur moribundus, tum ob immutatum à suo consilio bellici apparatus ordinem, tum ob tarda subsidia, & multos in castris defectus, qui animi illius summa molientis grandem impetum retardabant. Sæpiùs in affectibus moderandis præbuit se impotentem, iræ vehementiùs deditus, ac ideo præcipuè in Chotinensi expeditione militum plurimis invisus. Fateamur tamen, nisi is insolentis multitudinis odio, disciplinam militarem rigore suo retinisset, jampridem hæc communi Reipublicæ malo corruisset.

Corpus ejus Chotino Cameneciam, Cameneciâ Ostrogum advectum, atque ibi, nescio quonam fato, ob privatas fortè domus suæ dissensiones, decimo quarto post obitum mense, à moestissimâ conjugè, pomposè est humatum. Dignum profectò illud

144 BELLI CHOTINENSIS,
illud pulcherrimarum virtutum præstan-
tissimum domicilium, ut ipsâ ringente in-
vidiâ, supra omnia Græci & Romani fa-
ctus Mausolea emineat.

Sed nos cum tanti Imperatoris exitu,
huic quoque libro finem imponamus.



CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER TERTIVS.



Hodkievicii mors quamvis
celari optabatur, mox tamen
(ut omnia magna solent) tam
per Turcarum, quàm Polo-
norum castra divulgata in pu-
blicum erupit. Condolebat quilibet forti
Reipublicæ, quæ in summâ necessitate po-
sita langueret, tali fulcro & ornamento or-
bata. Tum demum sublata ex oculis vir-
tus suspiriis quærebatur; invidia dolori
succumbebat, & quem vivum nonnulli ob
arctiorem disciplinam inculpabant, omnes
desiderabant mortuum. Lithvanæ legiones
Principis solius regimen affectantes, in
obsequio Lubomirscii non nihil vacillare
cœperant. donec Principis singularis in
majestate modestiæ exemplum infigne edi-
derit, dum se velle Lubomirscio parère
obtestaretur; rationique congruum judi-
icaret, siquidem numerosus Polonorum

*Lithviana-
rum legio-
num ter-
giversatio.*

T exer-

146 **BELLI CHOTINENSIS,**
exercitus potestati Lithvani antea subja-
ceret, ut nunc Lithvanorum inferiores nu-
mero cohortes Lubomirscio ut Polono
subesse non graventur, quem muneris
Chodkievicii confortem præteritis comi-
tiis Respublica declaravit. Acquieverunt
statim Vladislai persuasionibus Lithvani.
nec plùs turbarum exitus Chodkievicii
dederat, neque ulla in exercitu appare-
bat consternatio. imò quò propiùs im-
minere extrema putabantur, eò magis se
uniuscujusque efferebat animus. Lubo-
mirscius verò publico indicto consilio,
autoritatemque suam stabiliendo, milites
in promisso trimestris stipendii donario
confirmavit.

Sub idem tempus Fekiety rediens ex
furtivâ excursionem, quæ prospere illi eve-
nerat, incidit in Tartaros, hominum &
equorum prædâ onustos. hac ereptâ, re-
centi merito, non vulgare sibi in exercitu
nomen conciliavit.

Turcæ cum vario impetu Polonorum
vires hæctenus frangere non possent, fati-
gare

gare eas nihilominus conabantur. modò
enim barbaris acclamationibus, modò
frequentissimis grandiorum bombardarum
& sclopetorum explosionibus castra illo-
rum impetebant. Desilierant & in reli-
quias diruti Wejeri propugnaculi, quò
propiori accessu obsessos magis terrerent.
In maximo versabantur periculo stativa
Rufinovii legionis, quam nisi promptum
peditum Lubomirscii auxilium sublevas-
set, pessimè de illâ actum esset. Occur-
rerant instanti hosti solitâ alacritate mi-
lites Poloni, & acerrimè dimicantes, non
postremâ suâ gloriâ, elegantissimis duobus
Turcarum vexillis potiti, omnia illorum
agmina fugarunt.

Kopaczovius levis armaturæ cohor-
tis, & Lermuntus Germanorum pedi-
tum legionis Præfecti, vulnerati, imper-
territos in eo congressu exhibuerunt se
viros. Turcæ admotis postridie trans Ty-
ram quindecim majoribus bombardis, Co-
sacorum & Rufinovii munitiones frustra
quatiebant. Constantinus Vevellius propter

T 2 requi-

*Turcarum
hostiles co-
natus.*

*Vevellii à
Vezi-razem
reditus.*

requirendas pro Legato salvi conductus
(ut jure gentium vocantur) literas, aut tra-
denda, si vellent, mutua pignora, ad Vezi-
razem profectus, cum eâ rediit Dilave-
rii declaratione: Fidem utrinque pignori-
bus labefactari, præsentisque Osmani ma-
jestatem imminui; Sed publicas omnium
nationum more literas non denegari. quas
suffICIENTER ab eo contextas Vevellius at-
tulerat. Irritis toties conatibus exulcera-
tus Osmanus, dum vincere jam aut vinci-
cupidus innato furori habenas laxasset, im-
potentique suâ libidine, tanquam hiatu ali-
quo gentem Polonam penitus devorasset,
ultimas copiarum suarum vires exercere
intendit, die nempe sacrato in honorem
D. Venceslai Bohemiæ Regis, ratione olim
& linguâ Polonis conjuncti, vetustique
Patroni, ac in extremo hoc discrimine, tu-
telaris, ut piè credimus, Divi. Ab octavâ
in medio horologio horâ usque ad ipsum
crepusculum durabat continuus hostium
insultus, & plus quàm sexaginta grandio-
rum bellicarum machinarum sine intermis-
sione

*Omnium
maximus
Turcarum
insultus
die S.
Venceslai.*

sione boatus: ut tunc cœlum coruscare,
aër caligare, terra gemere, tremere sylvæ,
hiscere rupes viderentur. Nec res totâ die
oculis subjecta in unâ aut alterâ paginâ
suffICIENTER comprehendi, aut à quopiam
exactè enarrari potest, quo impetu, quo
ausu, vel quâ potiùs desperatione utrinque
est dimicatum. Grandiores bombardæ
trans Tyram fluminis ripæ admotæ, modò
in adjacentem propiùs castrorum partem,
modò in Cosacorum Zaporohensium fos-
sam, ac in Vladislai jacentis tuguriolum ex-
plodebantur. Vnus ex corporis ejus custo-
diâ Scotus febris vexatus, & in mediis ca-
stris in suo tentorio humi decumbens,
quamprimum ad capiendum cibum caput
allevasset, repentini globi ictu, memorabi-
li equidem casu interemptus, ejusmodi suâ
cæde præstans exemplum militaribus viris
reliquit, faventibus fati, periculis etiam
obvios sæpiùs remanere tutissimos, eos ve-
rò, qui discrimen subterfugiunt, crebrò ta-
men evitare illud non posse. Præcipuum
copiarum suarum robur converterat hostis

in Prufinovii legionem, quæ equestri pugnae assueta, brevioribus tunc sclopetis utebatur, & soli suo equitatu fidens humili se vallo cinxerat. Selecta Turcarum militia, equis abjectis, Ianizeris adnexa, & scutis nunquam antea visis ad recipiendos Polonorum ictus munita, tum inter frequentes arbores, & reliquias pauldè antè negligentius dirutæ Zaporohensium fossæ, facilem proximi accessus modum nacta, undique Rufinovianis imminebat. Tartari ad alteram fluvii ripam horridos clamores edentes, rapidumque cursum, ac si enatare Tyram vellent, fingentes, vano terrore minimè Polonos percellabant. Dum periclitaretur cum suis Rufinovius, Almadii, Bobovii, & Nicolai Kochanovii divulsi à Principe pedites, ad ferendas ei suppetias properabant. Scoti etiam & Hiberni, fidissimi Vladislai custodes, ipso eos cohortante Principe, illuc se contulerant. Ita tunc Vladislaus, majestate suâ postpositâ, propriâque salute contemptâ, cum non posset corporis, animi viribus juvabat tantem

tantem in summo periculo Rufinovii legionem.

Invalescente hostili insultu, ad nobilitatis ipsius florem res devenit. miserat enim ad præcipuas legiones Lubomirscius, ut ex qualibet cohorte alacres aliquot commilitones, ad repellendam extremam hostium vim, destinarentur. Gloriosa observari poterat contentio, omnibus pari studio ad assignatum locum ruentibus.

Tyrones à veteranis inexpertam cedi sibi palæstram exposcebant. Veterani ubi consenuissent, ibi nunc aut vincere, aut fortiter dimicando occumbere expetebant. Currebat ad Rufinovianos alacris nobilitas, capita sua pro patriâ devovens. Postquam transissent eorum tentoria, qui morbis prostrati, acerbissimum quemque casum expectabant, edebantur ab iis lamentabiles ejulatus, & deplorantes miserimam suam sortem, querimoniæ, quod dum forti dexterâ propugnare communem patriæ salutem studerent, tum lectulis affixi,

præ

præ tædio & dolore tabescerent, victori verò, quod absit, hosti inermes manus dare, & plùs quàm servile jugulum præbere, victricis patriæ manibus tantùm suspiriis gratulari cogerentur. Rufinovii legio sanguinis Poloni decore, tanquam firmissimo subsidio freta, mox prostratas resumpsit vires. Nobilis illa caterva extra vallum obviam ibat hosti. magnum inde exoritur certamen. indefessi instant Poloni, perterriti fugam capiunt Turcæ. ac ubi primò inclinabat victoria, ibi repente subsequitur clades. Szembergus ante Almadii munitionum reliquias confecerat in apice collis cujusdam propugnaculum, quod duas continebat majores bombardas, quinquaginta Hungaros pedites, & Thomæ Zamoiscii Palatini Kyoviensis peregrinæ militiæ cohortem. Aderant illic & Georgius Præfectus Vrzendoviensis, Andreas, Ioannes, Nicolaus, Stanislaus, fratres Rzeczycii, qui ubique variis ex occasione periculis, pro patriâ fortiter se objiciebant. Ingenioso stratagemate cum hoste egit Szembergus. perspe-

perspecto enim ejus impetu intra suum vallum latitabat. Turcæ, cùm nemo appareret, locum præsidio omnino vacuum rati, accurrunt securi, inciduntque incauti in tot globorum ictus. pauci periculum evaserunt, magnus illorum numerus ad inter necionem est cæsus. Ab aliâ etiam Chotinenfis oppidi parte insultu suo fatigabant nonnullas cohortes. sed ab iis repressi, non sine insigni strage, per vicinas sylvas dissipabantur. Velitationes quoque, quas nox ipsa diremit, felicissimè tunc temporis Polonis successerant. atque totius diei gloria & fortuna continuata, tantum Osmano imminuerunt animi, quantum cuilibet addiderunt Polono. Brevi pòst Turcæ in familiari sermone, multis ex familiâ nostrâ, qui legationeungebamur, ingemiscendo fideliter referebant, præcipuo exercitus sui robore Osmanum tunc fuisse orbatum.

In prospero successu, ut fors postulat humana, & adversa metuenda erant, atque inter media arma amplectenda honesta pax censebatur, ob summam præcipuè tormen-

V

tarii

154 BELLI CHOTINENSIS,
tarii pulveris inopiam, quæ in ultimum
discrimen univèrsùm exercitum conjice-
re poterat. Commissarii igitur cum Lubo-
mirscio & Senatoribus, in præsentia Vla-
dislai, factò consilio, id maximè agita-
bant, quinam ex decoro & commòdo Rei-
publicæ legatus ad Osmanum esset desti-
nandus. Senatores auctoritatem dignita-
temque Ordinis sui tuentes, id sibi omni-
no incumbere prætendebant. Commissa-
rii ex Ordine Equestri Comitiorum ex-
pressâ lege innixi, idem collegio suo pu-
blico jure vendicabant. Verùm dum belli
momenta moram non paterentur, relictis
altercationibus, cum potestate Commissa-
riorum Senatoria auctoritas ita est tempe-
rata, ut ex illis unus, Stanislaus Zoravin-
scius Castellanus Belzensis, vir ingenio,
judicio, ac in rebus gerendis dexteritate
singularis, (qui dum hos commentarios
contexuimus, diuturno morbo exhaustus,
magno sui tam in Republica quàm inter
amicos relicto desiderio, ex hac vita dece-
sit) & unus ex Commissariis Iacobus So-
biescius,

*Legati ad
Osmanum
destinati.*

biescius, simul in legatione ad Osmanum
mitterentur. Uterque eorum Reipublicæ
causâ lubens injunctam sibi provinciam,
quamvis magnis molestiis & periculis ob-
noxiam, suscepit.

Tractandæ pacis conditiones, propter
evitandas malevolorum finistras interpre-
tationes à Senatoribus & aliis Commissa-
riis subscriptas, dederunt legati asservan-
das Andreae Szoldrscio Præposito Gnes-
nensi Regis Secretario, & apud Vladislaum
Cancellarii officium peragenti. Ipsi verò
iter maturabant, acceptis secum nomine
Lubomirscii ad Osmanum & Veziraze-
mem conscriptis literis, & certis tam Im-
peratori, quàm ejus Consiliariis offeren-
dis muneribus, quæ ex suâ militari su-
pellectili Vladislaus auxerat. Legatos in
castra Turcica proficiscentes communibus
votis univèrsus prosequabatur exercitus.
Reperiebantur alii, prout unicuique pro-
prius inspirabat genius, qui sortem illo-
rum deplorantes, animis & vocibus im-
pendentia pericula præfagire viderentur:

*Legati in
castra Os-
mani pro-
ficiscuntur.*

alii optimâ spe pleni omnia ominabantur fausta. Comitabatur illos nihilominus Polonæ militiæ flos, equorum generositate & ornatu, vestiumque elegantiam resplendens. Intercesserant inter Polonorum equitum & nonnullos Turcarum speculatores, mutuae etiam de longinquo salutationes. ac jam utraque pars ad mutua se invitabat colloquia, nisi ea severum Lubomirscii edictum interrupisset. Czauſii aliquot (cubiculariorum id munus est) provectoris ætatis & emeritæ militiæ viri, obviam legatis nomine Vesirazemis occurrentes, per unum ex collegio suo, decorâ canitie, & promissâ barbâ venerabilem, brevi eos, sed amica oratione interpellarunt. cui dum succinctè & ex Reipublicæ dignitate Castellanus Belzensis respondisset; eâdem cum barbaris humanitate per selectos aulicos suos Radulo Palatinus Valachiaë certavit.

*Descriptio
castrorum
Osmani.*

Eam, quæ tum temporis diligentius perpendebatur, castrorum Osmani faciem, brevissimè hîc describere non inutile fortè eveniet.

eveniet. Nec quis existimet, ad amussim & regulam militarem castrorum metandorum Turcis usum esse. par illis ratio constat, quemadmodum in itinere cum exercitu progrediendi, sic & stativa figendi: cum quilibet primum, ut fors indicat, locum occupet. Ad Chotinum verò, hîc ob planitiem, illic ob montes, ibi propter declivia, ad variam naturæ situm, variè se quoque castrorum dispositio referebat. Verum in ipsâ hominum & equorum ingenti multitudine, diversi pecorum & animalium generis gregibus, in tentoriorum frequentia & splendore, machinarumque bellicarum copiâ, prodibat majestas quædam, spectantium oculos modò ad delectationem, modò ad formidinem provocans. lucebant præcipuorum militiæ & Provincia-rum Præfectorum speciosa tabernacula, ad instar arcis alicujus moenium artificiosè elaboratâ telâ cincta. micabant passim alibi in apicibus globi deaurati, alibi varii coloris vexilla, alibi aquilinæ alæ, signa item Procerum, equinæ nempe jubæ simili-

libus globis deauratis adornatæ, aut arundini, aut baculo exquisitâ operâ perpolito affixæ. Nullus autem pecude aut hominibus vacuus locus observabatur, imò referta conspiciebantur interdium ac noctu tam publica, quàm privata loca, continuis sine ullo temporis intervallo horis. tot armentorum genera nunc ex pascuis in castra redibant, nunc ad pabulandum prohibant. Oriente demum & occidente Sole, innumera illa hominum animaliumque turba, quotiescunque ad Tyram aquandi causâ progrediretur, talis exoriebatur pulvis, ut id cernentes obrui se caligine putarent. Cæterùm si militaris disciplina, quæ ibi floret, trutinabitur, erubescant necesse est Christiani, quorum hac in parte plurimi à barbaris superantur. Viget illic summum obsequium, puniuntur severè rapinæ, prohibetur strictè ebrietas, absunt longè contentiones & rixæ, duella exulant procul, ac importuni clamores. arma, dum ex acie redeunt, ab omnibus deponuntur, ut non castra, sed togatorum urbem aliquam

quam ingredi te putes. Ita denique, licet à Paganis, superstitionis devotionibus suis invigilatur, ut magnam noctis partem in eis infumant, horridisque sæpiùs clamoribus ad nocturnas supplicationes excitentur. Excubiæ optimo peraguntur ordine, & ob varios evitandos casus, ante tentoria magna tum accenduntur plerunque totâ nocte duraturæ lampades. Christiani, maximè Valachi, magno tunc premebantur servitio. Iis construendi pontis opera & custodiendi cura erat demandata. Si oneri succubuissent, severissimis pœnis terrebantur, non solum vitâ eos, qui militabant, privandi, verùm & gentis reliquias, quæ in suis regionibus remanserat, ad internecionem delendi.

Legati igitur per media castra, quò ostentationis causâ à Turcis ducebantur, postquam penès Radulonis stativa ad assignatum locum pervenissent, repererunt Valachiæ proceres, qui illos equis descendentes à Domino suo reverenter salutarunt, polliciti sufficientem pro familiâ & equis

Legationum cum Palatino Valachiæ studia & officia.

equis com meatum. quibus responsum est, Regis & Reipublicæ Polonæ ministros nullius rei penuriâ laborare, nec aliquo vitus subsidio indigere: hospitalitatem tamen Christiani & amici Principis non respuere. Ut autem in præstandis officiis pari Valachiæ Palatino referretur, Petrus Trzelatkovius aulæ Procopii Sieniavii Præfectus, ob singularem prudentiæ & modestiæ laudem, morumque elegantiam, in Secretarium legationis assumptus, Radulonem adiit, ut propensissimam utriusque legati in eum voluntatem declararet, atque de tempore, loco & modo tractandarum pacis conditionum, cum illo tanquam Poloniae vicino, & inter duo hæc imperia intermedio, fido affectu communicaret.

Veniebat in considerationem, magisne expediret in tentoriis suis Radulonem excipiendum præstolari, an eum prævenire. Sed cum nemo unquam humanitate peccarit, jamque Trzelatkovius Valachiæ nobilitatis catervâ stipatus, cum eo nuncio rediret, Palatinum nempe cum toto suo
Senatu

Senatu gratissimorum hospitem adventum expectare; inurbanum omnino videbatur, in ipsis primordiis aliquam contemptus suspicionem edere. Inde Legati Palatinum anticiparunt, quos ille è tentorio aliquot gradibus progressus, unâ cum assistentibus suis Consiliariis humanissimè excepit, ac ad arcanum colloquium invitavit, cui tantum Katerdziejus Kravevensis Banus, primariæ in Valachiâ dignitatis vir, aderat. Legati, redditis Lubomirscii literis, nihil aliud primâ hac vice ab eo postularunt, nisi ut sibi ad Vezirazemem aditus quam primum pateret: Qua in re optimâ fide Radulo egit, & in conciliandâ pace amicissimum se Regno Poloniae præstitit, partim quòd Christianum profiteretur nomen, partim quòd sævientibus inter Turcas & Polonos bellis, nec dominatum suum stabilire, nec partas ingentes opes conservare posset. Dilaverius etiam Vezirazemes civilitatis suæ singularia initia statim exhibuit, destinatis quinquaginta Ianizeris, vestitu & corporis constitutione præstantio-
X ribus,

*Primum
Legatorum
cum Ra-
dulone col-
loquium.*

ribus, qui majoris honoris gratiâ legatis obsequium præstarent. Arma tamen & in hoc pacis utrinque studio nequaquam cessabant. quin imò Turcæ advectis trans Tyraram majoribus bombardis, frequentissimis earum explosionibus partem castrorum ripæ imminentem demoliri enitebantur. Ante portam verò Lubomirscianam equites illorum ultrò adedò se velitationibus immiscebant, ut res ad prælium devenerit, & aliquot Polonorum cohortes, confertis cum hostibus manibus feliciter pugnarint. Simon Kopyczynius, victoriæ fortiter instando, in magnum inciderat discrimen, cujus equus emissariæ hastæ cuspide transfixus, dominum tamen salvavit. Contrariam agnovit fortunam ibidem interemptus Krinicius cohorti hastatæ Alexandri Prusfinovii Palatinidæ Belzensis substitutus. Nimis tunc consternatam fuisse Turcarum aciem vel ex hoc facile notabitur, quòd dum Procopius Sieniavius cum suâ cohorte à munitionibus Chodkievicii ad ferendas Lubomirscianis suppetias vocatus,

*Turcarum
in Polonos
conatus.*

tus, aperto campo, graduque & animo intrepido penes ipsa Turcarum agmina transisset, non solum ab illis non aggressus, sed ne laceffitus quidem, quò tendebat, pervenit. Mirum quoque contigit, Turcas, cum sæpiùs eò & legiones & machinas bellicas dirigere ostentassent, nunquam tamen oppugnationem Zvanecensis castelli tentasse, quod à Valentino Kalinovyio Camenecensi Capitaneo, alti spiritus heroë erectum, nec adhuc perfectum, ob fluvii autem oportunitatem & Chotini viciniam ut Polonis multa præbebat commoda, ita ab hostè occupatum non levem intulisset jacturam. Panovcensem artem, uno miliari à Cameneciâ distantem, magis ad elegantiam & amoenitatem, quàm ad Martis opus, ab Ioanne Potocio Palatino Braclaviensi, rerum gestarum gloriâ, & rei militaris peritiâ insigni, extractam, magno insultu Turcæ oppugnarunt, irritoque conatu à Tartaris illusi inde recesserunt. Cameneciæ etiam situm ex vicinis montibus diligentius speculati, nihilque plus agere ausi,

X 2

Arme-

Armenorum sub titulo S. Crucis facellum in rupe urbi imminente situm combusserant.

Dum Legati in castris Osmani morarentur, transibant penes eorum tentoria ex proeliis redeuntes Turcæ, quorum hi mutili, illi faucii, nonnulli obductas cicatrices præ pudore summâ curâ obtegebant; alii commilitonum cadavera, curribus tectis imposita, cursu celeri in propria stativa devehabant.

*Primum
legatorum
cum Dilaverio
colloquium.*

Atqui Vezirazemes, refarciendæ veteris Polonorum cum domo Othomanicâ amicitia cupidus, legatos in præsentia Vsaïmi secundi Vefirii, & Baccibassæ supremi Thefaurarii ad se accersit. Castellanus Belzensis barbarorum aures sermonis prolixitati minùs esse fuetas, optimè gnarus, paucis verbis, Reipublicæ in conservandis antiquitus sancitis foederibus firmam mentem obtestatus, Dilaverium tanquam supremum consilii Osmani Principem, & ad clavum Othomanici Imperii sedentem sollicitavit, ut in tam salutari utrinque negotio auctoritatem suam interponeret. Vix credi potest, quàm

quàm eum legati accessu facilem, humanitate præstantem, pacis studiosum, cavillationibus inimicum, summam in omnibus dictis & factis fidem ac integritatem præferentem semper agnoverint. Tunc quoque salutatione civili, gestu placido, voce affabili, manifesta statim edidit signa optimæ suæ erga commune pacis bonum voluntatis. Hoc unum à Legatis flagitabat, ut stativa mutarent, atque ea ob commodiora colloquia in suam viciniam, locumque ibidem inter sua & Thefaurarii tentoria assignatum transferrent. Apparebat modò in comitatu, modò in tentoriorum splendore & apparatu, non vulgaris ejus magnificentia, potentissimis quibusque Regibus par, ut quocunque oculos verteres, non Vefirium, sed Monarcham aliquem adisse te facile censes. Rectà à Dilaverio legati se contulerant ad Imperatoris sacrificulum, & non pridem pueritiæ ejus præcipuum Institutorem, ac inde summâ & autoritate & gratiâ apud Osmanum polentem. Senio jam confectus, & incurvatus

*Colloquium
cum Hodzin.*

erat, vocem edebat languidam, nullumque penitus animi ostendebat vigorem, imò cum eum Legati salutassent, veluti simulachrum aliquod, capite immoto, oculis in terram fixis, junctis manibus, lapillos ad instar rosarii, aut coronæ, in filum ordine redactos, tenens, preces suas balbutiebat. Succinctæ Castellani Belzensis orationi, ad fastidium prolixè (ut vitium ætatis fert) respondit garrulus fenex, multas inferendo nugas, ac superstitionis Mahometanæ ineptias. In eo tamen à Vezirazeme nihil omnino discrepavit, quòd in reconcilian-dâ tot sæculis sacrosanctâ inter Polonos ac Turcas amicitia, eandem curam polliceretur. Ut verò de pacis conditionibus faciliùs colloquium procederet, Radulo à Vezirazeme ad expiscandos Legatorum animos missus, in primis antiquas limitum controversias objiciebat, quæ ut à communibus Commissariis dirimerentur, ab utrinque concessum est. Radulo postea vehementissimè in Cosacos Zaporohenses invectus, severam, ob tot latrocinia, in eos animad-

Colloquium
снмъ Раду-
лонс.

animadversionem poscebat. Verùm Legati totius querelæ statum satis fusè illi enuclearunt: Cosacorum nempe licentiæ scaturiginem manare ex continuis Tartarorum incurfionibus, quas dum semper fertilissimarum Regni Provinciarum vastitas subsequatur, tanta rusticorum multitudo ad summam egestatem (hæc autem facere & pati quævis rubet) redacta, ultro dominorum suorum jugum excutit, in ipsâ desperatione omnium calamitatum solamen ponit, ac inde proprias domos relinquens, aliena quærit domicilia, partimque vindictæ, partim prædæ cupida Cosacorum signa sequitur. Respublica nihilominus, ne foedera cum Turcis sancita violarentur, frequentissimis edictis & Commissionibus eorum licentiam compescere studebat. parabat sæpiùs & contra contumaces arma, quæ jam pridem in illos convertisset, si vires suæ Tartarorum irruptionibus non fuissent distractæ.

Multò etiam major culpa conjici potest in Cosacos Tanaim accolentes, magno
Duci

Duci Moscoviæ subjectos, qui latrocinia sua Zaporohensium titulo velantes, à maritimis excursionibus totâ æstate non cessant. Cùm Palatinus Valachiaë Oriovienfis & Serocensis regionum recentem devastationem exprobrasset, serioque de tradendis Osmano Cofacorum primoribus expoſtullasset: Legati aliam non adducebant excusationem, nisi quòd, post denunciatum à Turcis bellum, hostilia quæque exercere omnium gentium more liceret: priscam verò Polonorum fidem ac virtutem minimè deceret, ut quos in finum suum contra communis patriæ hostem armorum socios accepisset, eos ad ludibrium Tyranni, nominisque sui perenne opprobrium procedere deberent. Si verò Zaporohenses ut fœderis violatores puniendi essent; eandem mererentur mulctam Bernascius, Cantimirus, & universa illa Tartarorum colluvies. Nodum tamen in scirpo quærebat Radulo, ad varias defiliendo objectiones: Cecorensem etiam Zolkievii expeditionem Turcici belli fomitem incusando.

At post-

At postquam audisset, Zolkievium à Skinder Bafsâ provocatum, arma ex patrio solo in hosticum transferre voluisse, illatis rationibus acquievit. Ad extremum id proposuit, quod Legatos maximè afficere intelligebat, ut nimirum Osmano tanquam vix non totius Orbis Domino, loco pendendi tributi, non vulgaris pretii munera Constantinopolim, quàm primùm ex bello rediisset, mitterentur. Tam petulanti & tumido ejus sermone laceſſiti Legati responderunt, Rempublicam suam nulli unquam vectigalem fuisse, populumque Polonum per univèrsam terrarum ambitum libertate celeberrimum, ita eam colere, ut cum illius vel minimâ mutatione, suam quoque accessisse periodum existimet: præ hac sibi charissima pignora vileſcere; in hac conservandâ nec fortunis, nec vitæ, nec sanguini parcere. Si Osmanus pristinam cum Sigismundo amicitiam inire cuperet; Rex Poloniaë cum vicino & amico Principe, humanitate & muneribus certaret, ad mutuo reconcilianda vetera studia

Y &

& officia, non verò ad recognoscendum Turcarum dominium, cùm hæctenus Polonia more institutóque majorum his tantùm Dominis pareat, quos liberis suis suffragiis ad id dignitatis culmen evexerit. Cessit & invitus Radulo istis legatorum rationibus, nec amplius eos irritando ad Vezirazemem rediit, eâ tamen additâ cautelâ, ut in fanciendo foedere omitteretur mentio eliberandorum Stanislai Koniecpolii campestris Ducis, Samuelis Corecii, Lucæ Zolkievii, Vlodimiri Farensbachii, qui sub arctissimâ custodiâ in vinculis uno à Constantinopoli miliari delitescebant; ne fortè Dilaverius altiùs reputatâ primâ eorum fortunâ ingentem aliquam pecuniam à captivis exigeret; cùm sibi præmanibus sint privata & secretiora media, quibus ii brevi postliminio reverti in patriam possint.

*Vevelii
artes pessima.*

Constantinus Vevellius, quò technis suis gratiam Turcarum magis adhuc aucuparetur, sollicitabat Legatos, ut aliquot in castris aut Cameneciæ ob alia scele-

scelera capitis damnatos, pro Zaporohensibus, Turcis traderent, & in conspectu suo mulctari eos curarent.

Fabricator ille doli alter Epéus nihil aliud prætendebat, nisi ut ementito rumore, Kosacos jam à Polonis deferri, infensos eos Vladislao redderet, & non contemnendo subsidio castra Polona privaret. Sed concepta fraus minimè ei successit, nec dabatur à Legatis locus vafri hominis ludicris rationibus. Aliquoties tamen Radulo, modò per substitutas personas, modò ore tenus, hoc unum fatagebat, ut legati propositas omnes conditiones suscipere.

*Vevelii
artes pessima.*

Iam ad varias persuasiones adjiciebatur & vanus terror, dum per castra promulgaretur, Osmanum sex integris septimanis in continuando bello duraturum. Sæpius etiam ostentantes se numerosæ Turcarum legiones, nunc versus munitiones Polonas ire, nunc inde redire fingebant, quamvis aliò eas divertere observaretur.

Y 2

Vezi-

*Veziraze-
mis secun-
dum cum
Legatis
collo-
quium.*

Vezirazemis postquam per Palatinum Valachiae Legatorum animos frustra tentasset, tanti Magistratus autoritate plus se efficere praesumebat. Vocatis igitur ad secretum colloquium, vindictam de Zaporohensibus Cosacis, & perpetuum in mittendis Constantinopolim muneribus tributum urgebat. Nec à gravioribus minis tunc abstinuerat, denunciando, Osmanum in castris ad festum S. Demetrii, ad medium nempe Novembrem permanfurum, in Moldaviâ verò hyberna peracturum, destinatosque Nahajenses, Crimenses, Bialogrodenfes & Dobrucenses Tartaros, ut conjunctis cum Valachis, Moldavis, & Europæis Turcis viribus, ditiones Poloniae totâ, sine intermissione, hyeme infestarent, atque Osmano primo vere cum ingentibus ex Africâ & utraqûe Asiâ collectis copiis Polonorum fines transgressuro faciliorem viam struerent. Quum hæc verba Vezirazemes protulisset, fixis in Legatos oculis, summâ diligentiam gestus illorum considerabat, ac ut magis consternatos redderet, infe-

infectis rebus liberum iis in sua castra reditum indixit. Castellanus Belzensis tumidæ barbari hominis orationi modestè, at generosè respondit. Communem nimirum hæctenus in istâ expeditione Martem, dubiamque ejus aleam esse; & cladem & victoriam in arcano fatorum sinu pendere, nullamque adhuc apparere causam tam Turcarum fastus, quàm alicujus Polonorum metus: ad libertatem natam, libertatique assuetam gentem suam, extrema quævis mala citius passuram, quàm indomitam divinâ providentiâ per tot ætates cervicem, foedissimi servitii execrabile inpendendo tributo jugum subituram. Tali finito responso assurrexerunt Legati, & valedicendo Vezirazemi gratias eidem agere cœperunt, quòd in iis suscipiendis, tractandis, & nunc remittendis dignum magno Principe fidem, omniumque gentium jura sacrosanctè servasset. Obstupefactus illè conticuerat, & dum Legatos intrepidus, propositique sui tenaces conspexisset, apprehensâ familiariter utriusque

Y 3 manu,

manu, ut remanerent, flagitavit, atque exinde in tractandis reliquis pacis conditionibus mirum in modum facilem se præbuit.

Ad peragendum hoc pacis negotium non parvum momentum attulerant largitiones Reipublicæ nomine tam ipsi Dila-verio, quàm aliis intimis Osmani Confiliariis promissæ. Turcæ enim naturâ ad nimiam cupiditatem proni, ac eò lucri avidiores, quòd ex infimâ in summam fortunam à Tyrannis suis plerumque evehantur, communi omnes vitio, auri nempe sacrâ fame laborant. Magnâ quoque Legati distinebantur deliberatione, cujusnam precii munera Osmano offerenda essent, non ut ea inter pacta inferere consentirent, quod omnino inferius gentis Polonæ gloriâ judicabant, sed ut per Legatum, ad confirmanda fœdera Constantinopolim iter suscepturum, à Sigismundo amico Principi mitterentur: cum præsertim Osmanus præter ætatem, imò contra sublimem, quem præ se ferebat, genium,

sum-

summæ avaritiæ angustiis premeretur, & minimâ spe elegantioris, supellectilis illectus, innatæ cupidini Imperatoriam etiam postponeret dignitatem. Sobiescius itaque, quòd cum Vladislao & Commissariis eâ de re commodius conferret, consensu Vezirazemis intercedente, in sua castra est profectus. Antequam tamen è tentorio ejus discessisset, seriò de prohibendis Tartarorum in Poloniam excursionibus exoptulavit, id maximè procurando, ut ob summam Turcarum conniventiam, sine fœderum violatione, liceret Polonis has, ubi Tartari degerent, regiones depopulari. Ingratis Vezirazemes auribus excepit Sobiescii sermonem: Tartaros Othomanici Imperii subditos, eorùmque domicilia in ditionibus Osmani esse sita ostendebat: ac proinde si quid Poloni contra Tartaros molirentur, bellum cum Turcis recrudesceret: severum autem in Chamum Tartarorum à supremo Domino elatum edictum pro maximâ vindictâ Polonis sufficere posset.

*Sobiescius
in castra
Polonia
profectio.*

*Kossakoviâ
in castra
Polonia
cum com-
meatu re-
ditus.*

Leg-

Kossakovii in castra Polonica cum comitatu reditus.

Legatis apud Osmanum commorantibus, Nicolaus Kossakovius Capitaneus Visnensis, redierat in Polonorum castra, comitatu Cameneciâ advecto, recuperatis nonnullis ex nobilitate Volhyniæ captivis, atque profligatâ non contemnendâ Tartarorum manu, qui obsessis omnibus inter Cameneciam & Braham viis, incautè Kossakovium progredi arbitrati, impetum in eum fecerant; sed spe frustrati, moxque fortiter repressi, & more suo dispersi, reliquum Kossakovio iter tutissimum præstiterunt.

Avidissimè expectabatur à Turcis Sobiescii reditus, qui altero die ad Castellatum Belzensem reversus, restaurandæ antiquæ amicitiae causâ, digna Osmano à Rege Poloniae missum iri munera pollicebatur, dummodo is eadem humanitate cum vicino Principe certaret. Deliniti ejusmodi declaratione barbarorum animi, magno ardore coepta pacis consilia agitabant: nihilque omnino ad flagrantia eorum vota deerat, nisi ut legati ex veteri consuetudine
Osma-

Osmano salutato conscriptum foedus tradi sibi postularent. Convocaverat Dilaverius alios Vefirios, Thesaurarium, Supremum omnium causarum Iudicem, ac universum Osmani Senatam. Ejus coronâ cinctus, ut pro Tribunali Vezirazemes sedere solent, ita tunc eas omnes cum collegio suo tam in vestitu, quàm in aliis rebus adhibuerat solennitates. Venerant in ejus tentorium Legati cum Stanislao Suliszevio, qui, ad exequendum Ordinarii Nuncii munus destinatus, Osmanum Constantinopolim comitari, ex vigore recentium pactorum, debebat. Aderat & Dziembergereji Tartarorum Chami Cancellarius. Hilares Procerum illorum facies denotabant singulare faciendi cum Polonis foederis studium. Multi enim senio confecti, aut ob longinquum iter tædio consumpti, tum aëri Polono minimè assueti, omnes verò appropinquantibus cœli injuriis deterriti, nihil aliud quàm ex bello missionem intimis pectoribus desiderabant. Vezirazemes, reliquis tacentibus, & solo nutu verbis ejus annuen-

Tertium Legatorum cum Vezirazeme Colloquium.

Z

tibus,

tibus, sic Legatos alloqui cœpit: Viri Poloni, quòd bonum, faustum, fœlixque utrique potentissimo Imperio sit, interruptam inter Reges Poloniæ & domum Othomanicam amicitiam, nunc iterum coallescere videmus. Inviolatas à nobis fore pactorum conditiones, spondemus: Vos, ne perjuriis fidem vestram contaminetis, prospicite. Mox autem ad Invictissimum Imperatorem patebit vobis aditus, quos ille, ut fraternos Legatos aspectu dignabitur.

Ad Dziambergeri postea Cancellarium conversus, in hæc verba prorupit: Præsentem te esse hîc volui, ut confectæ pacis conditiones non ignores, atque nomine Osmani, ante cujus faciem pulvis & Scabellum pedum Domini sui est Tartarorum Chamus, severissimum ei edictum denuncies, ne amplius infesta arma Regno Poloniæ inferre audeat. quòd si tanti Imperatoris mandata contempserit, non solùm dominio privabitur, verùm etiam capitis poenam luet. Flexis genibus Tartarus verbis.

bis Dilaverii attendebat, & antequam vocem emitteret, inclinato prius ad terram capite, hoc unum inculcavit, ut Tartarorum cum Polonis limites terminentur, loco & fluvio in desertis campis celebri, quem Sina Woda vetustas appellavit. Respondit Vezirazes: Nulla hîc de finibus Regnorum mentio fit. Tartaris incumbit jussa Imperatoris mei capeßere, non verò ea intrudere, quæ ad præsentem negotii statum nihil omnino pertinent.

Colloquium id cum Legatis egregiâ civilitate Dilaverius finivit. acceptis enim operâ Asiaticâ figulinis vasculis, omnes, qui aderant, Vezirii & Bassæ assurgentes, adjunctis multis pro utriusque gentis concordiam comprecationibus, usitatâ Turcis potione ad elegantiam & saporem confectâ, Legatis propinarunt.

Dimissus Legatus, equis ascensis, antecedebat Legatos, qui cùm ante Osmani tentoria pervenissent, paulùm substinerant, donec eos Dilaverius ipse introduxisset. Magnam, quocunq; spectares, Tyranni fastum,

*Aditus
Legatorum
ad
Osmanum:*

summâ potentiâ & rarò visâ majestâte plena omnia contemplari ibi licebat. Eminebant in edito colle Osmani tentoria, ad instar alicujus castelli, non solum ad belli usum, sed & amœnitatem voluptatémque erecta: comparebant porticus & deambulationes: hîc secreta cubicula, illic latè patentia atria, ut Legati viderentur ibi videre aliquot Regum palatia in florentissimâ pace fabricata, non verò unius Imperatoris militare domicilium. fulgebant globi deaurati, alii ex puro auro congesti, sericei funes, tentoriorum parietes intertexto auro splendidi, ac stragulatae vesti similes. Spatium illud, quod à Dilaverii stativis ad Osmanum extendebatur, Turcarum mirantium multitudinem vix capere poterat. non ætas quemque, non valetudo, non aliqua occupatio retardavit, quin spectaculo insperato occurreret. remissi etiam à Vezirazeme Ianizeri, impellebant eò maximam varii generis hominum turbam. Ianitores, atque eorum Præfecti, argenteos baculos in manibus tenentes, holosericeisque vestibus

stibus induiti, aditum Legatis ad Osmanum præparabant. Cæteri Sacerdotum, militiae, Aulicorum, Cubiculariorum, Scribarum ordines, comptè & eleganter vestiti tantæ pompæ assistebant. Sedebat Imperator in suggestu preciosis pulvinaribus strato, framea atque duo cum pharetris extensi arcus à tergo pendebant. Stabant mimi ac Eunuchi, arcanarum palatii libidinum ministri. Idolum ipse magis, quàm hominem repræsentare videbatur. Corpore enim & gestu immotus, nullum penitus comitatis signum edidit. aquilinus tamen natus, color subfuscus, exporrecta frons, elati oculi generositatem in eo quandam denotabant. Vezirazemes & reliqui proceres, tanquam abjectissima mancipia, demissis oculis, protensis ad terram cervicibus, junctis manibus, extremi servitii miserabilem speciem præbebant. Vocati ad osculum Imperatoriæ vestis (ut mos aulæ Othomanicæ fert) Legati, unà cum Szulifzevio, Radulone Palatino Valachiae, Constantino Vevellio, & ex suâ familiâ nonnullis,

nullis, Osmanum salutarunt. Statim ultimus ex Bassis Lubomirscii epistolam à Sobiescio accepit, & eam ordine per manus collegarum suorum Vezirazemi tradidit, qui illam procidens ante Osmanum, inter pulvinaria, quibus fulciebatur, imposuit. Peractis his ceremoniis, Castellanus Belzensis à Vezirazeme interpellatus, ut brevibus verbis Osmanum alloqueretur, ita exorsus est.

Castellanus Belzensis Osmanum alloquitur.

Ea, Serenissime ac Invictissime Imperator, Clementissimi Regis nostri, & totius Reipublicæ constantissimaque semper meus in retinendâ veteri tum Augustissimâ Othomanicâ domo amicitia extitit, ut etiam inter arma, ac in hoc, quem vidisti, belli furore, salutarem utrique populo pacem meditaretur, & certos Commissarios assignaret, qui restaurandi antiqui foederis potestatem nunc haberent; quod cum jam prævio numine, & singulari Dilaverii Vezirazemis tui prudentiâ ac solertiâ confectum sit, Rempublicam Polonam constitutam pacem in suo robore confer-

servaturam fide jubemus, minimeque dubitamus, te majorum tuorum gloriam ac res gestas hactenus æmulatum, eorum quoque exemplo integram cum regno Poloniae pacem colere non recusaturum.

Cum nihil Osmanus præ majestate Castellano Belzensi respondisset, Legati jam ex tentorio egressuri, munera nomine suo ei obtulerunt, inter quæ præcipua erant framea & aliquot bombardæ elaboratâ operâ factæ, quæ Castellanus Belzensis ornaverat aliquot verbis eum in modum prolatis: Optimè novimus, te summis opibus affluentem Imperatorem, auro, gemmis, & pretiosâ suppellectili non indigere: nec ea nobis in bello, ubi ferrum maximè tractatur, præ manibus sunt, sed arma, quibus in propugnandâ patriâ utebamur, hæc tibi amico jam & socio Regis nostri Principi offerimus, fidaque vota adnectimus, ut post præsentem Othomanici & Poloni Imperii arctissimum nexum, cedant tibi in communis hostis

hostis nostri cladem, & tuam insignem victoriam.

*Triumphum
undique
ex confecta
pax.*

Publicæ lætitiæ, quam ex sancito fœdere univèrsus Turcarum exercitus gestabat, præclara sequenti nocte edita indicia conspeximus. Quotquot enim in amplissimis Osmani castris numerabantur tentoria, tot in apicibus eorum accensæ candelæ, per colles & declivia, ac ipsam planitiem, cum incredibili oculorum voluptate, tanquam aliquæ stellæ sereno tunc cœlo micabant. Zaporohenses, animadverso barbarorum triumpho, sclopeta sua figillatim explodebant. idem egerunt in castris suis Poloni. atque non exiguo temporis intervallo continuus ille durabat fragor, qui etiam ad Turcarum aures pervenerat.

*Colloquium
Legatorum cum
Vezirazeme.*

Conquerebatur sæpiùs Vezirazemes, multos ex Christianis ortos, Turcarum alumnos passim ad Polonos aufugere: in quibus investigandis & extradendis variæ observabantur difficultates. Id verò præcipuè à Legatis exigebat, ut Poloni primi de Osmani provinciâ, quam ut hostes ingressi sunt,

sunt, decederent, castraque sua trans Tyræ moverent. Nimis periculosa hæc conditio videbatur, ne Turcæ Vladislai exercitum plurimis calamitatibus attritum, & viribus suis diminutum cernentes, mutatis ex occasione (qua bella plerumque constant) animis hostilem in eum impetum molirentur. Multas idè & speciosas quærebant excusationes, ac primùm objiciebant tædiosam temporis protractionem, in expectandis curribus suis, equis & cæteris impedimentis ob diuturnæ obsidionis metum in Poloniam avertis. nec minus prætendebant gentis Polonæ decorum, cum ex consuetudine militari, qui primi campum ingrediuntur, postremi ex eo decedere soleant.

Ostendebant, quantum moræ in transitu Tyræ exercitui numerofo & apparatu belli aggravato infumendum esset. ad extremum non vanam inducebant considerationem, si Poloni ponte Turcico uterentur, verendum ne in tantâ Turcarum in stativis suis

A a per-

permanentium viciniâ , intervenirent ex ambabus partibus calonum & lixarum contentiones , quæ ex parvis scintillis magnum incendium excitare , & sopitum bellum iterum fovere possent. Vezirazemes, ut hanc suspicionem depelleret , Ianizeros ad custodiendum, ne destrueretur, pontem, & omnes rixas avertendas destinaturum se pollicebatur. quod postea præstitit , rarâ inter barbaros fide, & singulari casuum humanorum exemplo. Nam Turcæ , qui ad delendum Polonum nomen , magno sumptu & difficili opere pontem supra Danubium fabricassent, ii brevi post, fatis confilia mortalium revolventibus , ponte suo, qui fines Podoliæ attigerat , hostibus domum redeundi commoditatem præbuerunt. Tandem ne tempus altercationibus eluderetur , nunciaverunt Dilaverio Legati , castra Polona trans Tyram moveri , multâque trans fluvium apparare tentoria, quæ hominibus & equis vacua , ad fallendos Turcas , extendi ad Braham Lubomirscius jusserat. Quamobrem unicum jam
super-

supererat , ut conscripta ad amussim pacta Legatis traderentur:quæ pari reverentiâ ac humanitate manibus ipsius Vezirazemis porrecta Castellanus Belzensis accepit. atque ea breviter hîc annotare non incongruum censuimus.

Stanislaus Suliszovius, tanquam venturi Legati Internuncius , Osmanum Constantinopolim comitabitur : Ianuæ Imperatoris Cubicularius ad Sigismundum Regem Poloniæ maximis itineribus properabit, ad conducendum , & cum summâ dignitate excipiendum Polonorum Legatum : Hic verò quàm primùm fieri poterit , ex Viris genere , autoritate & prudentia excellentibus destinabitur : Veniet cum eo Regius Secretarius , qui , more ab aliis Christianis Principibus recepto , in aulâ Osmani comorabitur : Navigatione Borysthenis Kozaci Zaporohenses à Polonis prohibeantur : & si de aliquâ subditis Osmani illatâ ab ipsis injuriâ expostulabitur , graves illis injungantur poenæ : Tartari Biallogrodenfes , Tehinenses , Kilienses , Dobrucenses,

Crimenses, ab incursionibus in Regnum Poloniae omnino abstineant: ab Osmano verò transitu Oczakoviensi arceantur: Quòd si alicui Polonorum damna intulerint, ea omnia recompensent, & Chamus Tartarorum severè ab Imperatore Turcarum tanquam à Domino suo puniatur: Huic tamen ab utrinque Edicto non subjaceant ii, qui piscationis & venationis causâ per desertos campos vagantur: Tartari quando ad finitimas regno Poloniae provincias Turcica signa sequentur, ditiones Poloniae ne invadant.

Ad componendas limitum controversias, ex utràque parte Commissarii Iudicio & experienciâ pollentes assignentur: Rex Poloniae Tartarorum Chamus solitum stipendium solvat, atque id Iassos advehi jubeat, unde certior redditus Chamus Legatos ad ea quæ sibi conferentur recipienda mittat, & more majorum suorum ad bellum à Rege Poloniae vocatus arma pro Republicâ Polonâ sumat: In præfecturam Moldaviae promovean-

veantur Christiani ab omni Avaritiæ suspicionem alieni, pacis studiosi, utriusque Imperii saluti ac tranquillitati addicti: Arx Chotinensis Palatino Moldaviae tradatur: Commercia inter Osmani & Sigismundi subditos libera, & tutæ mercatoribus viæ præstentur: Amici & hostes communes reputentur: Pristinum robur vetera pacta retineant, moderna inviolata permaneant: Quicumque autem ea violare ausus fuerit, PERIVRVS ESTO.

Pactis talibus receptis valedicturi Dila-
verio Legati, Stanislaum Suliszevium, tan-
quam Regis sui Internuncium, & eximiæ
dexteritatis virum. plurimùm commen-
darunt, ac ut in hoc suscipiendo cum Of-
mano itinere, patrocínio ejus protegere-
tur, obnixè flagitarunt.

Summo postea mane, sine clamoribus
& strepitu, tot gentium colluvies, tam-
que ingens exercitus, stativa sua uno
versus Prutum miliari retrò movere cœ-
pit: anteibant numerosis agminibus re-
fertæ excubiæ primæ, postremæ pari nu-

*Legatorum
ultimum
cum Dila-
verio collo-
quium.*

*Recessus
Turcarum.*

mero in monte aliis eminentiore collocatæ, copiarum suarum reliquias expectabant: reliqua multitudo, nullo penitus observato aciei ordine, inter carros & mulorum ac camelorum onustos greges tendebat: curribus coopertis vehebantur decrepiti senes, & morbis ac vulneribus affecti milites; exportabatur commeatus varii generis abundantia, pulveris tormentarii & globorum ea copia, ut magnam partem Chotini asservari Dilaverius iussisset. Osmanus cum Senatu, Magnatibus ac Aulicis suis, occupato in medio exercitu loco, paulatim progrediebatur. Statim ac Turcæ recessissent, Legati in Polonorum se castra contulerunt. Currebat in conspectum eorum, omnium militiæ graduum turba. Erant, qui exultantes spargerent voces, venisse tandem malorum finem, appropinquare jam missionem suam, non plus se cœli injuriis, vigiliarum molestiis, inediæ, siti, variisque morbis expositos fore. Ob restitutam Patriæ pacem, laureatum unumquemque in eam rediturum, illis parentes & fratres, his-

*Reditus
Legatorum
in
sua castra.*

UXO-

uxores ac liberos in complexum occursum, quod tot charissima simul pignora è faucibus fati eripuissent. Vladislaus refocillatis parùm viribus prodierat in publicum, ad audiendum die nempe Dominico venerandum Missæ sacrificium, atque vix tentorium ad devotiones peragendas assignatum ingressus erat; cùm oportunè ibidem lætissimus ad eum de reditu Legatorum, & confectâ pace, nuncius advolaverit. nec inde discessit, donec convocato universo castrensi Clero & Exercitu, laudante Dominum, psalmos decantante, supplex ipse divinæ majestati gratias redderet. Mox Andreas Szoldrscius Præpositus Gnes-

*Szoldrscii
ad Regem
profectio.*

*Collo-
quium
Sobiefcii
cum Cosa-
cis Zapo-
rohenfibus.*

rum

rum cum dignitate Reipublicæ conjunctam defenderunt, nihilque pactis inscribi permiserunt, quod Zaporohensium Exercitum labe aliquâ deturpare posset. Totius denique Reipublicæ nomine, tam Konaszewicium, & alios in Magistratu constitutos, quàm universam plebem admonuit, ut pactis starent, & à Piraticâ exercendâ in Ponto Euxino, & mari Imperio Othomano subjecto abstinere. Paucis, atque ad humilitatem compositis verbis respondit Konaszewicium, infimos se Majestatis Regiæ & Reipublicæ servos esse, nec ullâ in re publicis edictis refragari aut velle, aut posse. Cum tamen Konaszewicium de exercitu retro ducendi modo ac ratione à Vladislao exquisitus, crastinâ die consilium suum explicaturum se promisisset; inscio Principe & Lubomirscio, seorsim primus cum summâ omnium Polonorum indignatione Tyram transit.

Venerat Caterdziejus Banus Czalevensis in castra Polonorum à Radulone, postulans, ut pactorum exemplar, quod

quod Legati Vezirazemi dederant, propriisque manibus subscriptum sigillis suis obfignarent. quod dum statim obtinuisset, arce Chotinensi à Zbigneo Silnicio receptâ, & Constantino nobili Moldavo in Præfecturam ejus substituto, ad Osmanum rediit.

Apparebat lamentabilis, & hostium etiam commiseratione digna redeuntis Poloni exercitus facies: flos ille in maciem & pallidos vultus, equorum apparatus in squalorem, equitatus in peditatum versus, congestæ in exiguos manipulos numerosæ non pridem copiæ, lachrymas intuentibus extorquebant. Procedebat magna curruum pars, victu, militari ac domesticâ suppellectile vacua; efferebantur passim mortuorum cadavera, alii mutili, alii ob tot molestias exangues gradum ex castris pedetentim trahebant, portabantur in vehiculis nonnulli variis morbis vexati: multa signa, plurimæ aquilæ, at sub iis rari commilitones numerabantur. Ac his tamen calamitatibus oppressi, pauci disciplinam servabant:

*Reditus
in Patriam
Poloni
Exercitus.*

vabant : adeò enim omni obsequio & ordine soluti ad transeundum Tyram prope-
rabant , ut non Polonorum reditum aut
receptum , sed turpissimam fugam spectan-
tes de longinquo hostes facile judicarent.
Multi temeritatis suæ luerunt pœnas , mo-
dò à Tartaris inter virgulta & declivia
prædæ inhiantibus , modò ab ipsis Cosacis
Zaporohensibus vitâ ac residuis facultati-
bus spoliati.

*Turcarum
pons.*

Egregiâ commoditate Polonos juvit
Turcarum pons industriâ operâ constru-
ctus.

Fixa erant ad reprimendum rapidissi-
mi fluvii velocem impetum ex densis trun-
catis arboribus retentacula quædam , ta-
bulatum firmis arboribus ad mensuram in-
nixum , terrâque coopertum , grave illud
sustinebant pondus : compactæ ab utro-
que latere contignationes , & transeunti-
bus securitatem , & operi elegantiam ad-
debant. duæ etiam extabant januæ , ad
claudendum & aperiendum pontem ædi-
ficatæ.

Lit-

Lithvani jam trans Tyram Vladislaum
præstolabantur. Tartari interim à viâ Ca-
menecensi divertentes ex latibulis suis Po-
lonos laceßere conabantur , imminebant-
que nonnullis cohortibus. sed ex familiâ
Sobiescii aliquot nobiles ad eos prorupe-
rant , & cum Ioannes Gdeszynius unum
cepisset , cæteri majorem Polonorum ma-
nipulum latère alicubi credentes , terga
subitò verterunt.

*Tartaro-
rum co-
natus.*

Excitatus in exercitu irrumpentis hostis
rumor , ansam dederat , ut hastatæ ali-
quot cum omni ferè peditatu cohortes
Vladislai currum , quo æger vehebatur ,
cingerent.

Intempestivâ nocte , multis frenden-
tibus , valetudinarius Princeps ad Zuan-
cum substitit : nec castra tunc suo ordi-
ne & loco disponebantur , cum alii in al-
terâ amnis ripâ ad pontem Turcarum per-
noctassent , alii huc & illuc erronei va-
garentur. Vladislai itaque quieti , & re-
liquis coadunandis copiis dato sequen-
ti die , tertio postea Cameneciam

B b 2

per-

*Tartaro-
rum in
Poloniam
incurſio.*

perventum est. Szoldrſcius verò Præpoſitus Gneſnenſis Leopoli Regem repererat, qui Minoris Poloniæ Palatinatibus collectis, expeditionis generalis reſiduum præſtolabatur. Magnam Ruſſiæ provinciis ad tempeſtivum adventum remoram Tartari attulerant, quorum ferociâ fumantes pagi edebant ſe & in ipſius Sigismundi iter peragentis conſpectum. Nuradinus enim Chamii frater ultimus, poſitis ſuis ſtativis in Kozloviensibus, & fundi Zloczoviensibus, Zboroviensibus ac Iarczoviensibus campis, in Ruſſiæ, Volhyniæ & Belzenſem terras, ſeveriſſimas fecerat excuſſiones, villis & oppidis incendio undique conſumptis, abactâ equorum ac pecudum opimâ prædâ, abductâ in ſervitutem tantâ ruſticorum utriuſque ſexus multitudine, in vincula conſectis ex nobilitate plurimis, mancipiorum Polonorum gemitu Turcarum caſtra impleverat.

Reſtauratum cum Oſmano foedus iniquiùs ſe ferre Rex ideo fortè ſimulabat, ut hoc apud Turcas rumore, nominis, & ad
id

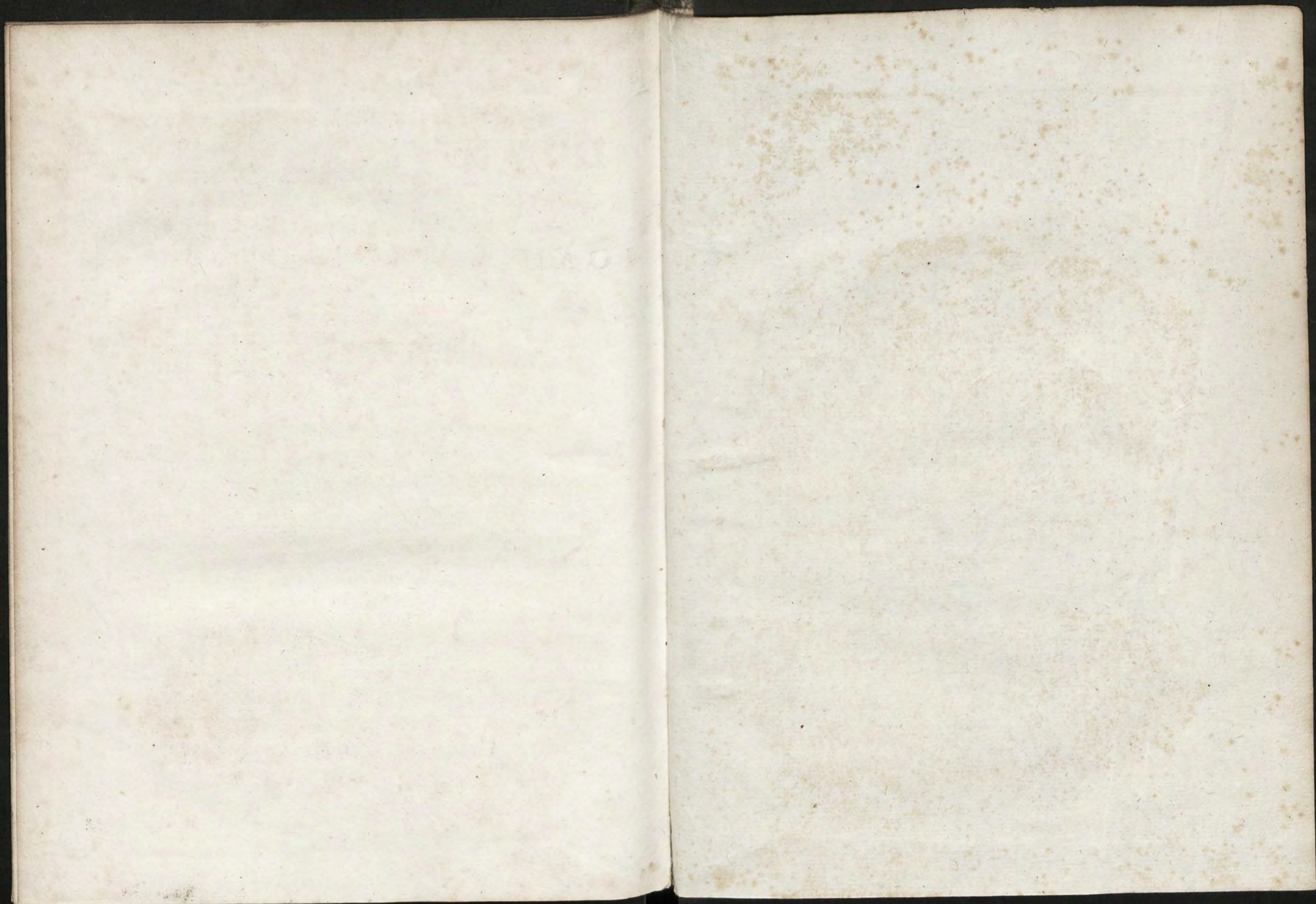
id bellum adventus ſui, expeditioniſque Regni famam augetet. Quod minimè ſine dubio hoſtes in ſtabiliendis pactis permoverat, dum iis captivi ipſi inauditum hætenus univerſæ Poloniæ apparatus denunciarent. Cæteri Polonorum ſtatus, & privati tam ſummorum, quàm infimorum lares, ingenti lætitiâ deſideratiſſimum pacis nuncium exceperunt. Ac Gregorius XV Pontifex Maximus, VI Idus Octobris, quibus Oſmanus opprobrio ſuo ſatiatus reſceſſit, feſtum hunc & publicis ſupplicationibus ſacrum diem toti Poloniæ Regno indixit.

Tu igitur, ô Patria mea chariſſima, humiliter proſtrata, venerare Statorem, Liberatorem ac Conſervatorem DEVM tuum, qui te, deficientibus humanis conſiliis, nutantibus omnium animis, orbèque terrarum ſtupente, dexterâ Excelfi ab extremo interitu vindicavit, deſperatam tibi ſalutem reſtituit, & averſâ clade, inſigni triumpho Sarmaticam gentem ornavit. DOMINVS NOMEN EI EST.

Quare supplex largitorem omnium bonorum, ad Thronum ejus procidens, votis onera, ut in nominis sui GLORIAM, rerum eo bello gestarum felicem memoriam, Legum & Libertatum intactam basin conferret, tótque collatis beneficiis addat perpetuitatem.

F I N I S.





West. Polon
C. Mitchell

